

ASSOCIATION GRÉCO-SUISSE
JEAN-GABRIEL EYNARD
GENÈVE

ASSOCIATION DES AMITIÉS
GRÉCO-SUISES
LAUSANNE

HAGIA KYRIAKI, APIRANTHOS, NAXOS, GRÈCE
PROJET DE CONSERVATION ET DE RESTAURATION
DU BÂTIMENT ET DE SON DÉCOR PEINT

RAPPORT N°1
DÉCEMBRE 1997-AVRIL 1998

COMMISSION POUR LA RESTAURATION DE L'ÉGLISE DE HAGIA KYRIAKI
ARCHITECTES-RESTAURATEURS YANNIS KIZIS ET COLLABORATEURS, ATHÈNES
CONSERVATEURS-RESTAURATEURS ÉRIC-J. FAVRE-BULLE, ATELIER SAINT-DISMAS, LAUSANNE

Assoc. Gréco-Suisse J.G. Eynard,
Case postale 5136, 1211 GENEVE 11

Association des Amitiés gréco-suisse,
Case postale 2105, 1002 LAUSANNE

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή της επιτροπής για την αποκατάσταση του ναού της Αγίας Κϋφριακής	σελ. IV-XI
Ευχαριστήρια, σύνθεση της επιτροπής και της τεχνικής συντονιστικής ομάδας, παραλήπτες της μελέτης	σελ. XII-XIII
Ονοματολόγιο των χωρών του ναού	σελ. XIV
Τοπογραφικό σχεδιάγραμμα	σελ. XV
Προκαταρκτική μελέτη για την συντήρηση και αρχιτεκτονική αποκατάσταση, αρχιτέκτων-αναστυλωτής Γ. Κίζης & συνεργάτες	σελ. 1-31
Αποτύπωση-Τεκμερίωση	A01-A14
Φωτογραφικό υλικό της μελέτης του αρχιτέκτονος	planches 1-27
Τεχνική έκθεση των προκαταρκτικών εργασιών για την συντήρηση και αποκατάσταση του ζωγραφικού διακόσμου, συντηρητής E.-J. Favre-Bulle	σελ. 33-57
Αποτύπώσεις	relevés 1-28
Φωτογραφικό υλικό της μελέτης του συντηρητού	fig. 1-114

TABLE GÉNÉRALE

Introduction par la Commission pour la restauration de l'église de Sainte-Kyriaki	p. IV-XI
Composition de la commission et du groupe de coordination technique, distribution du rapport, remerciements	p. XII-XIII
Plan de localisation et nomenclature des parties de l'église	p. XIV
Plan de situation	p. XV
Etude préliminaire relative à la conservation et à la restauration architecturale, par Y. Kizis, Architecte-restaurateur	p. 1-31
Relevés	A01 - A14
Documentation photographique du rapport de l'architecte	planches 1-27
Examen des décors peints et propositions d'intervention pour leurs conservation et restauration, par E.-J. Favre-Bulle, conservateur-restaurateur	p. 33-57
Relevés	relevés 1-28
Documentation photographique du rapport du conservateur- restaurateur	fig. 1-114

Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΑΓΙΑΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ ΝΑΞΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Από την ίδρυσή τους, ο Ελληνο-ελβετικός Σύλλογος Jean-Gabriel Eynard στη Γενεύη και ο Σύλλογος Ελληνο-ελβετικής φιλίας στη Λωζάνη αποσκοπούν στην σύσφιξη των σχέσεων φιλίας μεταξύ Ελλάδας κι Ελβετίας, ιδίως στον πολιτιστικό τομέα. Ήδη από μερικά χρόνια, μερικά μέλη των διοικητικών συμβουλίων των δύο συλλόγων καθώς και οι συμμετάσχοντες σε ταξίδια στην Ελλάδα οργανωμένα από τους δύο φορείς, ευαισθητοποιήθηκαν σ'ένα κίνδυνο που απειλεί ένα μέρος της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς: η ελάτωση του αγροτικού πληθυσμού επιφέρει την βαθμιαία εγκατάλειψη των πολυάριθμων μικρών εκκλησιών και εξωκκλησιών που βρίσκονται στην ύπαιθρο: χάνουν έτσι την εκκλησιαστική τους λειτουργία και δεν έχουν πλέον την τακτική και απαραίτητη συντήρηση που τους παρείχαν οι πιστοί.

Γεννήθηκε έτσι η ιδέα της κινητοποίησης υπέρ ενός βυζαντινού μνημείου: η συνεργασία με τους κατοίκους των περιχώρων θεωρήθηκε απαραίτητη, κι αυτό μας προέτρεψε να εξετάσουμε με προσοχή την κατάσταση της περιοχής Απέραθου, όπου προσωπικές σχέσεις ήταν σε θέση να διευκολύνουν τα διαβήματά μας. Μετά από μία περίοδο ανεπίσημων εργασιών, συστάθηκε μία επιτροπή που περιλάμβανε αντιπροσώπους των δύο φορέων: με την υποστήριξη μίας ομάδας τεχνικού συντονισμού: τέθηκε υπό την προεδρία του δικηγόρου Κου J.-M. Delessert. Μετά από ανταλλαγή αλληλογραφίας με την εφορία αρχαιοτήτων στην οποία υπάγεται η Νάξος κι επισκέψεις επί τόπου, ιδίως το 1993, με συνάντηση του εφόρου και τη συμμετοχή δύο Ελβετών συντηρητών, οδηγηθήκαμε στην εκλογή ενός μνημείου πολύ μεγάλης ιστορικής και καλλιτεχνικής σημασίας, την εκκλησία της Αγίας Κυριακής, της οποίας μας προτάθηκε να μελετήσουμε την συντήρηση και ταυτόχρονα την αποκατάσταση. Έτσι, το 1996, με την άδεια της εφορίας αρχαιοτήτων, την οποία ευχαριστούμε θερμά γι'αυτή την ένδειξη εμπιστοσύνης, συγκροτήσαμε μια διπλή αποστολή αποτυπώσεων και τεκμερίωσης με σκοπό την εκπόνηση του προσχεδίου της παρακάτω προμελέτης αποκατάστασης.

Η μικρή βυζαντινή εκκλησία της Αγίας Κυριακής βρίσκεται μια ώρα περίπου δρόμο από το χωριό Απέραθος, προς την κάτω μεριά. Ύψωνεται κοιτά στην κορυφή ενός λοφίσκου, ανάμεσα σε ξερολιθιές και αραιά μαντριά, στην καρδιά ενός παρθένου και άθικτου τοπίου: η σχετική απομόνωσή της είναι συστατικό της ταυτότητας και του χαρακτήρα της, κι εξηγεί την γενική κατάσταση εγκατάληψης στην οποία βρίσκεται εδώ και μερικές δεκαετίες τουλάχιστον. Αυτό το στοιχείο πρέπει να ληφθεί υπόψη ούτως ώστε να παρθούν τα κατάλληλα μέτρα προστασίας της εκκλησίας, ιδίως μετά την αποκατάσταση. Ο ζωγραφικός διάκοσμος μελετήθηκε και δημοσιεύτηκε ήδη από το 1962 στην κατάσταση στην οποία βρισκόταν την εποχή εκείνη¹. Η εκκλησία χρησιμοποιήθηκε πρόσφατα ακόμη σαν κατάλυμα για τα ζώα, αλλά σήμερα προστατεύεται από την επίσκεψη των κασικιών μ'έναν ελαφρό φράχτη: η εκκλησία υπήρξε το αντικείμενο μόνο μίας πρόχειρης επισκευής στην βόρεια άκρη του ιάρθρα, ζώνη που στερείται ζωγραφικού διακόσμου.

¹ Συνάπτεται ο κατάλογος των μελών της επιτροπής και της ομάδας τεχνικού συντονισμού.

² Δημοσίευμα της Κας Α. Βασιλάκη-Καρακατσάνη, «Εικονομαχικές εκκλησίες στη Νάξο» στο Δελτίο της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας, περ. Δ', том. Γ' (1962-63), σελ. 49-74 (με σύντομη περίληψη στα γερμανικά). Πρόσφατα, η Κα Βασιλάκη-Καρακατσάνη παρουσίασε τις δύο ίδιες εκκλησίες, την Αγία Κυριακή και τον Άγιο Αρτέμιο, σ'ένα εικονογραφημένο έργο επιστημονικής εκλαίκευσης, *Byzantine Art in Greece; Mosaics-Wall Paintings*, general editor: Manolis Chatzidakis, Naxos, Αθήνα, Μέλισσα, 1989, (αγγλική μετάφραση), σελ. 58-65, με ενημερωμένες βιβλιογραφικές σημειώσεις.

Introduction

Depuis leur fondation en 1919, l'Association gréco-suisse Jean-Gabriel Eynard, à Genève, et l'Association des amitiés gréco-suisse, à Lausanne, ont eu pour but de resserrer les liens d'amitié, tout particulièrement dans le domaine culturel, entre la Grèce et la Suisse. Depuis quelques années, plusieurs membres du comité des deux associations ainsi que les participants à des voyages en Grèce organisés par celles-ci sont devenus sensibles à un danger qui menace une partie du patrimoine culturel grec: la diminution de la population rurale entraîne l'abandon graduel de nombreuses chapelles et petites églises dispersées dans la campagne, qui perdent leur fonction liturgique et ne reçoivent plus l'entretien régulier et indispensable qu'assurait la communauté des fidèles.

L'idée d'une action d'entraide au bénéfice d'un monument byzantin a ainsi pris forme et la nécessité de travailler en accord avec les habitants des environs nous a amenés à examiner de plus près la situation de la région d'Apiranthos, où des relations personnelles pouvaient faciliter nos démarches. Après une période de travail informel, une commission comprenant des représentants des deux associations a été constituée; épaulée par un groupe de coordination technique, elle est placée sous la présidence de Me J.-M. Delessert¹. Un échange de correspondance avec l'éphorie dont relève Naxos, puis des visites sur place, notamment en 1993, avec rencontre de l'éphore et participation de deux restaurateurs suisses, nous ont amenés au choix d'un monument d'une très grande importance historique et artistique, l'église de Sainte-Kyriaki, dont il nous fut proposé d'étudier à la fois la conservation et la restauration. C'est ainsi qu'en 1996, avec l'autorisation de l'éphorie, que nous remercions chaleureusement pour ce témoignage de confiance, nous mettons sur pied une double mission de relevés et de documentation en vue de l'élaboration de l'avant-projet de restauration ci-après décrit.

La petite église byzantine de Sainte-Kyriaki se trouve à une petite heure de marche en contrebas du bourg d'Apiranthos; elle se dresse tout près du sommet d'une colline, parmi des murs de pierres sèche et de rares bergeries, au coeur d'un paysage sauvage et intact; son isolement relatif est une composante de son identité et de son histoire, et explique l'état général d'abandon dans lequel elle se trouve depuis quelques décennies en tous cas; il devra être pris en compte pour que l'église bénéficie d'une protection adéquate, en particulier après la restauration. Les décors peints ont été étudiés et publiés dès 1962 dans leur état d'alors²; utilisée récemment encore comme abri à bétail, mais désormais protégée de la visite des chèvres par une clôture légère, l'église n'a fait l'objet que d'une réfection sommaire à l'extrémité nord du narthex, zone dépourvue de décor peint.

¹ On trouvera en annexe la liste des membres de la commission et du groupe de coordination technique.

² Publication par Mme A. Vasilaki-Karakatsani, "Εικονομαχικές εκκλησίες στη Νάξο", in Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας, per. Δ, vol. Γ' (1962-63), p. 49-74 (avec un bref résumé en allemand). Plus récemment, Mme Vasilaki-Karakatsani a présenté les deux mêmes églises, Sainte-Kyriaki et Saint-Artémios, dans un volume de vulgarisation illustré, *Byzantine art in Greece; Mosaics-Wall Paintings*, general editor: Manolis Chatzidakis, Naxos, Athènes, Melissa, 1989 (trad. Anglaise), p.58-65, avec des indications bibliographiques remises à jour.

Είναι αναμφισβήτητη η ιστορική σημασία του μνημείου αυτού - του οποίου η χρονολόγηση που προτείνεται αντιστοιχεί στην αρχή του 9ου αιώνα - λόγω της σπαιλότητας του ανεικονικού διάκοσμου που έφθασε μέχρι την εποχή μας· μολαταύτα, ο άτυπος χαρακτήρας του διάκοσμου αυτού σε σύγκριση με την πλειοψηφία των βυζαντινών έργων συνεπάγεται, στην προοπτική μιας παρουσίασης του ναού στους επισκέπτες, μια ορισμένη προσπάθεια επεξήγησης και την ένταξη του σε μια περιήγηση των ανεικονικών μνημείων της Νάξου. Η απουσία σύγχρονων αποκαταστάσεων καθιστά επίσης ένα σημαντικό στοιχείο της σημερινής κατάστασης της Αγίας Κυριακής, καθόσον επιτρέπει την ελεύθερη εκλογή των τεχνικών συντήρησης και αποκατάστασης, χωρίς σύγκρουση με προηγούμενες προσπάθειες.

Η καλλιτεχνική και ιστορική σημασία του μνημείου, ο άθικτος χαρακτήρας του, το περιβάλλον του, επιβάλλουν απόλυτο σεβασμό των ακόλουθων αρχών επέμβασης:

1. *Ανάγκη εξαντλητικής κατάρτισης ενημερωτικών στοιχείων της επέμβασης*, ήτοι μίας πλήρους αποτύπωσης της αρχικής κατάστασης και πλήρους ενημέρωσης των επεμβάσεων που πραγματοποιήθηκαν, κι αυτό με σκοπό να διαφυλαχτεί η μέγιστη δυνατότητα αντιστροφής των επεμβάσεων και να διατηρηθούν οι πληροφορίες που συλλέχθηκαν κατά την διάρκεια της μελέτης και της αποκατάστασης.
2. *Ανάγκη σεβασμού των παραδοσιακών και αρχικών υλικών και τεχνικών*, ούτως ώστε να διαφυλαχτεί η ομοιογένεια του μνημείου, του οποίου ο αυθεντικός χαρακτήρας θα προστατευτεί καλλίτερα με την αποκατάσταση της προγενέστερης του κατάστασης παρά με τη προσθήκη υλικών και τεχνικών σύγχρονων ή ψευδο-παλαιών· έτσι, η σκεπή, τα επιχρίσματα των τοίχων και το δάπεδο πρέπει να επιδιορθωθούν ή να αποκατασταθούν σύμφωνα με τα αποτελέσματα αυστηρής μελέτης.
3. *Ανάγκη σεβασμού του απαιτούμενου χρόνου για τη σταθεροποίηση του μνημείου μετά από κάθε φάση επέμβασης κι ανάγκη σωστής σειράς αυτών των φάσεων*, πριν οριστεί ένα σύστημα επίσκεψης του μνημείου, που πρέπει να εξασφαλιστεί και το οποίο οφείλει να συνοδεύεται από τα κατάλληλα μέτρα εποπτείας, εφόσον το μνημείο βρίσκεται απομονωμένο.
4. *Ανάγκη να διαφυλαχθεί ο χαρακτήρας του χώρου και να ενταχθεί το μνημείο στο τοπίο*, επιτρέποντας συγχρόνως εφικτή και ασφαλή πρόσβαση· το δικαίωμα πρόσβασης δια μέσου των ιδιωτικών κτημάτων που περιβάλλουν το μικρό οικοπέδο πάνω στο οποίο είναι κτισμένη η εκκλησία, πρέπει να εξασφαλιστεί.
5. *Ανάγκη συνεργασίας μεταξύ των Ελλήνων και Ελβετών ειδικών*, τόσο στο επίπεδο της σκέψης όσο και στο επίπεδο καθαρά της αποκατάστασης.

Το προσχέδιο που ακολουθεί εκπονήθηκε λαβαίνοντας υπόψη αυτές τις αρχές. Ο Ελληνο-ελβετικός χαρακτήρας της επιχείρησης εξασφαλίστηκε με την συνεργασία μιας ελληνικής ομάδας, του αρχιτέκτονα-αναστηλωτή Γ. Κίζη και μιας ελβετικής ομάδας, του συντηρητή E. Favre-Bulle, υπεύθυνης μιας ομάδας τεχνικού συντονισμού που πηγάει κι από τους δυο συλλόγους· όλα αυτά πραγματοποιήθηκαν με την άδεια των Ελληνικών αρχών. Η συνεργασία αυτή εκτυλίχτηκε με τρόπο υποδειγματικό και πολύ ευθαρρυντικό για τη συνέχεια των προβλεπόμενων επεμβάσεων.

Είναι επιπλέον σκόπιμο να υπεισθύσουμε τα όρια της επέμβασής μας, που αφορά αποκλειστικά το βυζαντινό μνημείο της Αγίας-Κυριακής, έτσι, δεν είμαστε σε θέση να κάνουμε τίποτα άλλο παρά να εκφράσουμε συστάσεις σχετικά με την διατήρηση και τη διαφύλαξη του περιβάλλοντος του μνημείου, των προσβάσεων προς αυτό, κτλ., πράγματα που είναι της αρμοδιότητας της κοινότητας Απειράιθου και των τοπικών αρχών.

L'intérêt historique de ce monument -dont la datation proposée correspond au début du IXe siècle- ne fait aucun doute, vu la rareté des décors aniconiques qui sont parvenus jusqu'à nous; leur caractère atypique par rapport à la majorité des oeuvres byzantines impliquera toutefois, dans la perspective d'une présentation du sanctuaire aux visiteurs, un certain effort d'explication et l'intégration à un circuit des monuments à décor aniconique de Naxos. L'absence de restaurations modernes est également un élément important de la situation actuelle de Sainte-Kyriaki, dans la mesure où elle permet la liberté du choix des techniques de conservation et de restauration sans interférence avec des efforts précédents.

L'importance artistique et historique de ce monument, son caractère intact et son environnement imposent le respect scrupuleux des principes d'intervention suivants:

1: Nécessité d'une *documentation exhaustive de l'intervention*, soit d'un relevé complet de la situation de départ et d'une documentation complète des interventions effectuées, ceci afin de préserver une réversibilité maximale et de conserver les renseignements obtenus en cours d'étude et de restauration.

2: Nécessité du *respect des matériaux et des techniques* traditionnels et originels, afin de préserver l'homogénéité du monument, dont le caractère authentique sera mieux respecté par la restauration de son état ancien que par la greffe de matériaux et de techniques modernes ou pseudo-anciens; la couverture, les enduits des murs et le pavement sont ainsi à réparer ou restituer en fonction des résultats d'une étude rigoureuse.

3: Nécessité du *respect du temps nécessaire à la stabilisation* du monument après chaque phase d'intervention et d'une *séquence correcte* de ces phases, avant la mise en place d'un système de visite du monument, qui devra être assuré tout en étant accompagné de mesures de surveillance appropriées, étant donné l'absence de voisinage immédiat.

4: Nécessité de *préserver le caractère du site et l'intégration du monument au paysage*, tout en permettant un accès sûr et praticable; le droit d'accès à travers les terrains privés qui entourent la parcelle très restreinte sur laquelle l'église est construite devra être assuré.

5: Nécessité d'une *collaboration entre spécialistes grecs et suisses*, tant au niveau de la réflexion qu'à celui de la restauration proprement dite.

L'avant-projet qui suit a été élaboré en tenant compte de ces principes. Le caractère gréco-suisse de l'opération a été assuré par la collaboration d'une équipe grecque, celle de l'architecte-restaurateur Y. Kizis, et d'une équipe suisse, celle du conservateur-restaurateur E.-J. Favre-Bulle, sous la responsabilité d'un groupe de coordination technique suisse émanant des deux Associations, le tout avec l'autorisation des autorités grecques compétentes. Cette collaboration s'est déroulée d'une manière exemplaire et très encourageante pour la suite des interventions envisagées.

Il importe encore de rappeler les limites de notre intervention, qui porte sur le monument byzantin de Sainte-Kyriaki *stricto sensu*, si bien que nous ne pouvons que formuler des recommandations quant au maintien et à la restauration de son environnement, de ses chemins d'accès, etc. qui sont de la compétence de la commune d'Apiranthos et des autorités locales.

Παρά τις περιορισμένες διαστάσεις του κτηρίου, μια πλήρης αποκατάσταση- αυτός είναι ο μακροπρόθεσμος σκοπός μας, τον οποίο δικαιολογεί η ιστορική του αξία- είναι πολυέξοδο και μακροχρόνιο έργο. Είναι λοιπόν απαραίτητο να διαιρεθεί η επέμβαση σε διαδοχικές φάσεις που να προσφέρουν η καθεμία βελτίωση των γνώσεων σχετικά με το μνημείο ή την κατάσταση του, και που να αποτελούν ένα σύνολο. Έτσι, σε περίπτωση που δυσμενείς συνθήκες επιφέρουν την διακοπή των εργασιών, οι κεκτημένες γνώσεις κάθε ολοκληρωμένης φάσης θα την δικαιώνουν. Η φάση του προσχεδίου που χρηματοδοτήσαμε χάρη στα οικονομικά μέσα των δυο συλλόγων και στην υποστήριξη ενός μικρού αριθμού δωρητών, επέτρεψε την αρχική συγκέντρωση τεκμηριωτικών στοιχείων και μια σειρά προτάσεων μέτρων συντήρησης και αποκατάστασης. Η δέγλωση έκθεση που ακολουθεί είναι το αποτέλεσμα της και θα επιτρέψει την σύνταξη των διάφορων κειμένων που είναι απαραίτητα για τις αιτήσεις αδειών από το ένα μέρος, και την ενημέρωση των μελών των δυο συλλόγων και τη συλλογή χρημάτων από το άλλο. Αυτή η έκθεση είναι το προϊόν της στενής συνεργασίας μεταξύ των δυο ομάδων που μοιράστηκαν τις ευθύνες και της ομάδας του τεχνικού συντονισμού· δεν πρόκειται για δημοσίευμα, αλλά για φάκελλο σε 6 αντίτυπα, και κάθε χρήση ή ανατύπωσή του είναι για την ώρα αυστηρά περιορισμένη στο πλαίσιο του προσχεδίου αποκατάστασης και εξαρτάται από την άδεια των δυο συλλόγων που τον παράγγειλαν και τον χρηματοδότησαν. Η ολοκληρωμένη έκθεση θα χρησιμεύσει ως βάση για την σύνταξη ενός πιο ευκολομεταχειρίστου κειμένου του οποίου η διάθεση θα μπορεί να είναι πλατύτερη, σε άτομα και οργανισμούς που να είναι σε θέση να ενδιαφερθούν για το σχέδιό μας.

Η διεξαγωγή της αποκατάστασης θα ακολουθήσει το ακόλουθο γενικό σχέδιο, και ο τρόπος και η προθεσμία εκτέλεσης θα εξαρτηθούν από την διαθεσιμότητα της χρηματοδότησης καθώς και από τον προγραμματισμό των εντολοδόχων.

Φάσεις της επέμβασης	Ελληνο-ελβετικοί σύλλογοι, εντολοδόχοι	Ελληνικές αρχές
1	Προετοιμασία του <u>προσχεδίου</u> : αποτυπώσεις, αναλύσεις, γενικές προτάσεις επέμβασης πάνω στα κτήρια και το ζωγραφιστό του διάκοσμο. Σύνταξη <u>έκθεσης</u> (1997)	Άδεια εξέτασης του μνημείου Σύλληψη της έκθεσης, <u>άδεια επέμβασης σε θεωρητική βάση</u>
2	Προετοιμασία του <u>φακέλλου εκτέλεσης</u> : ακριβείς προτάσεις, τύποι επέμβασης, χρησιμοποιούμενα υλικά, κτλ. Κατάθεση <u>αίτησης επέμβασης</u> .	Εξέταση της αίτησης και <u>άδεια εκτέλεσης</u> των έργων
3	Προκαταρκτικές δοκιμές των προβλεπόμενων τεχνικών και υλικών. Σταδιακή εκτέλεση : Α. Μέτρα <u>συντήρησης</u> του κτηρίου και του ζωγραφιστού του διακόσμου. Β. Μέτρα <u>αποκατάστασης</u> του ζωγραφιστού διακόσμου.	Έγκριση των δοκιμών. Έγκριση των έργων

Περιμένουμε πιά από τις αρμόδιες Ελληνικές αρχές έγκριση σε θεωρητική βάση σχετικά με το σχέδιο, για να μπορέσουμε να προχωρήσουμε στην επόμενη φάση και να ζητήσουμε την άδεια επέμβασης για τα πρώτα απαιτούμενα έργα.

Malgré les dimensions modestes de l'édifice, une restauration complète - c'est notre objectif à long terme justifié par son intérêt historique - sera une oeuvre onéreuse et de longue haleine. Il est donc nécessaire de diviser l'intervention en phases successives apportant chacune une amélioration des connaissances sur le monument ou son état et constituant un tout. Ainsi, au cas où des circonstances défavorables amèneraient une suspension des travaux, l'acquis de chaque étape accomplie la justifierait. La phase d'avant-projet que nous avons assurée grâce aux moyens des deux associations et à l'appui d'un petit nombre de donateurs a permis d'établir la documentation de départ et une série de propositions de mesures de conservation et de restauration. Le rapport bilingue qui suit en est l'aboutissement et permettra l'élaboration des divers documents nécessaires d'une part aux demandes d'autorisation d'intervention, et d'autre part à l'information des membres des associations et à la récolte de fonds. Ce rapport est le fruit d'une étroite collaboration entre les deux équipes qui se sont réparti les responsabilités et le groupe de coordination technique; il ne s'agit pas d'une publication, mais d'un dossier produit en 6 exemplaires, et toute utilisation et reproduction de ce document est pour l'instant strictement limitée au cadre du projet de restauration et subordonnée à l'accord des deux associations qui l'ont commandé et financé. Ce rapport complet servira de base à l'élaboration d'un document plus maniable dont la diffusion pourra être plus large, auprès des personnes et institutions susceptibles de s'intéresser à notre projet.

Le déroulement de la restauration devrait s'établir selon le schéma général suivant, les modalités et les délais d'exécution restant tributaires de la disponibilité de l'enveloppe financière comme de la planification des mandataires:

Phases de l'intervention	Associations gréco-suisse, mandataires	Autorités grecques
1	Préparation de l' <u>avant-projet</u> : relevés, analyses, propositions générales d'intervention sur le bâtiment et son décor peint. Elaboration d'un <u>rapport</u> (1997).	Autorisation d'examiner le monument. Réception et examen du rapport, puis <u>autorisation de principe</u> pour intervenir.
2	Préparation du <u>dossier d'exécution</u> : propositions précises, types d'intervention, matériaux utilisés etc. Dépôt d'une <u>demande de permis d'intervention</u> .	Examen de la demande et <u>autorisation d'exécuter les travaux</u> .
3	Essais préliminaires des techniques et matériaux prévus. Exécution par étapes: A: Mesures de <u>conservation</u> du bâtiment et de son décor peint B: Mesures de <u>restauration</u> du décor peint.	Approbation des essais. Approbation des travaux.

Nous attendons désormais des autorités grecques compétentes un accord de principe sur le projet, de manière à pouvoir entamer l'étape suivante et préparer la demande d'autorisation d'intervention pour les premiers travaux nécessaires.

Θεωρούμε εξ άλλου ευχής έργο να γίνει μια ανταλλαγή σκέψεων σχετικά με τον τύπο του τουρισμού και την κινητικότητα που είναι επιθυμητή καθώς και πάνω στη θέση του σπάνιου και ακόμη ευαίσθητου μνημείου που μας απασχολεί μέσα στο σύνολο των χώρων, μνημείων, μουσείων και αντικειμένων για τα οποία δικαιολογημένα μπορεί να καυχηθεί³ ο Απέραθος, καθώς και πάνω στη θέση του ανάμεσα στα ανεικονικά μνημεία της Νάξου. Ένα γενικό σχέδιο προστασίας θα έπρεπε να μελετηθεί για να προστατευτούν για καλά αναντικατάστατα μνημεία και τοπία, καθώς και για τις επενδύσεις που πρέπει να πραγματοποιηθούν για τη διαφύλαξή τους.

Ελπίζουμε επίσης να ευαισθητοποιήσουμε, μέσω αυτού του φακέλλου και των κειμένων που θα απορρεύσουν, τα άτομα και τους οργανισμούς που θα συμβάλλουν με την υποστήριξη και τη γενναιοδωρία τους ώστε τα διάφορα στάδια επέμβασης να πραγματοποιηθούν στο πλησιέστερο δυνατό μέλλον · η Αγία Κυριακή διέσχισε μια χιλιετηρίδα για να φθάσει ως εμάς, κι έχουμε τη δυνατότητα να της προσφέρουμε τις καλύτερες δυνατές συνθήκες για να εξακολουθήσει να παραμένει ένας σπάνιος και ουσιώδης μάρτυρας μιας συναρπαστικής εποχής.

Γενεύη και Λωζάννη, Δεκεμβρης 1997 - Απρίλης 1998.

Η Επιτροπή για την αποκατάσταση της εκκλησίας της Αγίας Κυριακής

³ Μια επίσκεψη του χωριού, με την αναπαράσταση του παραδοσιακού τρόπου ζωής στο λαογραφικό μουσείο, κι έπειτα μια κατάβαση του καλύτεριμού μέχρι την Αγία Κυριακή, με τις στάσεις ή μικρές αλλαγές δρόμου για να επισκευτούμε κάποιο εξωκλήσι ή παλιό σπίτι, κι ακολούθως επίσκεψη των ορυχείων σμίριδας, κάτω από την Αγία Κυριακή, θα έπρεπε να είναι μια εφικτή διαδρομή χωρίς αυτοκίνητο, με την προϋπόθεση να μπορεί κανείς να ξανανέβει από τον κύριο δρόμο, στο τέλος της περιήγησης.

Il nous semble d'autre part souhaitable qu'une réflexion s'engage sur le type de tourisme et de mobilité que l'on veut promouvoir et sur la place du monument rare et actuellement fragile qui nous occupe parmi l'ensemble des sites, monuments, musées et objets dont Apiranthos peut à juste titre s'enorgueillir³, ainsi que sur sa place parmi les monuments aniconiques de Naxos. Un plan général de protection devrait être mis au point pour préserver durablement des monuments et des paysages irremplaçables ainsi que les investissements consentis pour leur sauvegarde.

Nous espérons également toucher, à travers ce dossier et les documents qui en dériveront, les personnes et institutions qui contribueront par leur soutien et leur générosité à ce que les différentes étapes d'intervention soient réalisées dans un avenir aussi proche que possible: Sainte-Kyriaki a traversé un millénaire pour nous parvenir, et nous pouvons la mettre dans les meilleures conditions pour continuer à être un témoin rare et essentiel d'une époque fascinante.

Genève et Lausanne, décembre 1997-avril 1998

La Commission pour la restauration de l'église de Sainte-Kyriaki

³ Une visite du village, avec l'évocation du mode de vie traditionnel au musée ethnographique, suivie d'une descente du chemin pavé jusqu'à Sainte-Kyriaki, avec des haltes ou petits détours pour voir telle chapelle ou maison ancienne, puis une visite des mines d'émeri, en contrebas de Sainte-Kyriaki, devrait pouvoir constituer un trajet praticable sans véhicule motorisé, à condition de pouvoir remonter par la grand-route, en fin de circuit.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΑ

Επιθυμούμε να επαναλάβουμε εδώ τις ευχαριστίες μας στις ελληνικές αρχαιολογικές αρχές για την εμπιστοσύνη και τη συνεργασία τους και θα θέλαμε να εκφράσουμε την ευγνωμοσύνη μας σ' όλα τα άτομα και ιδρύματα που μας παρείχαν πολύτιμες συμβουλές και βοήθεια στις διάφορες φάσεις της εργασίας μας· στις εφόρους κυρίες Φ. Δροσσιγιάννη και Α. Καλαιτζή και τους συνεργάτες τους, στο Βυζαντινό Μουσείο Αθηνών, στην κυρία Ν. Thierry, στους συντηρητές-αναστηλωτές Th.-A. Hermanès και G. Grimbühler, στους κκ. D. Blondel και J. Sfaellos, στις αρχές και τους κατοίκους της Απεράθου, ιδιαίτερα στον κύριο Μ. Γλέζο και στον κύριο και την κυρία Ποθητού, και προπάντων στους κκ. E.-J. Favre-Bulle και Γ. Κίζη, καθώς και στους συνεργάτες τους, που εξετέλεσαν την αποστολή τους μ' ειθυσιασμό και ικανότητα και δεν εφείσθησαν των κόπων τους για να ξεκινήσουν με τις καλύτερες προϋποθέσεις την παρούσα κοινή επιχήρηση αναστήλωσης. Τη μετάφραση των κειμένων από τα γαλλικά στα ελληνικά επιμελήθηκαν οι κυρίες Μ. Campagnolo και E. Lalive-Σαρρή, που αντιμετώπισαν κείμενα δύσκολα που έβριθαν από τεχνικούς όρους. Ο έλεγχος των κειμένων εκτελέστηκε από μερικά μέλη της ομάδας τεχνικού συντονισμού, που ελπίζουν στην επείκεια των αναγινωστών για τις ασυναρτησίες λεξιλογίου που απέμειναν. Τέλος, χωρίς την ηθική και οικονομική υποστήριξη των Ελληνο-ελβετικών Συλλόγων Γενεύης και Λωζάνης, καθώς και μερικών γενναιοδωρων δωρητών, δεν θα είχε καταστεί δυνατή η παρασκευή της παρούσας προμελέτης· επιθυμούμε λοιπόν να τους εκφράσουμε την ευγνωμοσύνη μας.

ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΤΡΟΠΩΝ

Επιτροπή των Ελληνο-ελβετικών Συλλόγων Γενεύης και Λωζάνης για την αναστήλωση της Αγίας Κυριακής Νάξου και ομάδα τεχνικού συντονισμού·

Me Jean-Marc Delessert, président
 M. Laurent Dominici, trésorier
 M. André-Louis Rey, secrétaire
 Πρόεδρος του Ελληνο-ελβετικού Συλλόγου Jean-Gabriel Eynard Γενεύης·
 Mme Gabrielle Aubert, ύστερα M. Spyro Metaxas
 Πρόεδρος του Συλλόγου Ελληνο-ελβετικής Φιλίας Λωζάνης
 M. André Charbonnet, ύστερα M. Yves Gerhard
 M. Alexandre Antipas, architecte
 M. Matteo Campagnolo, conservateur
 M. Ernest Martin, architecte

ΠΑΡΑΛΗΠΤΕΣ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ (6 πρωτότυπα)

- 1 - Ελληνικό υπουργείο πολιτισμού
- 2 - Association gréco-suisse Jean-Gabriel Eynard, Genève
- 3 - Association des amitiés gréco-suisse, Lausanne
- 4 - E.J. Favre-Bulle et collaborateurs, Atelier Saint-Dismas, Lausanne
- 5 - Γ. Κίζης & συνεργάτες, Αθήνα
- 6 - Commission pour la restauration de l'église de Hagia Kyriaki

REMERCIEMENTS

Nous aimerions ici réitérer nos remerciements aux autorités archéologiques grecques pour leur confiance et leur collaboration, et nous voudrions exprimer notre gratitude à toutes les personnes et institutions dont l'aide et les conseils ont été précieux à divers moments de notre travail: les éphores, Mmes F. Drosoyanni et C. Kalatzi, et leurs collaborateurs, le Musée Byzantin d'Athènes, Mme N. Thierry, les conservateurs-restaurateurs Th.-A. Hermanès et G. Grimbühler, MM. D. Blondel et J. Sfaellos, les autorités et les habitants d'Apiranthos, en particulier M. Glezos et M. et Mme Pothitos, et surtout MM. É.-J. Favre-Bulle et Y. Kizis, ainsi que leurs collaborateurs, qui se sont acquittés de leur mandat avec enthousiasme et compétence et n'ont pas ménagé leurs efforts pour donner le meilleur début à notre entreprise commune de restauration. La traduction des textes de français en grec a été assurée par Mmes M. Campagnolo et É. Lalive, qui ont dû affronter des documents ardues et riches en termes techniques; la révision des textes a été principalement faite par quelques membres du groupe de coordination technique, qui espèrent l'indulgence des lecteurs pour les incohérences de terminologie restantes. Enfin, sans l'appui moral et financier des Associations gréco-suisse de Genève et de Lausanne, ainsi que de quelques généreux donateurs, la préparation de ce rapport d'avant-projet n'aurait pas été possible, et nous tenons à les assurer de notre reconnaissance.

COMPOSITION DES COMMISSIONS

Commission des Associations gréco-suisse de Genève et Lausanne pour la restauration de l'église de Sainte-Kyriaki à Naxos et groupe de coordination technique:

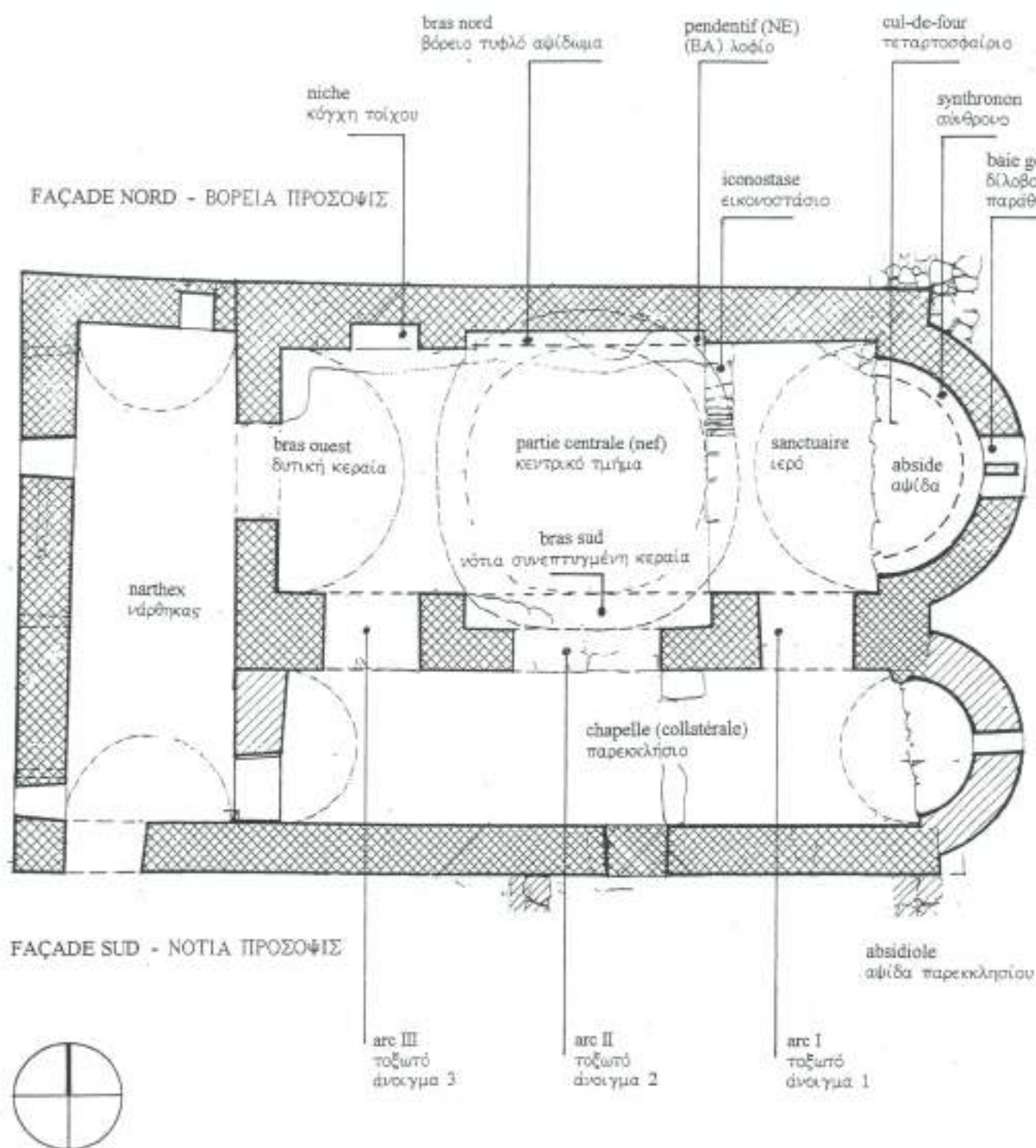
Me Jean-Marc Delessert, président
 M. Laurent Dominicé, trésorier
 M. André-Louis Rey, secrétaire
 Président de l'Association gréco-suisse Jean-Gabriel Eynard de Genève:
 Mme Gabrielle Aubert, puis M. Spyro Metaxas
 Président de l'Association des Amitiés gréco-suisse de Lausanne:
 M. André Charbonnet, puis M. Yves Gerhard
 M. Alexandre Antipas, architecte
 Mme Aristeia Baud-Bovy, architecte
 M. Matteo Campagnolo, conservateur
 M. Ernest Martin, architecte

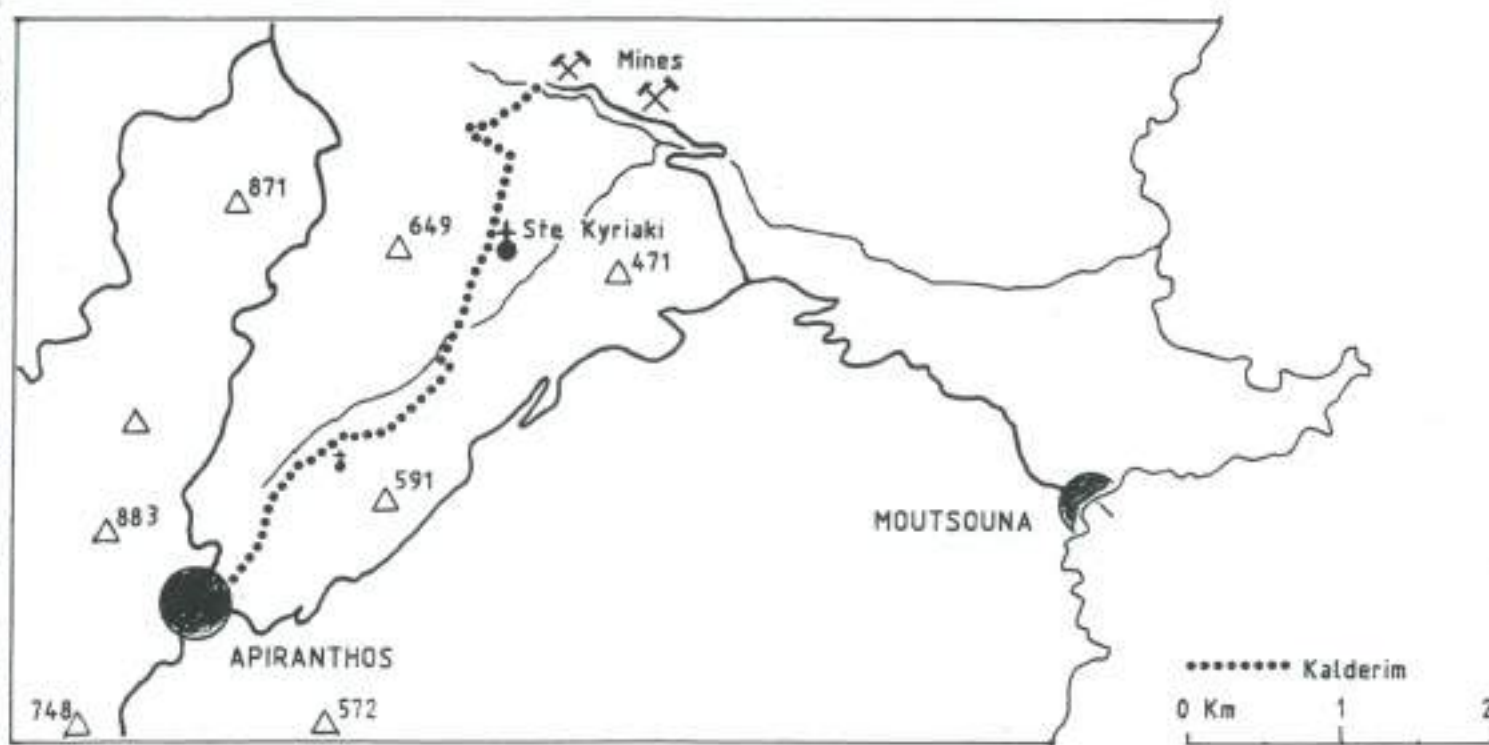
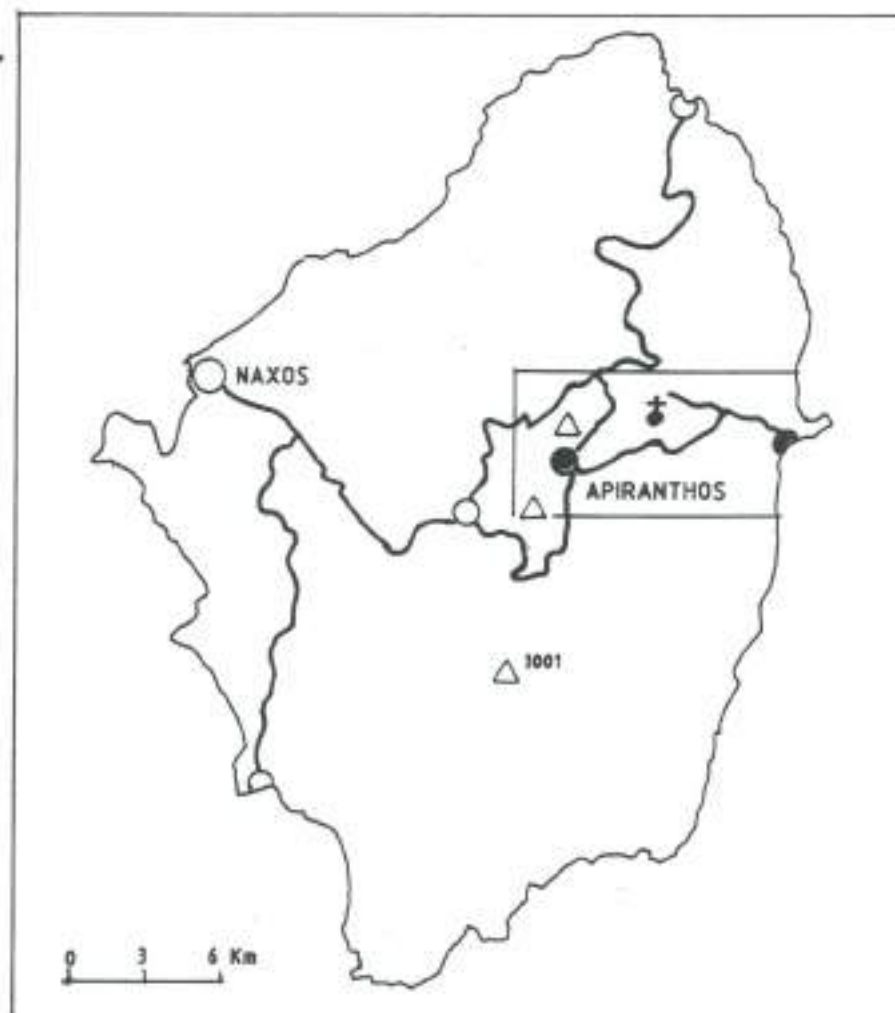
DESTINATAIRES DU RAPPORT (6 exemplaires originaux, n°s)

- 1-Le Ministère grec de la Culture
- 2-L'Association gréco-suisse Jean-Gabriel Eynard, Genève
- 3-L'Association des Amitiés gréco-suisse, Lausanne
- 4-E.-J. Favre-Bulle et collaborateurs, Atelier Saint-Dismas, Lausanne
- 5-Y. Kizis et collaborateurs, Athènes
- 6-La Commission pour la restauration de l'église de Sainte-Kyriaki

Plan de localisation et nomenclature des parties de l'église

Ονοματολόγιο των χωρών του ναού

ΕΛΒΕΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ
ΣΤΗΝ ΑΠΕΙΡΑΝΘΟ ΝΑΞΟΥ

COMMISSION SUISSE POUR LA RESTAURATION DE L'ÉGLISE DE HAGIA KYRIAKI
A APEIRANTHOS DE NAXOS

ΠΡΟΚΑΤΑΡΚΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΚΑΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ
ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ ΣΤΗΝ ΑΠΕΙΡΑΝΘΟ ΝΑΞΟΥ

ETUDE PRELIMINAIRE RELATIVE A LA CONSERVATION ET LA
RESTAURATION ARCHITECTURALE
DE L'ÉGLISE DE HAGIA KYRIAKI A APEIRANTHOS DE NAXOS

Γιάννης Κίζης & Συνεργάτες / Αρχιτέκτονες - Αναστηλωτές
Υπερείδου 10, 10558, Αθήνα Τηλ. 3240362. Fax. 3221755

YANNIS KIZIS & COLLABORATEURS / Architectes - Restaurateurs
10 rue Iperidou 105 58 Athènes, Grèce. Tél. 324 0362, Fax 322 1755

ΑΘΗΝΑ - ΓΕΝΕΥΗ - ΛΩΖΑΝΝΗ, 1997 / ATHENES - GENEVE - LAUSANNE, 1997

SOMMAIRE

0. Avant-propos	4
1. Hagia Kyriaki	8
1.1 Valeur artistique du monument	8
1.2 Architecture du monument	10
1.3 Etat de conservation du monument (construction)	12
1.3.1 Impression constructive générale	12
1.3.2 Couvertures	14
1.3.3 Assise de la coupole	14
1.3.4 Voûte du narthex	16
1.3.5 Voûte de la chapelle	16
1.3.6 Maçonneries	16
1.3.7 Enduits intérieurs	18
1.3.8 Finitions des surfaces extérieures	18
1.3.9 Revêtements de sol et détails	18
2. Autres églises apparentées de Naxos	20
2.1 Présentation comparative d'églises apparentées	20
2.2 Couvertures	20
2.2.1 Couvertures en tuiles	20
2.2.2 Couvertures en pierres plates	20
2.2.3 Enduits	22
2.3 Les surfaces extérieures	22
2.3.1 Maçonneries en pierres sèches	22
2.3.2 Jointoyages	22
2.3.3 Enduits	24
2.4 Conclusions	24
3. Programme d'intervention à Hagia Kyriaki	26
3.1 Travaux de base	26
3.1.1 Aspect général	26
3.1.2 Couvertures	26
3.1.3 Assise de la coupole	26
3.1.4 Voûte du narthex	28
3.1.5 Voûte de la chapelle	28
3.1.6 Maçonneries	28
3.1.7 Enduits intérieurs	28
3.1.8 Finitions des surfaces extérieures	30
3.1.9 Revêtements de sol et détails	30
4. Relevés-documentation	A01-A14
5. Documentation photographique	planches 1-27

ΠΡΟΚΑΤΑΡΚΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

0. Πρόλογος	5
1. Η Αγία Κυριακή	9
1.1 Η καλλιτεχνική αξία του μνημείου.	9
1.2 Η αρχιτεκτονική του μνημείου	11
1.3 Η κατάσταση διατήρησης του μνημείου (οικοδομική)	13
1.3.1 Γενική δομική εικόνα.	13
1.3.2 Επικαλύψεις.	15
1.3.3 Εδραση τρούλλου	15
1.3.4 Θόλος τού νάρθηκα.	17
1.3.5 Θόλος τού παρεκκλησίου.	17
1.3.6 Τοιχοποιίες.	17
1.3.7 Εσωτερικά επιχρίσματα.	19
1.3.8 Εξωτερικά τελειώματα επιφανειών.	19
1.3.9 Δάπεδα και λεπτομέρειες.	19
2. Άλλοι συγγενικοί ναοί της Νάξου	21
2.1 Συγκριτική παρουσίαση συγγενών ναών.	21
2.2 Οι στεγάσεις	21
2.2.1 Κεραμοσκεπές	21
2.2.2 Σκεπόπλακες	21
2.2.3 Επιχρίσματα	23
2.3 Οι εξωτερικές επιφάνειες	23
2.3.1 Ξηρολιθοδομές	23
2.3.2 Αρμολογήματα	23
2.3.3 Επιχρίσματα	25
2.4 Συμπεράσματα	25
3. Πρόγραμμα οικοδομικής αποκαταστάσεως Αγίας Κυριακής	27
3.1 Βασικά έργα	27
3.1.1 Γενική εικόνα.	27
3.1.2 Επικαλύψεις.	27
3.1.3 Εδραση τρούλλου	27
3.1.4 Θόλος τού νάρθηκα.	29
3.1.5 Θόλος τού παρεκκλησίου.	29
3.1.6 Τοιχοποιίες.	29
3.1.7 Εσωτερικά επιχρίσματα.	29
3.1.8 Εξωτερικά τελειώματα επιφανειών.	31
3.1.9 Δάπεδα και λεπτομέρειες.	31
4. Αποτυπώσεις - τεκμηρίωση	A01-A1
5. Φωτογραφική τεκμηρίωση	σελ.1-27

COMMISSION SUISSE POUR LA RESTAURATION DE L'ÉGLISE DE HAGIA KYRIAKI
A APEIRANTHOS DE NAXOS

YANNIS KIZIS & COLLABORATEURS / Architectes - Restaurateurs
10 rue Iperidou 105 58 Athènes, Grèce. Tél. 324 0362, Fax 322 1755

ETUDE PRELIMINAIRE RELATIVE A LA CONSOLIDATION ET LA
CONSERVATION DE L'EGLISE DE SAINTE KYRIAKI

AVANT - PROPOS

La restauration de l'église de Hagia Kyriaki a ceci de particulier que le monument est surtout remarquable pour son décor peint, alors que son architecture ne présente pas de de qualités notables. Il est dès lors naturel que la priorité soit donnée à la consolidation et à l' assainissement de l'enveloppe, qui porte et abrite une oeuvre d'art remarquable. Par conséquent, la consolidation des structures et le rétablissement de conditions nécessaires à la protection et à la conservation des peintures murales devraient suffire.

Néanmoins, l'étude relative à la restauration architecturale du monument n'a pas négligé les aspects historiques et formels, dans le cadre du présent travail. Les observations relatives à la construction du bâtiment, recoupées par des analyses de laboratoire, ont fourni des indications intéressantes sur la succession des phases de construction et de l'évolution du bâti: initialement (9ème s.?) l'église est flanquée d'un espace de transition en forme de L, plus tard (12ème s.?) la tranche sud du L est transformée en chapelle collatérale. C'est peut-être à ce moment que fut ajouté le portique sud, aujourd'hui en état de ruine. S'il est vrai que ces modifications fonctionnelles sont perceptibles avec une certaine clarté, il n'en va pas de même pour l'aspect du monument. Des débris de tuiles laissent supposer une couverture initiale, du moins de l'église principale, en tuile; des traces des crépis anciens, qui laissent apparentes des pierres d'une certaine taille, permettent de supposer que les parois extérieures du monument

ΕΛΒΕΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ
ΣΤΗΝ ΑΠΕΙΡΑΝΘΟ ΝΑΞΟΥ

Γιάννης Κίζης & Συνεργάτες / Αρχιτέκτονες - Αναστηλωτές

Υπερείδου 10, 10558, Αθήνα Τηλ. 3240362. Fax. 3221755

**ΠΡΟΤΑΣΗ ΠΡΟΚΑΤΑΡΚΤΙΚΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ
ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ ΣΤΗΝ ΑΠΕΙΡΑΝΘΟ ΝΑΞΟΥ**

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η αρχιτεκτονική αποκατάσταση του ναού της Αγίας Κυριακής έχει μία ιδιαιτερότητα: το μνημείο θεωρείται σπουδαίο κυρίως για τις τοιχογραφίες του, ενώ η αρχιτεκτονική του δεν παρουσιάζει τίποτε το ιδιαίτερα σημαντικό. Είναι φυσικό οι προτεραιότητες να δίνονται στη στερέωση και εξυγίανση του κελύφους, που φέρει και στεγάζει μία εξαιρετική τέχνη. Θα αρκούσε, λοιπόν, η στερέωση της δομής και η εξασφάλιση των καταλλήλων κτιριακών συνθηκών για την προστασία και διατήρηση των τοιχογραφιών.

Εν τούτοις η αρχιτεκτονική μελέτη αποκαταστάσεως του μνημείου δεν άφησε αδιερεύνητα τα ιστορικά και μορφολογικά ζητήματα, στο πλαίσιο της παρούσης εργασίας. Οι παρατηρήσεις επί της κατασκευής του κτίσματος, που επιβεβαιώθηκαν και από τις εργαστηριακές αναλύσεις, έδωσαν μία ενδιαφέρουσα διαδοχή οικοδομικών φάσεων και κτιριακής εξέλιξης: στην αρχή (9ος αι.) κτίζεται ναός με περίστωο σε σχήμα Γ, αργότερα (12ος αι.) ο ναός καθίσταται δίδυμος, με τη μετατροπή του νότιου σκέλους του Γ σε παρεκκλήσιο. Τότε, ίσως, προσετέθη και ο νότιος πρόναος, που σήμερα κείται σε ερείπια. Αν αυτές οι λειτουργικές αναδιαρρυθμίσεις διακρίνονται με κάποια σχετική σαφήνεια, δεν συμβαίνει το ίδιο και με τη μορφή. Λείψανα θραυσμένων κεραμιδιών μιλούν για αρχική κεραμοσκεπή, τουλάχιστον πανω από τον κυρίως ναό· ίχνη παλιών επιχρισμάτων που αφήνουν ορατές τις μεγάλες πέτρες, δίνουν την εντύπωση ότι ίσως με αυτή

étaient finies avec cette même technique; toutefois, à d'autres endroits, des parties ont été entièrement crépis, sans que l'on puisse préciser à quelle date, et font soupçonner un usage étendu de ce type de revêtement.

L'action de l'eau et du vent a fait disparaître, au fil des siècles, la majeure partie des crépis, et a imprimé au monument un aspect de maçonnerie apparente en pierre sèche, assimilant l'église aux amas des pierres de la colline. A notre avis, cette image est plus forte que les incertitudes relatives à l'aspect initial, impossible à connaître de manière documentée et prouvée.

La proposition d'intervention, que l'absence de résultats positifs de la recherche impose, présente toutefois des avantages. Elle répond à l'objectif initial de l'intervention: elle n'opère aucune modification de l'aspect actuel, elle n'améliore pas l'esthétique mais se borne à consolider l'enveloppe, à garantir sa solidité et, par là même, la longévité de son contenu, comme souhaité, faisant en sorte que les précieuses peintures aniconiques soient dotées d'une coquille convenable de protection.

την τεχνική να είχαν διαμορφωθεί οι όψεις του μνημείου· αλλού, όμως, περιοχές σοβατισμένες, άγνωστο πότε, δημιουργούν την υπόνοια μίας πιο εκτεταμένης παρουσίας επιχρισμάτων.

Αυτών των αμφιβολιών και των αδυναμιών αναδιφήσεως της αρχικής, ή μίας δόκιμης και τεκμηριωμένης, ενιαίας μορφής, υπερισχύει, πιστεύουμε, η έντονα χαρακτηριστική, σαν φυτρωμένη από το λιθομάζωμα του λόφου, εικόνα της εμφανούς λιθοδομής, της ξερολιθιάς, που έχει πάρει το μνημείο στο μεγαλύτερο μέρος του, μετά την κατάπτωση των κονιαμάτων από τις βροχές και τους ανέμους, επί αιώνες. Η συντήρηση και διατήρηση αυτής της εικόνας, με παράλληλη άρση των δομικών ελαττωμάτων, φαίνεται να είναι η αναγκαία κατάληξη της προσπάθειάς μας.

Αν και αναγκαστική, λόγω του αδιεξόδου της έρευνας, η προτεινόμενη επέμβαση, έχει τα πλεονεκτήματά της. Απαντά ευθέως στον αρχικό στόχο του εγχειρήματος: η προτεινόμενη λύση δεν προχωρεί σε καμμία αλλοίωση των υφισταμένων μορφών, δεν ωραιοποιεί, αλλά απλώς στερεοποιεί το κέλυφος, εξασφαλίζει την ανθεκτικότητά του, άρα και την μακροβιότητα του περιεχομένου του, που αποτελεί και το ζητούμενο. Οι υπό συντήρηση σπάνιες ανεικονικές τοιχογραφίες, δηλαδή, να αποκτήσουν το σωστό κέλυφος προστασίας τους.

1. Hagia Kyriaki

1.1. Valeur artistique du monument

C'est à Naxos qu'a été repérée la majorité des églises de Grèce dotées d'un décor peint aniconique. Parmi celles-ci, l'église de Hagia Kyriaki, située au lieu-dit *Kalloni*, au nord d'Apiranthos, ne se distingue pas tellement par son architecture rare ou particulière, mais bien par les peintures aniconiques qui décorent ses parois intérieures. Ces dernières ont attiré l'attention des archéologues qui les datent de la période de l'empereur Théophile (792-842)¹.

Le décor peint d'origine de Hagia Kyriaki est conservé sur les parois des arcs aveugles, sur les intrados de l'arc oriental et central reliant la nef avec la chapelle collatérale, ainsi que dans l'abside (chevet et cul-de-four). Le décor d'origine est aniconique; des vestiges d'auroles et d'un Evangile ouvert sont conservés sur une deuxième couche dans l'abside, ainsi qu'une Déisis dans l'absidiole du collatéral.

L'abside, au-dessus du synthronon et à droite de la baie geminée, est subdivisée en deux panneaux entourés de cadres verticaux de lignes ondulées qui imitent du marbre. De part et d'autre de la baie sont disposés en désordre, sur le fond blanc de l'enduit, six oiseaux orientés vers la baie. Leurs contours sont soutenus; leur couleur sombre et leurs ailes marquent des lignes ondulées qui partent de la tête et aboutissent à la queue. Sur la représentation de gauche, on distingue également, dans la partie inférieure, deux poissons et l'esquisse d'un animal.

Les extrémités de l'abside sont décorées d'une croix entourée de deux petits palmiers en pot. La décoration du cul-de-four n'est que partiellement sauvegardée. Au-dessus de la corniche à deux fines bandes gemmées succèdent des grandes feuilles aux vifs contours noirs, points blancs et noyau cardioforme.

Le mur nord du sanctuaire est subdivisé en deux panneaux au-dessus d'une large zone peinte en faux marbre. Les panneaux sont séparés par des cadres aux motifs différents (rinceaux, demi-cercles, ligne brisée en zigzag avec motifs floraux dans les espaces triangulaires). Le panneau de droite, mieux conservé, contient une croix sur base à degrés.

¹ A. Vassilaki - Karakatsani, "Hagia Kyriaki - Hagios Artemios", Naxos, Athina 1989, 58

1. Η Αγία Κυριακή

1.1 Η καλλιτεχνική αξία του μνημείου.

Στη Νάξο έχουν εντοπιστεί οι περισσότερες εκκλησίες του ελλαδικού χώρου με ανεικονική ζωγραφική διακόσμηση. Από αυτές η Αγία Κυριακή στη θέση Καλλονή στα βόρεια της Απειράνθου ξεχωρίζει, όχι τόσο για την σπάνια ή ιδιαίτερη αρχιτεκτονική της, αλλά για την ανεικονική ζωγραφική που κοσμεί το εσωτερικό της. Αυτή είναι που, μέχρι στιγμής, έχει κεντρίσει το ενδιαφέρον των ειδικών αρχαιολόγων, που την χρονολογούν στην περίοδο του Θεοφίλου (892-842)².

"Ο αρχικός ζωγραφικός διάκοσμος στην Αγία Κυριακή σώζεται στα τυφλά αψιδώματα, στα εσωράχια του ανατολικού και του μεσαίου τοξωτού ανοίγματος προς το παρεκκλήσι και σ' ολόκληρο το Ιερό (τοίχος, αψίδα, καμάρα). Η αρχική της διακόσμηση ήταν ανεικονική· σε δεύτερο στρώμα διατηρούνται στον ημικύλινδρο της αψίδας και στο τεταρτοσφαίριό της λείψανα από φωτοστέφανα και ανοιχτό Ευαγγέλιο, και στην αψίδα του παρεκκλησιού η Δέηση.

Η αψίδα του Ιερού έχει τον ημικύλινδρο επάνω από τον σύνθρονο, χωρισμένο δεξιά από το δίλοβο παράθυρο σε δύο διάχωρα με κάθετα πλαίσια από κυματιστές γραμμές που μιμούνται ορθομαρμάρωση. Δεξιά και αριστερά από το παράθυρο παριστάνονται σκόρπια επάνω στο λευκό κάμπο του ασβεστοκοιναμάτος από έξι πουλιά γυρισμένα προς το παράθυρο. Έχουν έντονα περιγράμματα, σκοτεινό χρώμα και τα φτερά τους δηλώνουν κυματιστές γραμμές που ξεκινούν από το κεφάλι και φτάνουν στην ουρά. Στην αριστερή παράσταση διακρίνονται χαμηλά και δύο ψάρια και το μικρό σκαρίφημα ενός ζώου.

Οι άκρες του ημικύλινδρου έχουν διακόσμηση με σταυρό πλαισιωμένο από δύο μικρούς φοίνικες σε γλάστρες. Στο τεταρτοσφαίριο η διακόσμηση σώζεται τμηματικά. Πάνω από το γείσο δύο λεπτές ταινίες με κοσμήματα ακολουθούν μεγάλες φολίδες με έντονα μαύρα περιγράμματα με άσπρα στίγματα και πυρήνα καρδιόσχημο.

Ο βόρειος τοίχος του Ιερού χωρίζεται σε δυο διάχωρα επάνω από πλατιά ζώνη με μίμηση ορθομαρμάρωσης. Τα διάχωρα χωρίζουν πλαίσια με διαφορετικά το καθένα θέματα (ελικοειδείς βλαστοί, ημικύκλια, τεθλασμένη γραμμή με ανθέμια στα τρίγωνα). Το δεξιό διάχωρο που σώζεται καλύτερα περιέχει ένα μεγάλο σταυρό σε βαθμιδωτή βάση.

2 Α. Βασιλάκη - Καρακατσάνη, "Αγία Κυριακή - Άγιος Αρτέμιος", Νάξος, Αθήνα 1989, 58.

La partie occidentale étroite du passage voûté entre le côté sud du sanctuaire et la chapelle ressemble à un pilastre et est décorée de trois bandes de gemmes. La partie basse de l'arc est décorée de faux marbre alors que l'intrados est décoré d'une croix sur disque entourée d'un entrelacs de branches. La voûte du sanctuaire conserve tout son décor, mais pas en bon état.

Le tympan de l'arc borgne sud est recouvert de cercles qui, en se croisant, forment des rosaces; la courbure de l'arc est entourée d'une bande dentelée alors que l'intrados est recouvert d'une tresse hélicoïdale continue. Les couleurs qui devaient être vives sont, maintenant, passées et d'un jaune-orange indéfini (sic). La décoration de l'arc borgne nord est moins bien conservée. Il semble que dans la partie haute étaient peintes deux ou trois croix entourées de cadres décorés ³.

1.2 Architecture du monument

Hagia Kyriaki (dimensions hors tout 11,10 x 7,10 m) est composée d'une nef principale avec coupole, d'une chapelle collatérale voûtée, au sud, et d'un narthex commun, également voûté, sur le côté ouest avec entrée uniquement par sa face étroite, au sud; La nef et la chapelle se terminent vers l'est par les grandes absides semi-cylindriques du sanctuaire. Toutes ces parties donnent l'impression d'être contemporaines ainsi que l'attestent l'uniformité et la continuité de la maçonnerie et l'articulation des espaces intérieurs. Les murs, construits en pierres locales grises non façonnées et avec très peu de mortier, donnent l'impression de maçonnerie en pierre sèche. Les possibilités restreintes du matériau ont déterminé l'aspect extérieur du bâtiment: murs non articulés et démunis de toute décoration, percements petits et peu nombreux. A l'intérieur, le narthex communique avec la nef principale et la chapelle par deux ouvertures dans son mur est; celle qui donnait sur la chapelle est obturée actuellement alors que l'autre, vers la nef, presque carrée, aux chambranles monolithiques, a une apparence presque mégalithique. Dans la nef centrale, les arcs qui soutiennent au nord et au sud la coupole forment des arcs borgnes et peu profonds. Le tympan de l'arc sud est percé d'un arc de communication avec la chapelle. Deux autres ouvertures similaires et plus petites, de part et d'autre de l'arc principal, rendent très aisée la communication avec la chapelle et donnent l'impression que sa construction est contemporaine de celle de la nef. Le sanctuaire occupe toute la partie est de la voûte de la nef principale; dans l'abside il y a un synthronon bas, un peu comme un banc, avec en son milieu, le trône épiscopal, marqué par deux dalles de pierre debout. Les murs de la nef sont accompagnés, dans la partie basse, d'une banquette semblable en maçonnerie alors que la naissance des voûtes est marquée par une corniche en schiste. Une corniche semblable décore le

³ Extraits de l'article de A. Vassilaki, op. cit. 58-59

Ο νότιος τοίχος του Ιερού με το τοξωτό άνοιγμα στο Ιερό του παρεκκλησίου έχει το δυτικό τμήμα του, που είναι στενό και δίνει εντύπωση πεσσού, στολισμένο με τρεις κάθετες ταινίες κοσμημάτων. Το τοξωτό άνοιγμα έχει χαμηλά μίμηση ορθομαρμάρωσης και στο εσωράχιο σταυρό σε δίσκο που περιβάλλουν βλαστοί σε πλέγμα. Η καμάρα του Ιερού διατηρεί όλη της τη διακόσμηση, όχι όμως σε καλή κατάσταση.

Στο νότιο τυφλό αψίδωμα, το τύμπανο καλύπτεται από τεμνόμενους κύκλους που σχηματίζουν ρόδακες, η καμπύλη του τόξου περιβάλλεται με οδοντωτή ταινία και το εσωράχιο του το γεμίζει συνεχής ελικοειδής πλοχμός. Τα χρώματα που πρέπει να ήταν ζωηρά, τώρα είναι ξεθωριασμένα και ακαθόριστα κίτρινα-πορτοκαλιά. Στο βόρειο τυφλό αψίδωμα η τοιχογράφηση διατηρείται λιγότερο. Στην επάνω ζώνη φαίνονται ότι ήταν ζωγραφισμένοι δύο ή τρεις σταυροί μέσα σε στολισμένα πλαίσια⁴.

1.2 Η αρχιτεκτονική του μνημείου

"Η Αγία Κυριακή (συνολικές διαστάσεις 11,10 x 7,10 μ.) αποτελείται από το μονόχωρο ναό με τρούλλο, ένα καμαροσκεπαστο παρεκκλήσιο στη νότια πλευρά του και κοινό, επίσης καμαροσκεπαστο, νάρθηκα στη δυτική πλευρά με είσοδο μόνο στη νότια στενή όψη του· ο ναός και το παρεκκλήσι καταλήγουν ανατολικά σε μεγάλες ημικυκλικές αψίδες Ιερού. Όλα αυτά τα μέρη δείχνουν να είναι σύγχρονα, όπως μαρτυρεί η ομοιόμορφη συνεχής τοιχοδομία και η εσωτερική διάρθρωση των χώρων. Οι τοίχοι, καμωμένοι από ντόπιες ακατέργαστες γκριζωπές πέτρες και πολύ λίγο κονίαμα, δίνουν την εντύπωση ξερολιθιάς. Οι περιορισμένες δυνατότητες του υλικού καθόρισαν την εξωτερική όψη του κτιρίου: τοίχοι αδιάρθρωτοι και γυμνοί από κάθε είδους διακόσμηση, λίγα και μικρά ανοίγματα. Εσωτερικά, ο νάρθηκας επικοινωνεί με το ναό και το παρεκκλήσι με δύο θύρες στον ανατολικό τοίχο του· η μία, προς το παρεκκλήσι, τώρα φραγμένη, ενώ η άλλη προς το ναό σχεδόν τετράγωνη, με μονόλιθους σταθμούς και ανώφλι, έχει εμφάνιση σχεδόν μεγαλιθική. Στο ναό, τα τόξα που στηρίζουν τον τρούλλο, σχηματίζουν στη βόρεια και νότια πλευρά άβαθα τυφλά αψιδώματα· το νότιο αψίδωμα το διατρύπα μεγάλο τοξωτό άνοιγμα που οδηγεί στο παρεκκλήσι. Αλλά δύο τέτοια μικρότερα ανοίγματα δεξιά και αριστερά από αυτό το κεντρικό αψίδωμα (το ένα στο Ιερό) κάνουν πολύ άνετη την επικοινωνία με το παρεκκλήσι και δίνουν την εντύπωση "ότι η κατασκευή του είναι σύγχρονη. Το Ιερό κατέχει όλη την ανατολική καμάρα του κύριου ναού· στην αψίδα χτιστό χαμηλό σύνθρονο σαν σκαλοπάτι, με επισκοπικό θρόνο στη μέση, που τον ξεχωρίζουν δύο όρθιες πλάκες στα πλάγια. Οι τοίχοι του ναού έχουν στο κάτω μέρος ανάλογο χαμηλό χτιστό θρανίο, και στο ύψος που γεννιούνται οι καμάρες γείσο από σχιστολιθικές πλάκες. Ανάλογο γείσο αποτελεί τον κοσμήτη "του χαμηλού τύμπανου του τρούλλου. Τέλος, το δάπεδο

4 Αποσπάσματα από το άρθρο της Α.Βασιλάκη, ό.π., 58-59.

*tambour peu élevé de la coupole. Enfin il est probable que le sol ait été recouvert de dalles dont aucune ne fut retrouvée à son emplacement d'origine; des chercheurs de trésors les ont cassées et dispersées"*⁵.

Des observations plus détaillées effectuées lors de la campagne de relevés du bâtiment ont montré que:

a) L'abside du sanctuaire de la chapelle collatérale fut rajoutée dans une phase plus récente. Initialement il ne s'agissait pas d'une chapelle mais de la partie sud de l'espace de transition qui bordait l'église sur les flancs sud et ouest. Les indices sont apparents au niveau des joints et des reprises de maçonnerie de ce qui est aujourd'hui la chapelle. Etant plus récente, celle-ci n'a pas été décorée au moyen de motifs aniconiques mais par des représentations humaines.

b) Au sud de la chapelle actuelle fut rajouté, dans une phase intermédiaire de la vie du monument, un portique avancé formé de deux arcs, probablement pour ménager l'accès vers la chapelle. Les traces de sa section sont apparentes sur la surface du mur sud, à cause de la dégradation différée des enduits, par les conditions atmosphériques, aux points de contact. Les dimensions du portique sont attestées par les restes de son mur terminal ouest.

1.3. Etat de conservation du monument (construction)

L'église a subi, durant sa vie plus que millénaire, de sérieux dégâts, altérations et usures, qui ne nous semblent toutefois pas critiques pour son intégrité statique. Par conséquent les interventions de réparation et de rétablissement de son intégrité constructive restent du domaine de méthodes d'intervention relativement simples. Plus en détail:

1.3.1 Impression constructive générale

L'image générale actuelle est celle d'un bâtiment qui présente des régions dangereuses et, par endroits, des problèmes de tenue statique; elle est due à l'abandon durable ainsi qu'à certaines interventions maladroites et sommaires. Les principaux problèmes que pose la partie conservée du complexe actuel⁶ sont localisés aux niveaux de l'assise de la coupole, de la maçonnerie de la voûte du narthex et de la chapelle, de certains murs et des finitions de ses surfaces extérieures.

⁵ op. cit., 58

⁶ Nous ne nous référons pas aux annexes démolies et au mur de clôture qui ont pris l'aspect de ruine depuis longtemps et qui doivent être consolidés et entretenus en tant que tels.

ήταν, ως φαίνεται, στρωμένο με μεγάλες πλάκες, που καμία δε βρέθηκε στη θέση της· τις έσπασαν και τις σκόρπισαν οι αρχαιοκάπηλοι σκάβοντας για θησαυρούς”⁷.

Λεπτομερέστερες παρατηρήσεις μας, που έγιναν κατά τη διάρκεια των μετρήσεων της αρχιτεκτονικής αποτυπώσεως, κατέδειξαν ότι:

α) Η αψίδα του Ιερού του παρεκκλησίου προστέθηκε σε νεώτερη φάση. Αρχικά δεν επρόκειτο για παρεκκλήσιο, αλλά για το νότιο τμήμα του πρόναου, που τον περιέβαλλε στο νότιο και το δυτικό μέτωπό του. Τα τεκμήρια φαίνονται στις λιθοσυρραφές και τους αρμούς του σημερινού παρεκκλησίου, που, ως οψιμώτερη, δεν τοιχογραφήθηκε με ανεικονικό διάκοσμο, αλλά με παραστάσεις προσώπων.

β) Νοτίως του σημερινού παρεκκλησίου προσετέθη, σε κάποια ενδιάμεση φάση του βίου του μνημείου, προστώ με δύο καμάρες. Αυτό φαίνεται ότι προστάτευε την πρόσβαση στο παρεκκλήσιο. Τα ίχνη της διατομής του διακρίνονται πάνω στο νότιο τοίχο, λόγω της διαφορετικής ατμοσφαιρικής αλλοιώσεως των επιχρισμάτων στα σημεία επαφής. Οι διαστάσεις του τεκμηριώνονται από τον δυτικό τερματικό τοίχο του, του οποίου διασώζονται ερείπια.

1.3 Η κατάσταση διατήρησης του μνημείου (οικοδομική)

Ο ναός έχει υποστεί, κατά τη διάρκεια του υπερχιλιετούς βίου του σοβαρές αλλοιώσεις, φθορές και ζημιές, οι οποίες όμως δεν αξιολογούνται ως κρίσιμες για την δομική του αρτιότητα. Συνεπώς είναι ακόμη μέσα στα πλαίσια σχετικά απλών μεθόδων επεμβάσεων στερεώσεως και αποκαταστάσεως της οικοδομικής του επαρκείας. Αναλυτικότερα:

1.3.1 Γενική δομική εικόνα.

Γενικώς η αιτία της σημερινής εικόνας ενός μνημείου με επικίνδυνες περιοχές και επιμέρους προβλήματα στερεότητας είναι η μακρόχρονη εγκατάλειψη και οι επιπόλαιες, πρόχειρες και αδόκιμες κατά καιρούς επισκευές. Τα κύρια προβλήματα του σωζόμενου τμήματος του ναοδομικού συγκροτήματος⁸ εντοπίζονται στις επικαλύψεις των στεγάσεων, στην έδραση του τρούλλου, στη θολοδομία του νάρθηκος και του παρεκκλησίου, σε ορισμένους τοίχους και στα τελειώματα των εξωτερικών επιφανειών του.

⁷ ό.π., 58.

⁸ Δεν αναφερόμαστε, δηλαδή, στα ερειπωμένα προσκτίσματα και την περιμάνδρωση, που έχουν προ πολλού πάρει την εικόνα του ερειπίου, και ως τέτοια πρέπει να στερεωθεί και συντηρηθεί.

1.3.2 Couvertures

Dans sa phase initiale, l'église était certainement recouverte de tuiles: plates, trapézoïdales, à bords relevés (*tegulae*) recouvertes de tuiles-canal. Technique et forme habituelle pour les monuments byzantins, surtout ceux dont la conception (plan, tracé, proportions) portaient le sceau d'une certaine officialité (par ex. donations impériales, influences de Constantinople, aisance financière, centres urbains). Tel semble être le cas de H. Kyriaki si l'on en juge par la précision du tracé et de la construction de l'église ainsi que par sa position unique de pèlerinage sur un axe de communication d'importance majeure pour l'époque (mines d'émeri). Des restes de la couverture initiale, émiettés par des réparations successives, sont conservés dans les mortiers de couverture et éparpillés par terre dans la zone est. Des fragments ont été prélevés, qui permettraient la fabrication de fac-similés. L'usage de tuiles dans la phase initiale est également attestée par l'incorporation de fragments dans l'enduit, repérés à l'intérieur de la coupole, au droit de la baie sud. D'ailleurs nombreuses sont les église byzantines de Naxos qui, aujourd'hui encore, sont recouvertes de tuiles (Panaghia Damniotissa, H. Nikolaos), dont certaines sont anciennes. Bien entendu les interventions d'entretien, compte tenu des moyens réduits des temps plus récents, on fait large usage des dalles de schiste, matériau local, facile à travailler et parfaitement maîtrisé par les constructeurs locaux. Nous pensons que tel a été le cas pour H. Kyriaki. Nous gardons une réserve en ce qui concerne la couverture des annexes de l'église (c'est-à-dire de l'espace de transition, à l'origine, subdivisé ensuite en narthex, à l'ouest, et en chapelle, à l'est), lesquelles ont probablement été recouvertes de dalles, dès l'origine.

Les couvertures sont presque entièrement détruites, à l'heure actuelle. Celles des dalles en schiste qui subsistent, se sont déplacées, même celles des corniches. Des interventions tardives et maladroites d'étanchement, au moyen de mortier, se sont dégradées depuis longtemps. A plusieurs endroits, en particulier le long des clés de voûte, les vousseaux se sont découverts. L'eau de pluie pénètre aisément et continue la dégradation des enduits et de leur décor.

1.3.3 Assise de la coupole

La base du tambour a subi de dégâts importants, notamment au droit de sa partie sud. Une végétation de buissons sauvages s'est développée en prenant racine dans les joints de la maçonnerie, contribuant ainsi à la perte de cohésion des structures.

1.3.2 Επικαλύψεις.

Ο ναός στην αρχική του κατασκευή και μορφή εστεγάζετο, κατά πάσα βεβαιότητα, με κεράμους: ως στρωτήρες είχε επίπεδες κεραμίδες τραπεζοειδούς σχήματος με ανασηκωμένα πλευρικά χείλη και ως καλυπτήρες κοίλα κεραμίδια. Μέθοδος και μορφή συνήθης στα βυζαντινά μνημεία, ιδίως σε αυτά που ο σχεδιασμός τους (κάτοψη, χαράξεις, αναλογίες) είχαν μια σφραγίδα επισημότητας (π.χ. αυτοκρατορικές χορηγίες, Κωνσταντινουπολίτικες επιρροές, οικονομική ευμάρεια, αστικά κέντρα). Και τέτοιος ναός φαίνεται ότι υπήρξε η Αγία Κυριακή, ως διαπιστώνεται από την ακρίβεια των χαράξεων και της κατασκευής του κυρίως ναού, όσο και από την μοναδικότητα της θέσεώς του, ως προσκυνήματος σε οδικό άξονα μεγίστης οικονομικής σημασίας της εποχής (ορυχεία σμύριδος). Τεκμήρια των αρχικών επικαλύψεων, σώζονται θρυμματισμένα λόγω μεταγενέστερων επισκευών, παντού στα κονιάματα της επικάλυψης, και πεσμένα στο έδαφος στην ανατολική περιοχή. Αντιπροσωπευτικά κομμάτια έχουν συλλεγεί, που θα επέτρεπαν την κατασκευή αντιγράφων. Η χρήση κεραμιδιών στην πρώιμη εποχή του μνημείου πιστοποιείται και από μικρά θραύσματα ενσωματωμένα σε σημεία του επιχρίσματος. Εντοπίστηκαν στο εσωτερικό του τρούλλου, στο νότιο παράθυρό του. Άλλωστε δεν είναι λίγες οι βυζαντινές εκκλησίες της Νάξου που ακόμη και σήμερα είναι καλυμμένες με κεραμίδια (Παναγία Δαμνιώτισσα, Αγ. Νικόλαος), αρκετά από τα οποία είναι παλαιά. Βέβαια οι επεμβάσεις επισκευών, δεδομένων και των πενιχρότερων συνθηκών των νεωτέρων χρόνων, έγιναν με αθρόα χρήση του τοπικώς και ευκόλως λατομευμένου υλικού, δηλαδή της σχιστόπλακας, που ήταν σε απόλυτη οικονομοτεχνική συμβατότητα με τις εμπειρικές δυνατότητες των λαϊκών οικοδόμων. Πιστεύουμε ότι έτσι συνέβη και στην Αγία Κυριακή. Διατηρούμε μικρή επιφύλαξη για την επικάλυψη των εκτός του κυρίως ναού προσαρτημάτων (δηλαδή του αρχικού προνάου, που διαιρέθηκε αργότερα δυτικά σε νάρθηκα και ανατολικά σε παρεκκλήσιο), που πιθανώς εξ αρχής να ήσαν καλυμμένα με σχιστόπλακες. Σχεδόν βέβαιο, πάντως, φαίνεται ότι κατά την εποχή μετασκευής της νότιας στοάς σε παρεκκλήσι, οι επικαλύψεις έγιναν με σχιστόπλακες.

Οι επικαλύψεις σήμερα είναι σχεδόν καθ' ολοκληρίαν κατεστραμμένες. Οι σχιστόπλακες, όσες σώζονται, έχουν μετακινηθεί, ακόμη και από τα γείσα. Όψιμες επιπόλαιες επεμβάσεις στεγανώσεως με κονίαμα έχουν φθαρεί προ πολλού. Σε αρκετά σημεία, ιδίως στις κορυφογραμμές των θόλων, έχουν αποκαλυφθεί οι θολίτες. Το νερό της βροχής μπαίνει ανεμπόδιστο στο εσωτερικό και συνεχίζει την καταστροφή των επιχρισμάτων και του διακόσμου των.

1.3.3 Εδραση τρούλλου

Το βάθρο έδρασης του τρούλλου έχει υποστεί, ιδίως στη νότια πλευρά του, σημαντικές ζημιές. Επιβλαβής βλάστηση παρασιτικών άγριων θάμνων έχει αναπτυχθεί στους αρμούς της τοιχοποιίας και της θολοδομίας και οι ρίζες χαλαρώνουν τη συνοχή της

L'angle sud-ouest de l'assise s'est effondré; le trou qui s'est créé vers l'intérieur du pendentif a été provisoirement et sans grande efficacité recouvert d'une grande dalle de pierre. A noter que des pots de résonance en terre cuite ont été intégrés dans la maçonnerie des pendentifs, conformément aux usages, pour améliorer l'acoustique. Le pot du pendentif nord-ouest s'est émié. L'incorporation de ces pots diminue la masse et le poids des angles de la base du tambour et les affaiblit. L'entretien défailant de l'étanchéité de ces régions, dans le cas de H. Kyriaki, a conduit à la situation précaire actuelle du pendentif n.-o. Mais l'état de l'angle nord-est n'est pas bien meilleur. Le processus de son érosion et dégradation progressives a débuté depuis longtemps.

1.3.4 Voûte du narthex

La voûte du narthex présente une importante fissure longitudinale ainsi qu'un déchaussement important des clés de voûte, surtout dans sa partie nord où certains voussins menacent dangereusement de se détacher. La raison de ce désordre est à rechercher dans l'écartement et le tassement du mur ouest, chose qui n'est pas nouvelle dans ce monument: on remarque aisément, depuis l'intérieur, que la voûte a été reconstruite depuis une hauteur d'environ un demi mètre au dessus de sa naissance d'origine. Manifestement la géométrie et les conditions statiques de la voûte furent insuffisants dès le départ mais la reconstruction s'est faite de façon malhabile et sans que soient supprimées les causes de l'effondrement ou que les conditions ne soient améliorées.

1.3.5 Voûte de la chapelle

La voûte de la chapelle collatérale présente également une fissure longitudinale mais celle-ci est moins importante et sans danger. Un léger écartement et tassement du mur sud en sont les causes, favorisés par la disparition du portique sud, même si celui-ci était postérieur. Là aussi les conditions de stabilité de la voûte étaient insuffisantes et les déplacements sont également attestés par les fissures des murs de façade transversaux, tant du côté ouest que du côté est où le cul-de-four, rajouté pour former le chevet de la chapelle, est presque entièrement fissuré dans le sens vertical.

1.3.6 Maçonneries

Parmi les fissures des maçonneries, ce sont celles du mur sud qui méritent une mention particulière, provoquées par le tassement différentiel du mur de façade côté ouest et de l'abside côté est, déjà mentionnées, ainsi que celles, de moindre importance, des murs courbes et des voûtes de la coupole et de la grande abside du choeur, dues aux légers déplacements des murs de l'église et des poussées des voûtes. Leur présence ne constitue pas une surprise et elles ne sont pas considérées comme critiques. Toutefois, considérées simultanément avec les points faibles des voûtes et l'état de vieillissement

δομής. Η νοτιοδυτική γωνία του βάθρου έχει καταρρεύσει, έχει ανοίξει τρύπα προς την εσωτερική επιφάνεια του λοφίου, η οποία έχει πρόχειρα και αναποτελεσματικά σκεπαστεί με μιά σχιστόπλακα. Πρέπει να σημειωθεί ότι στη μάζα των λοφίων είναι εντοιχισμένα, κατά την πάγια τακτική βελτιώσεως της ακουστικής, πήλινα αγγεία (στάμνες). Η στάμνα του ΝΔ λοφίου έχει θρυμματιστεί. Η ενσωμάτωση των αγγείων, που αφαιρεί μάζα και βάρος από τις γωνίες του βάθρου του τρούλλου, τις καθιστά ευαίσθητες. Η πλημμελής συντήρηση της στεγάνωσης των περιοχών αυτών, στην περίπτωση της Αγίας Κυριακής, έδωσε τα σημερινά αποτελέσματα της επισφαλούς κατάστασης του ΝΔ λοφίου. Αλλά και η κατάσταση της ΝΑ γωνίας δεν είναι πολύ καλύτερη. Η διαδικασία της βαθμιαίας διάβρωσης και καταστροφής της έχει προ πολλού αρχίσει.

1.3.4 Θόλος τού νάρθηκα.

Ο θόλος του νάρθηκα παρουσιάζει μεγάλη διαμήκη ρηγμάτωση και χαλάρωση του κλειδίων της καμάρας, ιδίως στη βόρεια περιοχή του, όπου ορισμένοι θολίτες κρέμονται επικινδύνως στο εσωτερικό του χώρου. Η ελαφρά απόκλιση και καθίζηση του δυτικού τοίχου είναι η αιτία της ζημίας αυτής, που δεν είναι κάτι καινούργιο για το μνημείο μας: διακρίνεται εύκολα από το εσωτερικό ότι ο θόλος έχει ξαναχτιστεί από τη στάθμη περίπου μισού μέτρου πάνω από την αρχική γένεσή του. Προφανώς τα γεωμετρικά στοιχεία και οι συνθήκες αντιστηρίξεως του θόλου ήσαν εξ αρχής ανεπαρκή, αλλά η ανακατασκευή έγινε με τρόπο μάλλον άτεχνο και χωρίς βελτίωση των συνθηκών ή άρση των αιτίων της καταρρεύσεως.

1.3.5 Θόλος τού παρεκκλησίου.

Ο θόλος του παρεκκλησίου παρουσιάζει επίσης διαμήκη ρηγμάτωση, αλλά λιγώτερο σοβαρή και όχι επικίνδυνη. Η ελαφρά απόκλιση και διαφορική καθίζηση του νότιου τοίχου είναι η αιτία της, που έχασε την αντιστήριξή του, μετά την απώλεια του, έστω μετεγενεστέρου, νοτίου προστώου. Και εδώ οι συνθήκες αντιστηρίξεως του θόλου ήσαν ανεπαρκείς, και οι μετακινήσεις μαρτυρούνται από τις ρηγματώσεις των τερματικών εγκάρσιων τοίχων - τυμπάνων, τόσο του δυτικού, όσο και του ανατολικού, όπου η προστεθείσα κόγχη για το ιερό βήμα του παρεκκλησίου έχει σχισθεί σχεδόν κατακορύφως.

1.3.6 Τοιχοποιίες.

Από τις ρηγματώσεις στις τοιχοποιίες, ως ιδιαίτερης μνείας κρίνονται εκείνες του νότιου τοίχου, λόγω διαφορικής καθίζησης, των τυμπάνων και αψίδων προς δυσμάς και ανατολάς, που προαναφέρθηκαν, και μικροραγίσματα των καμπύλων τοίχων και θόλων του τρούλλου και της μεγάλης αψίδας του Ιερού, λόγω των μικρομετακινήσεων των τοίχων του ναού και των ωθήσεων των θόλων. Δεν αποτελεί έκπληξη η εμφάνισή τους, ούτε θεωρούνται κρίσιμες. Συνεκτιμώμενες όμως με τα ασθενή σημεία των θόλων και με

général du monument, elles aggravent les inquiétudes concernant la capacité de celui-ci de résister à des sollicitations intenses futures.

1.3.7 Enduits intérieurs

Dès l'origine l'église fut recouverte d'un enduit de mortier *pietra rasa* avec des larges zones recouvertes, marqué à la truelle afin de pouvoir recevoir, par la suite l'enduit à peindre. Dans l'ensemble, ce mortier résistant subsiste à l'intérieur. Dans certaines zones toutefois, il s'est abîmé et érodé, principalement dans le narthex, la chapelle et la coupole. Les enduits ont subi des décollements, des effondrements et des altérations qui sont examinés en détail dans la partie du rapport élaborée par les restaurateurs de l'Atelier Saint-Dismas.

1.3.8 Finitions des surfaces extérieures

Il semble qu'à l'extérieur également, l'église fut enduite au moyen du même et très résistant mortier de construction. Cet enduit est conservé sur certaines parties de la façade sud contre lesquelles s'est appuyé, ultérieurement, le portique, qui l'a protégé pendant des nombreuses années. Partout ailleurs il s'est détaché et délavé, donnant au monument une apparence de pierre sèche et le liant ainsi esthétiquement au paysage rocaillieux et aux murs d'enclos alentours. L'érosion est plus prononcée sur les surfaces qui sont les plus exposées aux intempéries et à l'écoulement des eaux des toitures, c'est à dire sur les faces nord, est et ouest. De gros trous de boulin transpercent les murs de part en part, renforçant l'apparence de construction semi-terminée, alors que les fenêtres très étroites et les ouvertures trapézoïdales de la toiture, semblables à des meurtrières, confèrent à l'ensemble - déjà en position dominante sur la colline - une apparence de forteresse.

La coupole, plus exposée et plus difficile à entretenir, était probablement crépie. Son enduit s'est détaché par endroits ou a subi des décollements et des dégradations, ce qui donne une impression mitigée et imprécise, peut-être plus proche de celle à laquelle nous sommes habitués avec les églises populaires de la mer Egée.

1.3.9 Revêtements de sol et détails

Le sol actuel de la nef principale et de la partie est de la chapelle est recouvert de dalles irrégulières posées à sec, à peu près au niveau du seuil monolithique du passage ouest. Rien ne permet de certifier qu'il s'agit de vestiges du dallage originel, même remanié.

Le seuil, les jambages et certains linteaux donnent l'impression d'être des pièces de récupération. Ils ne portent pas de marques de taille spécifiques au monument telles que

την γενική γήρανση της δομής του μνημείου, προσθέτουν ανησυχίες για την δυνατότητα ανταπόκρισής του σε μελλοντικές εντατικές καταστάσεις.

1.3.7 Εσωτερικά επιχρίσματα.

Ο ναός στην αρχή επιχρίσθηκε από τους χτίστες του, αλλού σε επιφάνειες εκτεταμένες, αλλού αφήνοντας εμφανείς τις μεγάλες πέτρες, με το κονίαμα δόμησης χαραγμένο με το μυστρί. Αργότερα, σε ορισμένες επιφάνειες, προσετέθη το επίχρισμα τοιχογράφησης. Το ανθεκτικό αυτό κονίαμα δόμησης γενικώς στο εσωτερικό σώζεται. Σε ορισμένες περιοχές έχει καταπέσει και εκπλυθεί, ιδίως στο νάρθηκα, το παρεκκλήσιο και τον τρούλλο. Τα επιχρίσματα έχουν υποστεί καταπτώσεις, αποκολλήσεις και αλλοιώσεις, που εξετάζονται λεπτομερώς στο μέρος της μελέτης που εξεπόνησαν οι συντηρητές έργων τέχνης του *Atelier Saint-Dismas*.

1.3.8 Εξωτερικά τελειώματα επιφανειών.

Και στις εξωτερικές του επιφάνειες, ως φαίνεται, ο ναός στην αρχή επιχρίσθηκε από τους χτίστες του αλλού σε επιφάνειες εκτεταμένες, αλλού αφήνοντας εμφανείς τις μεγάλες πέτρες. Το επίχρισμα αυτό σώζεται στις περιοχές της νότιας όψης, πάνω στις οποίες ακούμπησε το ύστερο προστώο, και το προστάτευσε για πολλά χρόνια. Παντού αλλού έχει καταπέσει και εκπλυθεί, δίνοντας στο μνημείο την εικόνα κτίσματος ξηρολιθοδομής και δένοντάς το αισθητικά με το πέτρινο τοπίο και τις μάντρες που το τριγυρίζουν. Η έκπλυση είναι βαθύτερη στις πλέον ευπρόσβλητες επιφάνειες από τον καιρό και την απορροή των ομβρίων των στεγάσεων, δηλαδή στη βόρεια, ανατολική και δυτική όψη. Μεγάλες σκαλότρυπες διατρύπουν όλο το πάχος των τοίχων, επιτείνοντας την εικόνα του λαϊκού ημίεργου, ενώ τα λιγοστά και πολύ μικρά παράθυρα και οι σφηνοειδείς, σαν πολεμίστρες, μεσημβρινοί φεγγίτες, προσδίδουν στο σύνολο - που άλλωστε δεσπόζει στην κορυφή του λόφου - φρουριακή μορφή.

Ο τρούλλος, ως πλέον ευπρόσβλητος και δυσπρόσιτος σε επισκευές, μάλλον είχε επιχρισθεί. Τα επιχρίσματά του έχουν υποστεί καταπτώσεις, αποκολλήσεις και αλλοιώσεις, που του δίνουν μία εικόνα μικτή και ασαφή, πλησιέστερη ίσως σ' αυτή που έχουμε συνηθίσει στα αιγαιοπελαγίτικα λαϊκά ξωκκλήσια.

1.3.9 Δάπεδα και λεπτομέρειες.

Στον κυρίως ναό και στο ανατολικό τμήμα του παρεκκλησίου υπάρχει σήμερα δάπεδο από ακανόνιστες λιθόπλακες εν ξηρώ τοποθετημένες, που ισοσταθμούνται περίπου με το μεγάλο μονολιθικό κατώφλι της δυτικής θύρας. Δεν τεκμηριώνεται αν πρόκειται για υπόλειμμα του αρχικού δαπέδου, έστω ανατεταγμένου.

Το κατώφλι, οι παραστάδες, αρκετοί μονόλιθοι ανωφλίων, δείχνουν να είναι αρχαιότερα μέλη επαναχρησιμοποιημένα. Δεν σώζουν λαξεύσεις ειδικές για το συγκεκριμένο κτίριο,

des niches pour gonds, battues etc.; il se peut que l'église n'ait jamais été dotée de portes ou de vitrages. On n'en trouve trace ni à la coupole ni dans les baies de la face sud. S'agissait-il d'un lieu de pèlerinage non fermé? Ou bien d'une construction qui n'a jamais été menée au terme prévu par son fondateur?

2. *Autres églises apparentées de Naxos*

2.1 *Présentation comparative d'églises apparentées*

Pour les besoins de la présente étude et en particulier dans la perspective de pouvoir établir, par comparaison, des conclusions susceptibles de guider les interventions de conservation de l'église d'Hagia Kyriaki d'Apiranthos, nous avons visité les monuments suivants: H. Nikolaos de Sangri, Panaghia de Yallou, H. Artémios, H. Konstantinos de Damariona, H. Ioannis de Halki, Panaghia Damnotissa, Panaghia Drossiani, Protothroni de Halki, H. Mamas etc. Les aspects sur lesquels nous avons focalisé notre attention étaient essentiellement les couvertures et les finitions des surfaces extérieures des murs, tant sous l'angle de l'authenticité que sous celui de leurs répercussions sur les conditions microclimatiques de l'espace intérieur et, par voie de conséquence, sur l'état de conservation de leurs décors muraux.

2.2 *Couvertures*

2.2.1 *Couvertures en tuiles*

Dans quelques cas seulement les tuiles anciennes byzantines sont conservées (Panaghia Damnotissa); la couverture, partielle ou totale, même au moyen de tuiles canal contemporaines, utilisées lors des réfections (H. Nikolaos, Protothroni), semble bien indiquer la technique d'origine de couverture des églises byzantines significatives de l'île.

2.2.1 *Couvertures en pierres plates*

Les interventions de réfection ainsi que les conditions des temps récents, ont rendu très courante l'utilisation de dalles en schiste du pays. Celles-ci sont utilisées dans les églises de Naxos sur un épais bain de mortier avec un très faible recouvrement des plaques, on pourrait dire avec négligence, justifiée par la faiblesse des chutes de pluies sur l'île, au contraire d'autres régions où le souci de garantir l'étanchéité au moyen de ce matériau nécessite des recouvrements multiples et une grande habileté, ce qui rend le mortier superflu pour ne pas dire gênant (Epire, Pélion, Mont Athos). Lors des interventions

π.χ. γομφώσεις στροφένων θυρών, πατούρες κλπ. Ίσως ο ναός να μην είχε ποτέ θυρόφυλλα ή τζαμλίκια. Ούτε στον τρούλλο, ούτε στους φεγγίτες της νότιας όψης διακρίνονται σήμερα ίχνη. Επρόκειτο, άραγε, για ημιυπαίθριο προσκύνημα; Ή μήπως για έργο που ποτέ δεν ολοκληρώθηκε σύμφωνα με τις αρχικές προθέσεις του κτήτορα;

2. Άλλοι συγγενικοί ναοί της Νάξου

2.1 Συγκριτική παρουσίαση συγγενών ναών.

Γιά τις ανάγκες της παρούσης μελέτης και μάλιστα για την συναγωγή συγκριτικών συμπερασμάτων, που θα κατευθύνουν τις επεμβάσεις συντήρησης του ναού της Αγίας Κυριακής Απειράνθου, επισκεφθήκαμε τα ακόλουθα μνημεία: Άγιος Νικόλαος στο Σαγκρί, Άγιος Ιωάννης στην Αθησαρού, Άγιος Γεώργιος Λαθρήνου, Παναγία προς την Αγιασσό, Παναγία της Γιαλλούς, Άγιος Αρτέμιος, Άγιος Κωνσταντίνος Δαμαριώνα, Άγιος Ιωάννης στο Χαλκί, Παναγία Δαμνιώτισσα, Παναγία Δροσιανή, Πρωτόθρονη Χαλκείου, Άγιος Μάμας κ.ά. Τα ζητήματα στα οποία εστιάσαμε την προσοχή μας στις επισκέψεις αυτές ήταν, κυρίως, οι στεγάσεις των ναών και το τελείωμα των εξωτερικών επιφανειών των τοίχων, τόσο ως προς τον χαρακτήρα γνησιότητας, όσο και ως προς τα επιφαινόμενα των δημιουργηθεισών συνθηκών ευκρασίας εσωτερικού χώρου, με άμεση επίδραση στην κατάσταση διατήρησης των τοιχογραφιών τους.

2.2 Οι στεγάσεις

2.2.1 Κεραμοσκεπές

Σε λίγες περιπτώσεις σώζονται παλιά βυζαντινά κεραμίδια (Παναγία Δαμνιώτισσα), ενώ η ολική ή μερική επικεράμωση, έστω και με νεώτερα κοίλα κεραμίδια που χρησιμοποιήθηκαν κατά τις επισκευές (Αγ. Νικόλαος, Πρωτόθρονη), δείχνουν μάλλον την αρχική μέθοδο επικάλυψης των εκπρεπών βυζαντινών ναών της νήσου.

2.2.2 Σκεπόπλακες

Κυρίως επεμβάσεις επισκευών, δεδομένων και των συνθηκών των νεωτέρων χρόνων, έκαναν αθρόα τη χρήση τοπικής σχιστόπλακας. Χρησιμοποιείται στη ναοδομία της Νάξου με παχύ κονίαμα και σχετικά μικρή αλληλεπικάλυψη των πλακών, θα έλεγε κανείς με επιπολαιότητα που δικαιολογεί η σχετικά μικρή βροχόπτωση του νησιού, σε αντίθεση με άλλες περιοχές, όπου η μέριμνα στεγάνωσης με το υλικό αυτό απαιτούσε πυκνές στρώσεις, πλέξιμο των πλακών και ιδιαίτερη δεξιότητα, τέτοια που καθιστούσε το κονίαμα περιττό, αν όχι και επιβλαβές (π.χ. Ηπειρος, Πήλιο, Άγιον Όρος). Στις

récentes, l'usage de ciment Portland a privé les mortiers de leur perméabilité à la vapeur d'eau, ce qui favorise la condensation d'humidité et interdit son évacuation vers l'extérieur. Ceci provoque déjà des dégradations importantes du décor peint de certaines églises ainsi recouvertes. Il existe par ailleurs des cas où les plaques de couverture imitent, avec une régularité gênante, l'alternance des larges tuiles anciennes et des tuiles étroites de couverture des joints (H. Ioannis Adissarou, H. Ioannis de Kérani). Le résultat esthétique est alors étranger à la spontanéité des couvertures traditionnelles (Protothroni).

2.2.3 Enduits

Partout où ceux-ci sont conservés, les anciens enduits aux liants hydrauliques conservent le modèle des oeuvres populaires et permettent la respiration et le rejet de l'humidité vers l'extérieur, après la pluie (H. Georgios Lathrinou, Panaghia près de Aghiasso). Là où, lors de réfections récentes, des imitations de ces enduits ont été essayées, avec du ciment comme liant, les formes se sont durcies, les couleurs sont devenues étrangères au contexte et des conséquences néfastes se sont manifestées à l'intérieur, par manque de respiration (H. Artémios, H. Konstantinos de Damariona, H. Mamas). Ailleurs, là où les interventions des bergers de la région se sont limitées à des badigeonnages successifs au lait de chaux, l'aspect bien connu des églises des îles a été conservé avec des répercussions heureuses sur la conservation des décors intérieurs (Panaghia de Yallou).

2.3 Les surfaces extérieures

2.3.1 Maçonneries en pierres sèches

Il n'existe pas de maçonneries en pierres sèches sauf sous la forme de murs délavés qui ont perdu, au fil des ans, leur revêtement protecteur, crépissage la plupart du temps et, rarement, jointoyage (H. Mamas, parties de la face sud et collatéral). Parfois la protection du mur délavé au moyen de badigeonnages au lait de chaux a donné des bons résultats au niveau de l'étanchement des murs de façade (Panaghia de Yallou).

2.3.2 Jointoyages

Nous n'avons pas repéré d'authentiques jointoyages, à l'exception d'H. Kyriaki (mortier de construction utilisé comme jointoyage de la face sud) probablement explicable par l'absence d'entretien et d'interventions de réfection. Partout ailleurs, là où les enduits étaient tombés et délavés, donnant ainsi aux monuments une image de pierres sèches, cela a entraîné, à notre avis, les interventions de restauration dans la systématisation de la technique du jointoyage comme moyen actuel de protection mais aussi d'expression. Et cela s'est même produit dans le cas de certains monuments où des enduits d'origine sont

πρόσφατες επισκευές η χρήση του τσιμέντου τύπου Πόρτλαντ έχει αποστερήσει την επικάλυψη από την απαραίτητη διαπνοή και ευνοεί την συγκέντρωση υγρασίας και απαγορεύει την προς τα έξω εκτόνωσή της. Έτσι έχουν ήδη παρουσιαστεί, σε ναούς με τέτοιες επικαλύψεις, σοβαρές αλλοιώσεις του γραπτού διακόσμου. Υπάρχουν και περιπτώσεις, όπου οι πλάκες μιμούνται, με ενοχλητική κανονικότητα, την εναλλαγή στενών καλυπτήρων και φαρδειών στρωτήρων (Άγιος Ιωάννης στην Αθησαρού, Άγιος Ιωάννης στο Κεραμί). Το αισθητικό αποτέλεσμα, τότε, είναι ξένο προς την τυχαιότητα των λαϊκών επιστεγάσεων (Πρωτόθρονη).

2.2.3 Επιχρίσματα

Τα παλαιά στεγανωτικά επιχρίσματα, συχνά με υδραυλικά κονιάματα, όπου σώζονται, διατηρούν την πλαστικότητα του λαϊκού έργου και επιτρέπουν τη διαπνοή και την αποβολή της υγρασίας προς τα έξω, μετά τη βροχή (Άγιος Γεώργιος Λαθρήνου, Παναγία προς την Αγιασσό). Όπου έχουν επιχειρηθεί, σε πρόσφατες επισκευές, απομιμήσεις αυτών των στεγανώσεων με τσιμεντοκονία, οι μορφές σκλήρυναν, τα χρώματα αποξενώθηκαν από τον περίγυρο και δημιουργήθηκαν δυσάρεστα επιφανόμενα στο εσωτερικό, από την έλλειψη διαπνοής (Άγιος Αρτέμιος, Άγιος Κωνσταντίνος Δαμαριώνα, Άγιος Μάμας). Αλλού, όπου η μέριμνα των γύρω βοσκών έχει περιοριστεί στα αλλεπάλληλα γαλακτίσματα με ασβέστη, διαιωνίστηκε η γνωστή λαϊκή εκδοχή του νησιώτικου ξωκκλησιού, με αγαθά αποτελέσματα στην διατήρηση των εσωτερικών τοιχογραφιών (Παναγία της Γιαλλούς).

2.3 Οι εξωτερικές επιφάνειες

2.3.1 Ξηρολιθοδομές

Ξερολιθιές δεν υφίστανται, παρά μόνο με τη μορφή εκπλυθέντων τοίχων, που έχασαν με τα χρόνια την προστατευτική τους κάλυψη, συνήθως σοβάτισμα και σπανίως, ως φαίνεται, αρμολόγημα (Άγιος Μάμας, τμήματα νότιας όψης και ύστερο παρακλήσιο). Ενίοτε η προστασία του εκπλυθέντος τοίχου με αλλεπάλληλα γαλακτίσματα με ασβέστη, έδωσε καλά αποτελέσματα στεγάνωσης των όψεων (Παναγία της Γιαλλούς).

2.3.2 Αρμολογήματα

Αυθεντικά αρμολογήματα δεν εντοπίστηκαν, παρά μόνο στην Αγία Κυριακή (κονίαμα κτισίματος ως αρμολόγημα περιοχών της νότιας όψης), μάλλον λόγω της απουσίας συντηρήσεως και επισκευαστικών επεμβάσεων. Παντού αλλού, όπου τα επιχρίσματα είχαν καταπέσει και εκπλυθεί, δίνοντας στα μνημεία εικόνα ξηρολιθοδομής, παρέσυραν, νομίζουμε, τις επεμβάσεις συντηρήσεως στην παγίωση της τακτικής του αρμολογήματος, ως τρόπου σημερινής προστασίας, αλλά και έκφρασης. Σε μνημεία

encore conservés par endroits (Panaghia Damnotissa, Panaghia Drossiani, H. Ioannis de Adissarou), les jointoyages laissent alors perplexe car ils n'ont même pas rendu l'image du mur érodé, par des joints profonds et invisibles en surface⁹. Il convient encore de noter que lors des interventions récentes, l'usage de ciment a rendu le mur imperméable à la vapeur empêchant ainsi l'évacuation de l'humidité vers l'extérieur. Déjà on constate des altérations importantes des décors peints dues aussi bien à l'humidité montant depuis le sol qu'à celle qui s'évacue par l'épaisseur du mur (H. Artémios), phénomène accentué par l'absence de drainage périphérique.

2.3.3 Enduits

Les enduits contemporains, même lorsqu'ils essaient de s'approcher de l'aspect initial du monument, sont mal exécutés, avec des contours durs, dépourvus de la spontanéité et de le modelé des anciens (Protothroni de Halki).

2.4 Conclusions

A ce jour aucune méthode ou travail ayant valeur d'exemple n'ont été mis au point pour donner une réponse convaincante tant du point de vue de l'aspect que de celui de la consolidation et de l'étanchement des enduits des murs des églises médiévales de Naxos. La conjonction des deux objectifs, à savoir celui de l'authenticité de l'aspect et celui de la protection réussie, ne semble pas possible. Il se peut même qu'elle soit antidéontologique vue sous l'angle de la restauration. Il semble plutôt que la solution la plus sûre au problème soit la conservation de l'aspect actuel de monument-ruine avec, en parallèle la fixation du décor peint et la création de conditions pour sa conservation.

Les méthodes et les techniques utilisées doivent garantir l'évacuation rapide des eaux, la respiration des maçonneries, et la création de conditions adéquates pour la conservation du décor peint. Le drainage de l'humidité souterraine de la région des fondations fait nécessairement partie des interventions de conservation. L'aération permanente, mise en relation avec la fonction du bâtiment ainsi qu'avec sa protection contre la pénétration de la neige, de la pluie et des oiseaux, reste toujours un problème à résoudre.

⁹ Font exception, jusqu'à un certain point, H. Konstantinos de Damariona ou H. Nikolaos de Sangri.

μάλιστα, όπου σώζονται και περιοχές με παλιά επιχρίσματα (Παναγία Δαμνιώτισσα, Παναγία Δροσιανή, Άγιος Ιωάννης στην Αθησσαρού), οι αρμολογήσεις προξενούν απορίες, διότι δεν απέδωσαν, έστω, την εικόνα του εκπλυθέντος τοίχου, με βαθύ και αφανές στην όψη αρμολόγημα.¹⁰ Πρέπει ακόμη να σημειωθεί ότι σε πρόσφατες επισκευές η χρήση τσιμέντου έχει αποστερήσει από τον τοίχο την απαραίτητη διαπνοή και απαγόρευσε την προς τα έξω εκτόνωση της υγρασίας. Έχουν ήδη παρουσιαστεί, σε συνδυασμό μάλιστα με έλλειψη περιμετρικής αποστραγγίσεως, σοβαρές αλλοιώσεις του γραπτού διακόσμου, τόσο λόγω ανερχόμενης από το έδαφος, όσο και εκτονούμενης διά του πάχους του τοίχου υγρασίας (Άγιος Αρτέμιος).

2.3.3 Επιχρίσματα

Τα σύγχρονα επιχρίσματα, έστω και αν επιχειρούν να πλησιάσουν στην αρχική (;) μορφή των μνημείων, είναι άτεχνα, με σκληρά όρια και έλλειψη της γραφικότητας και πλαστικότητας των παλιών (Πρωτόθρονη Χαλκείου).

2.4 Συμπεράσματα

Μέχρι στιγμής δεν έχει επιτευχθεί μέθοδος, ή πρότυπη εργασία, για την πειστική αποκατάσταση μορφής και την δόκιμη στερέωση και στεγάνωση των επικαλύψεων και των τοίχων των μεσαιωνικών ναών της Νάξου. Ο συνδυασμός των δύο στόχων, δηλαδή αυθεντικής μορφής και επιτυχούς προστασίας, φαίνεται αδύνατος. Ίσως και αναστηλωτικά αντιδεοντολογικός: μάλλον η διατήρηση της παγιωμένης, επί σειρά ετών, εικόνας του μνημείου-ερείπιου, με παράλληλη στερέωση και διασφάλιση των συνθηκών διατήρησης του γραπτού διακόσμου, είναι η ασφαλέστερη λύση στο πρόβλημα.

Οι μέθοδοι και οι τεχνικές πρέπει να διασφαλίζουν την γρήγορη απομάκρυνση των νερών, την διαπνοή των τοιχοποιιών και τις κατάλληλες συνθήκες για την διατήρηση του γραπτού διακόσμου στο εσωτερικό. Η αποστράγγιση του εδάφους, από την περιοχή των θεμελίων περιλαμβάνεται απαραίτητως στις επεμβάσεις συντηρήσεως. Ο μόνιμος φυσικός αερισμός, συσχετισμένος με τη λειτουργικότητα του μνημείου, όσο και με την προστασία του από την είσοδο χιονιού και ανεμόβροχου, αλλά και πτηνών, είναι πάντα ένα πρόβλημα προς επίλυση.

10 Εξαιρέσεις, ως ένα βαθμό, ο Άγιος Κωνσταντίνος Δαμαριώνα, ή ο Άγιος Νικόλαος στο Σαγκρί.

3. PROGRAMME D'INTERVENTION A HAGIA KYRIAKI

3.1 Travaux de base

3.1.1 *Aspect général*

De manière générale, le monument doit conserver son aspect actuel de ruine. C'est en tant que tel qu'il doit être entretenu. L'image d'oeuvre populaire inachevée, son aspect de château-fort, l'intégration aux murs en pierres sèches des bergers, l'atmosphère de paysage dur et exceptionnel, constituent les éléments indissociables d'une intervention globale, que doit bien entendu compléter la remise en état du remarquable chemin muletier (*kaldérimi*) qui mène d'Apiranthos à Haghia Kyriaki. Par conséquent, les interventions viseront exclusivement la consolidation et la création de conditions adéquates de conservation et de survie du décor intérieur, sans perturbation de l'aspect extérieur, oeuvre des hommes aussi bien que de la nature.

3.1.2 *Couvertures*

Les couvertures seront réparées au moyen de dalles de schiste à recouvrement, posées sur lit de mortier hydraulique à la chaux et à la terre de Théra.

La composition des mortiers, le mode de recouvrement des dalles, la manière de réaliser les bords et les faîtages, l'étanchéité des joints entre couverture et parois ainsi que la perméabilité de la couverture à la vapeur, sont quelques uns des thèmes qui nécessitent un soin particulier et qui feront l'objet de l'étude de réalisation et des dessins d'exécution.

3.1.3 *Assise de la coupole*

Les angles détruits de la base de l'assise de la coupole seront reconstruits avec des matériaux identiques. Des pots de résonance, semblables à ceux d'origine, y seront incorporés.

La nature et les formes des pots d'origine devront être relevées dans le but d'en fabriquer des fac-similés.

Pour la reconstruction des zones détruites seront utilisées des pierres provenant de l'environnement immédiat, de caractéristiques identiques à celles utilisées dans la région ainsi que des mortiers à la pouzzolane, sans ciment.

3. Πρόγραμμα οικοδομικής αποκαταστάσεως Αγίας Κυριακής

3.1 Βασικά έργα

3.1.1 Γενική εικόνα.

Γενικώς η εικόνα που πρέπει να διατηρήσει το μνημείο είναι αυτή του ερειπίου. Ως τέτοιο πρέπει να συντηρηθεί. Η εικόνα του λαϊκού ημίεργου, η φρουριακή μορφή, το δέσιμο με τις ξερολιθιές των τσομπάνων, η όλη ατμόσφαιρα του σκληρού και μοναδικού τοπίου, συναποτελούν μέρη μη διακριτά μίας συνολικής επέμβασης, από την οποία, βεβαίως, δεν πρέπει να λείπει και η αποκατάσταση του καταπληκτικού λιθόστρωτου παλιού δρόμου (καλντεριμιού), που οδηγεί από την Απείρανθο στην Αγία Κυριακή. Συνεπώς οι επεμβάσεις οικοδομικής και αρχιτεκτονικής αποκατάστασης θα αποβλέπουν αποκλειστικά και μόνο στη στερέωση, την διασφάλιση των καταλλήλων συνθηκών συντηρήσεως και επιβιώσεως του εσωτερικού διακόσμου, χωρίς τη διατάραξη της εξωτερικής μορφής, έργου επεμβάσεων τόσο των ανθρώπων, όσο και της φύσης.

3.1.2 Επικαλύψεις.

Οι επικαλύψεις θα επισκευασθούν με σχιστόπλακες πλεγμένες και στερεωμένες με υδραυλικό ασβεστοκονίαμα θηραϊκής γής.

Η σύνθεση των κονιαμάτων, ο τρόπος επικάλυψης των πλακών, η μόρφωση των γείσων και των κορυφογραμμών, η στεγάνωση της επαφής των επικαλύψεων με τους τοίχους και η διασφάλιση διαπνοής της επιστρώσης είναι μερικά από τα θέματα που απαιτούν ιδιαίτερη φροντίδα, και που θα αποτελέσουν αντικείμενο της μελέτης εφαρμογής και των σχεδίων κατασκευαστικών λεπτομερειών.

3.1.3 Εδραση τρούλλου

Το βάθρο έδρασης του τρούλλου θα ξαναχτισθεί στις γκρεμισμένες γωνίες του με τα ίδια υλικά και θα ενσωματωθούν ηχητικά αγγεία πανομοιότυπα των παλαιών.

Θα πρέπει να διαπιστωθεί το είδος και το σχέδιο των ήδη ενσωματωμένων αγγείων, προκειμένου να κατασκευασθούν αντίγραφα.

Στο χτίσιμο των κατεστραμμένων περιοχών θα χρησιμοποιηθούν λίθοι από το άμεσο περιβάλλον, των ιδίων χαρακτηριστικών με τους δομημένους στις περιοχές αυτές, και θηραϊκοκονιάματα, χωρίς τσιμέντο.

3.1.4 Voûte du narthex

La voûte du narthex sera consolidée. Il sera nécessaire de fabriquer un coffrage parfaitement ajusté à la forme intérieure de la voûte, conformément aux détails de construction du dossier d'exécution. Après cela la voûte pourra être ouverte attentivement avant d'être remise en place et calée, dans les régions qui menacent ruine.

La fissure longitudinale sera recollée et les vousseaux déchaussés remis en place. Le faux aplomb du mur ouest sera stabilisé. L'écartement de la voûte sera stoppé soit par des travaux en sous-cœuvre, soit au moyen de contreforts, soit par l'adjonction de tirants. Le choix de la technique sera l'objet de l'étude de la réalisation, après contrôle et calculs statiques.

3.1.5 Voûte de la chapelle

La voûte de la chapelle collatérale sera consolidée. La fissure longitudinale sera recollée. Le mur sud sera stabilisé.

Les choix finaux des interventions se feront comme indiqué au § 3.1.4. ci-dessus. Des mortiers traditionnels seront utilisés pour les fixages et les injections. Il en ira de même pour les ancrages et les agrafages de maçonnerie.

3.1.6 Maçonneries

Les fissures des maçonneries seront colmatées une fois les causes du tassement supprimées. Les fentes des murs seront remplies par des injections de mortier traditionnel, compatible avec l'existant et moyennant contrôle de la profondeur de pénétration.

Le remplissage des vides contribuera à la tenue statique et à la résistance de l'édifice. Toutefois, si cela n'est pas envisageable partout à cause, notamment, des risques de dégradation des peintures murales par l'humidité du mortier, on se contentera d'un simple calage des pierres et de la réfection soignée et en profondeur des joints, complétés par des réparations ponctuelles de la maçonnerie. C'est l'étude de la réalisation qui déterminera avec précision les lieux de ces interventions, relatives au rétablissement de la cohésion de la structure.

3.1.7 Enduits intérieurs

Le mortier de jointoyage sera fixé et complété par du mortier de composition identique. La question des enduits peints est examinée dans la partie de l'étude élaborée par les restaurateurs de l'Atelier Saint-Dismas.

3.1.4 Θόλος του νάρθηκα.

Ο θόλος του νάρθηκα θα στερεωθεί.

Θα απαιτηθεί υποστύλωση, κατασκευή ξυλοτύπου σε απόλυτη εφαρμογή με το εσωρράχιο, σύμφωνα με τα σχέδια κατασκευαστικών λεπτομερειών της μελέτης εφαρμογής. Θα ακολουθήσει προσεκτικό άνοιγμα και ξανακλείσιμο (σφήνωμα) του θόλου στις ετοιμόρροπες και επικίνδυνες περιοχές.

Η διαμήκης ρηγμάτωση θα συγκολληθεί και τα χαλαρά κλειδιά της καμάρας θα αναταχθούν. Η ελαφρά απόκλιση του δυτικού τοίχου θα σταθεροποιηθεί.

Η διασφάλιση του ανυποχώρητου θα γίνει είτε με υποθεμελίωση, είτε με κατασκευή αντηρίδων, είτε με προσθήκη ελκυστήρων. Η επιλογή της επέμβασης είναι αντικείμενο της μελέτης εφαρμογής, κατόπιν των καταλλήλων στατικών υπολογισμών.

3.1.5 Θόλος του παρεκκλησίου.

Ο θόλος του παρεκκλησίου θα στερεωθεί. Η διαμήκης ρηγμάτωση θα συγκολληθεί. Ο νότιος τοίχος θα σταθεροποιηθεί.

Οι τελικές επιλογές των επεμβάσεως θα γίνουν όπως στην ανωτέρω § 3.1.4. Στις συγκολλήσεις θα χρησιμοποιηθούν παραδοσιακά κονιάματα και ενέματα, συμβατικές λιθοσυρραφές και αγκυρώσεις.

3.1.6 Τοιχοποιίες.

Οι ρηγμάτωσης στις τοιχοποιίες θα σφραγισθούν, αφού αρθούν τα αίτια της διαφορικής καθίζησης. Τα κενά των τοίχων θα πλήρωθούν με κατάλληλα ενέματα παραδοσιακών κονιαμάτων, συμβατών με τα υφιστάμενα και με έλεγχο του βάθους εισχωρήσεως.

Η πλήρωση των κενών θα βοηθήσει την ευστάθεια και αντοχή του κτίσματος. Ωστόσο, εφ' όσον αυτή δεν είναι εφικτή στο σύνολό της, λόγω και του κινδύνου προσβολής των τοιχογραφιών από την υγρασία των κονιαμάτων, ένα βαθύ, επιμελημένο αρμολόγημα και σφήνωμα των τοίχων, με τοπικές επισκευές της λιθοδομής, θα αρκούσε. Η μελέτη Εφαρμογής θα δώσει λεπτομέρειες της συνολικής και των κατά τόπους τέτοιων επεμβάσεων αποκαταστάσως της συνοχής της δομής.

3.1.7 Εσωτερικά επιχρίσματα.

Το κονίαμα αρμολογήματος θα στερεωθεί και συμπληρωθεί με υλικό όμοιας σύνθεσης. Τα τοιχογραφημένα επιχρίσματα αντιμετωπίζονται στο μέρος της μελέτης που εξεπώνησαν οι συντηρητές έργων τέχνης *Atelier Saint-Dismas*.

3.1.8 Finitions des surfaces extérieures

Les surfaces extérieures sont jointoyées en profondeur au moyen de mortier de Théra, cinq cm, en retrait par rapport au nu de la façade. Font exception les parties de la façade sud qui conservent des enduits anciens et des jointoyages qui seront consolidés in situ.

Les enduits de la coupole sont consolidés, fixés et complétés par des enduits de même composition.

L'étude de réalisation décrira précisément la manière de traiter l'enduit de telle sorte que l'image actuelle du moment soit conservée. Dans tous les cas, le choix final se fera sur la base d'échantillons pour contrôler aussi bien le résultat esthétique que leur composition, en accord avec le Service Archéologique.

3.1.9 Revêtements de sol et détails

Le dallage irrégulier, posé à sec, est stabilisé par des injections de mortier de Théra au fond des joints.

Malgré le fait qu'il n'est pas certain que des dalles actuelles soient en rapport direct avec le sol d'origine, on considère utile de les fixer pour éviter qu'elles ne bougent, supprimant ainsi le danger pour les visiteurs. De cette manière cessera également la dégradation intérieure de l'église.

Athènes / Lausanne, 1997

rédaction

Yannis Kizis

3.1.8 Εξωτερικά τελειώματα επιφανειών.

Αρμολογούνται οι εξωτερικές επιφάνειες σε βάθος, με θηραϊκοκονίαμα που εισέχει από την όψη. Εξαίρεση αποτελούν τα τμήματα της νότιας όψης που διατηρούν παλιά επιχρίσματα και αρμολογήματα, που στερεώνονται επί τόπου.

Στον τρούλλο συντηρούνται, στερεώνονται και συμπληρώνονται τα επιχρίσματα με υλικό όμοιας σύνθεσης.

Η μελέτη Εφαρμογής θα περιγράψει με σαφήνεια τους τρόπους με τους οποίους θα γίνει η τελική επεξεργασία του επιχρίσματος, ώστε να διατηρηθεί σημερινή εικόνα του μνημείου. Σε κάθε περίπτωση, θα γίνουν, πριν την τελική εφαρμογή, δείγματα των επεμβάσεων, τόσο όσον αφορά την αισθητική τους εικόνα, όσο και τις αναλογίες των συστατικών τους, για να γίνει η τελική επιλογή, με την σύμφωνο γνώμη της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας.

3.1.9 Δάπεδα και λεπτομέρειες.

Οι ακανόνιστες λιθόπλακες εν ξηρώ τοποθετημένες, σταθεροποιούνται με έγχυση θηραϊκοκονιάματος στον πυθμένα των αρμών τους.

Παρ' όλο που δεν είναι βέβαιο ότι η υφιστάμενες πλάκες έχουν άμεση σχέση με το αρχικό δάπεδο, θεωρείται χρήσιμο να σταθεροποιηθούν, ώστε να μη κινούνται και να παύσουν να είναι επικίνδυνες για τους επισκέπτες του μνημείου. Αλλωστε έτσι δεν θα αλλοιωθεί περαιτέρω η εσωτερική εικόνα του ναού.

Αθήνα / Λωζάννη, 1997

ο συντάξας

Γιάννης Κίζης

Τοίχιση ανοίγματος
Επικολυμβοδόμη
Obturation du baie en pierres
sèches

Αρμός μεταξύ κυρίως ναού και
ναρθέξου
Joint entre nef principale et narthex

Κόγχη εικονοστασίου
Niche de l'icône

Διεύρυνση τοίχου σε ύψος 0,30μ
Évasement du mur à 0,30m

Τρούλλος
Coupoles

Νεώτερη επικολυμβοδόμη
Maçonnerie de construction
postérieure

Λιθόσωρο χανειντηρίου
Vestiges de fondation

Λιθόσωρος
Tas de pierres

Διπλό ανοίγμα κόγχης ιερού
Fente double de l'abside du
chevet

Μερική απόφραξη αρχικού
ανοίγματος
Obturation partielle du percement d'
origine

Υστερή κατασκευή κόγχης ιερού
με λιθοδομή
Construction tardive en maçonnerie
de l'abside du chevet

Αρχική διάσταση παρεκκλήσιου
πριν της ύστερης κατασκευής της
κόγχης του ιερού
Emprise initiale de la chapelle
antérieurement à la construction de
l'abside du chevet

Βάση πεσσού
Base de pilastre

Ολόσωμες λίθινες παραστάδες
κεντρικής θύρας
Lambdas monolithiques de la porte
principale

Ανοίγματα με λίθινα πρέκια
Baies avec linteaux en pierre

Αρμός μεταξύ κυρίως ναού και
παρεκκλησίου
Joint entre nef principale et chapelle

Είσοδος
Entrée

Τοίχιση ανοίγματος
Obturation de la baie

Σκαλότρυπα
Trou de boulin

Κτιστό λίθινο στηθαίο
Banquette en maçonnerie

Λείψανα τοίχου προσκλήματος
Vestiges du mur d'une construction
de portique ajoutée

Απόφραξη αρχικού θυρώματος
με λιθοδομή
Obturation de la porte d'origine en
maçonnerie

Ανεικονική φάση (9ος αι.)
Phase aniconique (9ème c.)

Φάση 12ου αι.
Phase 12ème c.

PROJET HAGIA-KYRIAKI
NAXOS

ASSOCIATION
JEAN-GABRIEL EYNARD
GENÈVE
AMITIÉS GRÉCO-SUISES
LAUSANNE

ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΑΓΙΑΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ ΑΠΕΪΡΑΝΘΟΥ, Ν. ΞΟΣ
RESTAURATION DE L'ÉGLISE DE ST. KYRIAKI D'APIRANTHOS, NAXOS

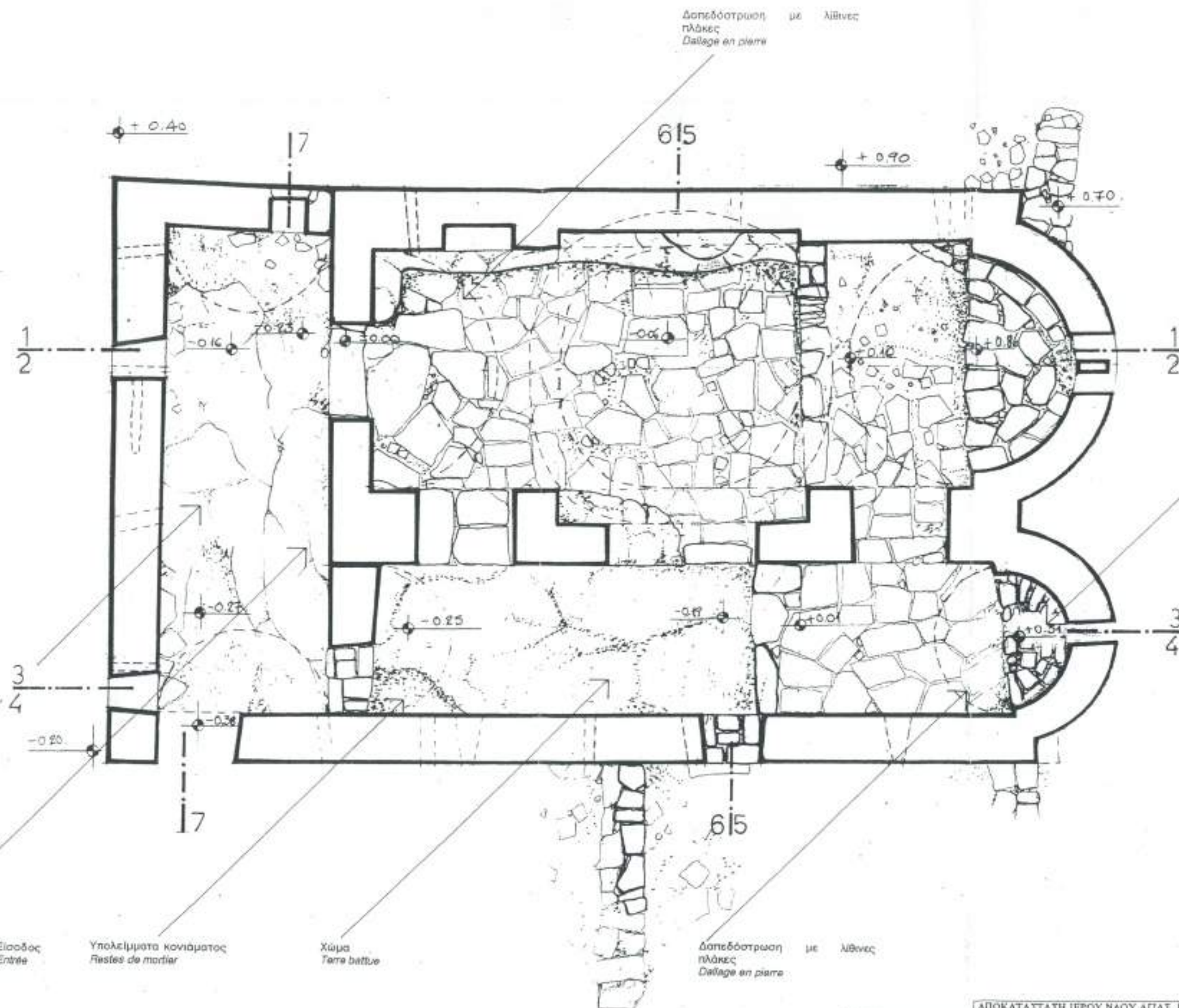
ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ-ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ / RELEVÉ-DOCUMENTATION

Κότοψη Ναού / Plan niveau bas

A-01

ΚΙΖΙΣ & Συναργάτες / KIZIS & Collaborateurs, Architectes, Athènes 26.02.1997

0 1/2 1 5 m

Βράχος
Rocher

Υπολείμματα κονιάματος
Restes de mortier

Είσοδος
Entrée

Υπολείμματα κονιάματος
Restes de mortier

Χώμα
Terre battue

Δασπεδόστρωση με λίθους
Dalage en pierre

Λιθοσώρος
Tas de pierres

PROJET HAGIA-KYRIAKI
NAXOS

ASSOCIATION
JEAN-GABRIEL EYNARD
GENÈVE
AMITIÉS GRÉCO-SUISSSES
LAUSANNE

ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΑΓΙΑΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ ΑΠΕΙΡΑΝΘΟΥ, ΝΑΞΟΣ
RESTAURATION DE L'EGLISE DE ST. KYRIAKI D'APIRANTHOS, NAXOS

ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ-ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ / RELEVÉ-DOCUMENTATION

Κάτοψη Δαπέδων / Plan de pavement

A-02

ΕΙΖΗΣ & Συνεργάτες / EIZIS & Collaborateurs, Architectes, Athènes 26.02.1997

1/2 1 5 m

Εμφάνιση θολιτών μετά την απομάκρυνση σχιστοπλάκων και κονιάματος
Apparition des voussoirs après disparition des plaques de schiste et du mortier

Τρούλλος
Coupole

Ανοίγματα τρούλλου με λίθινα πρέκια
Perçements du tambour, avec des linteaux en pierre

Εμφάνιση στρώσης θολιτών
Apparition d'une couche voussoirs

Καταστροφή και ρηγμάτωση το λοφίου του τρούλλου
Εσωτερικά, τοπική υποχώρηση στέγασης
Destruction et fissuration du pendatif de la coupole. A l'intérieur affaissement localisé de la couverture

Στέγαση νεώτερης κατασκευής κόγχης παρεκκλησίου με σχιστοπλάκες μικρού μεγέθους (κολυμβητές)
Couverture postérieure de l'abside du parekklesion, au moyen de dalles de schiste de petites dimensions (sur bain de mortier).

Υποχώρηση θολιτών στο εσωτερικό
Affaissement des voussoirs vers l'intérieur

Υποχώρηση εξωτερικού τοίχου
Affaissement du mur extérieur

Ρήγμα θόλου
Fissure ouverte de la voûte

Κατεστραμμένη στέγαση ναρθήκα με σχιστοπλάκες στο ανώτατο επίπεδο
Couverture détruite du narthex au moyen de dalles de schiste de niveau supérieur

Τοπική κατάρρευση λοφίου
Ecroulement local du pendatif

Κάλυψη κατεστραμμένου λοφίου με σχιστοπλάκα μεγάλου μεγέθους
Couverture du pendatif détruit au moyen d'une grande dalle de schiste

Στέγαση πλάγιου κλίτους με σχιστοπλάκες
Couverture de la nef latérale au moyen de dalles de schiste

Ανεικονική φάση (9ος αι.)
Phase aniconique (9eme c.?)

PROJET HAGIA-KYRIAKI
NAXOS

ASSOCIATION
JEAN-GABRIEL EYNARD
GENÈVE
AMITIÉS GRÉCO-SUISES
LAUSANNE

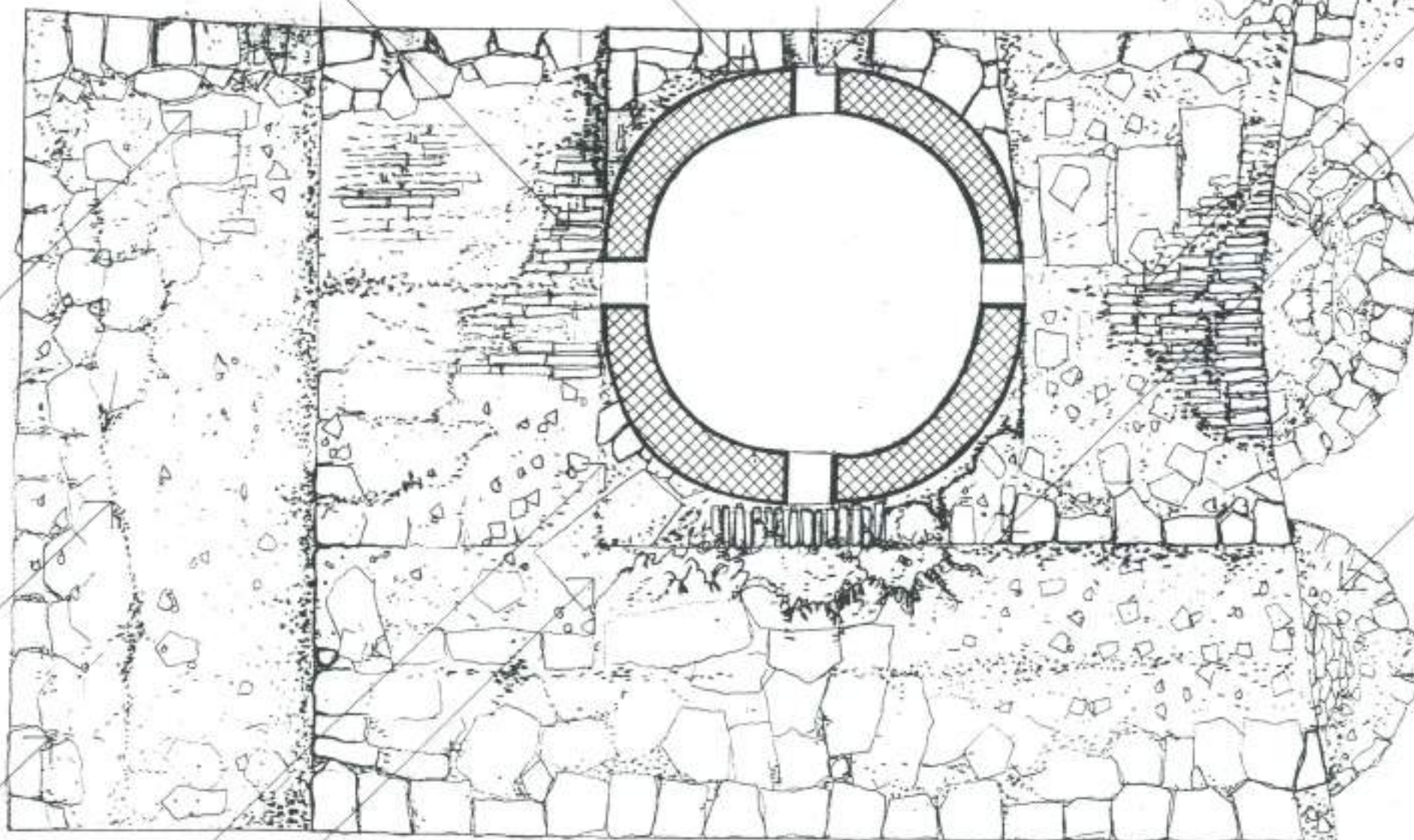
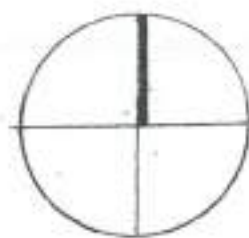
ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΑΓΙΑΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ ΑΠΕΙΡΑΝΘΟΥ, ΝΑΞΟΣ
RESTAURATION DE L'EGLISE DE ST. KYRIAKI D'APIRANTHOS, NAXOS

ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ-ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ / RELEVÉ-DOCUMENTATION

Κάτοψη Τρούλλου / Plan de la coupole

A-03

KIZIHS & Συνεργάτες / KIZIHS & Collaborateurs, Architectes, Αθήνα 26.02.1997

0 1/2 1 5 m

Διάνοιξη τόξου οφειλούμενη στην κατάρρευση του δυτικού τοίχου.
Percement de l'arc causée par l'affaissement du mur ouest

Νεώτερος θόλος.
Voûte récente

Ιχнос αρχικής διάστασης θόλου.
Trace de l'emprise initiale de la voûte

Ανοίγματα λίθινα με πρέκι.
Ouverture en pierre avec linteau

Κατάρρευση δυτικού τοίχου νότια.
Affaissement du mur ouest du narthex

Υστερή συμπλήρωση βόρειου τυμπάνου.
Complément tardif du tympan nord

Απόφραξη ανοίγματος.
Obturation du percement

Ολόσωμη λίθνη παραστάδα κυρίως θύρας.
Jambage monolithique de la porte principale

Λίθινο χαμηλό στηθαίο.
Linteau bas en pierre

Βράχος.
Rocher

Δάπεδο.
Sol

Αποκόλληση επιχρισμάτων.
Decollement du crépisage

Κατάρρευση ζώνης κορυφής.
Affaissement zone corniche

Τοιχοματη σφιστόπλακα άνωθεν ανοίγματος.
Schiste incorporé dans la maçonnerie au dessus du percement

Ρηγματώσεις τρούλλου.
Fissuration de la maçonnerie de la coupole

Λιθοδομής.

Ρηγματώση και αποκόλληση επιχρισμάτων.
Fissuration et décollement du crépisage

Έντονη φθορά και ρηγματώση τοιχοποιίας.
Dégradation importante et fissuration de la maçonnerie

Λίθινο πρέκι.
Linteau en pierre

0 1/2 1 5 m

Ανεικονική φάση (9ος αι.)
Phase aniconique (9ème c.?)

PROJET HAGIA-KYRIAKI
NAXOS

ASSOCIATION
JEAN-GABRIEL EYNAUD
GENÈVE
AMITIÉS GRÉCO-SUISSES
LAUSANNE

ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΑΓΙΑΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ ΑΠΕΡ'ΑΝΘΟΥ, ΝΑΧΟΣ
RESTAURATION DE L'EGLISE DE ST. KYRIAKI D'APIRANTHOS, NAXOS

ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ-ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ / RELEVÉ-DOCUMENTATION

Τομή 1 / Section 1

A-04

KIZILIS & Συνεργάτες / KIZILIS & Collaborateurs, Architectes, Athènes 26.02.1997

Καταστροφή και ρηγμάτωση του
λοφίου και καταστροφή
στεγάσης.
Fissuration et destruction du
pendatif et destruction de la toiture

Ρηγμάτωση στην τοιχοποιία
του τρούλλου
Fissuration de la maçonnerie de la coupole

Ρηγμάτωση και αποκόλληση
επιχρίσματος
Fissuration et décollement du
craissage

Στέγηση με σχιστόπλακες
Couverture par dalles de schiste

Ρήγμα θόλου νόρθηκα
οφειλόμενη στην καθίζηση του
δυτικού τοίχου.
Fissuration de la voûte du narthex
causée par l'affaissement du mur
ouest

Ρηγμάτωση στο θόλο του ιερού
Fissuration de l'a voûte d'auel

Ρηγμάτωση τοιχοποιίας πάνω
από το λίθινο υπέρθυρο.
Fissuration de la maçonnerie au
dessus du linteau de pierre

Λίθινο πρίμα
Linteau en pierre

+9.04
+4.58
+4.51
+3.72
+3.44

+2.34
+1.78
+1.23
+0.78

+6.14
+5.14
+4.51
+4.20
+4.15
+3.89

+3.05
+2.58

+1.00
+0.70
+0.95
+0.50

+0.00

+0.41

+0.40

-0.05

+0.00

-0.15

-0.45

+0.21

+0.00

Λιθοσωρός
Tas de pierres

Κτιστό λίθινο στηθαίο
Banquette en maçonnerie

Δάπεδο
Sol

Ολόσωμη λίθινη παραστάδα
κυρίως θύρας
Jambage monolithique de la porte
principale

Ανεικονική φάση (9ος αι.)
Phase aniconique (9eme c.?)

0 1/2 1 5 m

PROJET HAGIA-KYRIAKI
NAXOS

ASSOCIATION
JEAN-GABRIEL EYNARD
GENEVE
AMITIES GRECO-SUISES
LAUSANNE

ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΑΓΙΑΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ ΑΠΕΙΡΑΝΘΟΥ, ΝΑΞΟΣ
RESTAURATION DE L'EGLISE DE ST. KYRIAKI D'APIRANTHOS, NAXOS

ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ-ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ / RELEVÉ-DOCUMENTATION
Τομή 2 / Section 2
A-05

ΚΙΖΗΣ & Συνεργάτες / KIZIS & Collaborateurs, Architectes, Athènes 26.02.1997

Διάνοιξη τόξου νόρθηκα
ορειλάμενη στην καθίζηση του
δυτικού τοίχου
Perçement de l'arc du nord-est
causé par l'affaissement

Τρύπες που στηρίζουν ξυλότυπο
Trou de fixation du coffrage

Ιχνός νέου θόλου
Trace de la nouvelle voûte

Ανοίγματα με λίθινο υπέρθυρο
Baies, avec linteau en pierre

Σκαλότρυπα
Trou de boulin

+17.65
+17.50
+15.28
+14.10
+12.63
+12.39
+12.05
+11.92
+11.56
+11.54
+11.46

± 0.00
-0.40

----- 16.50

----- 15.14

----- 14.54

Στέγαση με σχιστόπλακες
Couverture par des plaques de
schiste

Ρηγματώσεις στην τοιχοποιία
Fissuration de la maçonnerie

----- 13.46

----- 13.49

----- 12.14

----- 12.13

----- 12.03

----- 11.61

----- 11.51

----- 0.31

----- 0.00

Βράχος
Rocher

Τοίχηση ανοίγματος
Obturation de la baie

Υπολείμματα κονιάματος
Restes de mortier

Κτιστό λίθινο στηθαίο
Banquette en maçonnerie

Βράχος
Rocher

Ρηγματώσεις στην τοιχοποιία
Fissures de la maçonnerie

Λιθασωρός
Tas de pierres

0 1/2 1 5 m

Ανεικονική φάση (9ος αι.)
Phase aniconique (9ème c. ?)

Φάση 12ου αι.
Phase 12ème c.

PROJET HAGIA-KYRIAKI
NAXOS

ASSOCIATION
JEAN-GABRIEL EYNARD
GENÈVE
AMITIÉS GRÉCO-SUISSES
LAUSANNE

ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΑΓΙΑΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ ΑΠΕΙΡΑΝΘΟΥ, ΝΑΞΟΣ
RESTAURATION DE L' EGLISE DE ST. KYRIAKI D' APIRANTHOS, NAXOS

ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ-ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ / RELEVÉ-DOCUMENTATION

Τομή 3 / Section 3

A-06

ΚΙΖΙΣ & Συνεργάτες / KIZIS & Collaborateurs, Architectes, Αθήνες 26.02.1997

Στέγαση με σχιστόπλακες
Couverture par des plaques de schiste

Ανοιγμα με λιθινο υπέρθυρο
Baie avec linteau en pierre

Τρύπες στήριξης ξυλοτύπου
Trou de fixation du coffrage

Ρηγματώσεις στην τοιχοποιία
Fissuration de la maçonnerie

Διάσπαση τούβλου νόρθηκα
οφειλόμενη στην καθίζηση
δυτικού τοίχου
Fissure ouverte de la voule du
parthex causée par l'affaissement
du mur ouest

Στέγαση με σχιστόπλακες
Couverture par des plaques de schiste

Ρηγματώσεις στην τοιχοποιία
Fissuration de la maçonnerie

Νεώτερος θόλος
Voute recente

Λιθινο υπέρθυρο
Linteau en pierre

+2.94
+2.96
+2.98

+2.56
+2.53
+2.51

+0.28
+0.00
+0.04

+2.54
+2.53
+2.51
+2.50

+1.94
+1.93
+1.90

+0.00
+0.01
+0.02

Λιθοσωρός
Tas de pierres

Σκαλότρυπα
Trou de boulon

Τοίχιση ανοίγματος
Obturation du baie

Ρηγματώσεις στην τοιχοποιία
λόγω καθίζησης
Fissures de la maçonnerie causée
pour l'affaissement du sol

Υπολείμματα κονιάματος
Restes du mortier

Βράχος
Rocher

Εδαφος
Sol

Ιχνος αρχικής διάστασης θόλου
Trace de l'emprise initiale de la
voute

0 1/2 1 5 m

Ανεικονική φάση (9ος αι.)
Phase aniconique (9eme c. ?)

Φάση 12ου αι.
Phase 12eme c.

PROJET HAGIA-KYRIAKI
NAXOS

ASSOCIATION
JEAN-GABRIEL EYNARD
GENEVE
AMITIÉS GRECO-SUISSES
LAUSANNE

ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΑΓΙΑΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ ΑΠΕΡΑΝΘΟΥ, ΝΑΞΟΥ
RESTAURATION DE L'EGLISE DE ST. KYRIAKI D'APIRANTHOS, NAXOS

ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ-ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ / RELEVÉ-DOCUMENTATION

Τομή 4 / Section 4

A-07

ΚΙΖΗΣ & Συνεργάτες / KIZIS & Collaborateurs, Architectes, Αθήναι 26.02.1997

Αποκόλληση επιχρίσματος στο
ιερό
Decollement du crépi sur l'autel

Ιχνός θρόνου. Μερική απόφραξη
ανοίγματος.
Trace du trône. Obturation partielle.

Νεώτερη ξηρολιθοδομή
Maçonnerie récente

Ρηγματώσεις λιθοδομής
τρούλλου
Fissuration de la maçonnerie

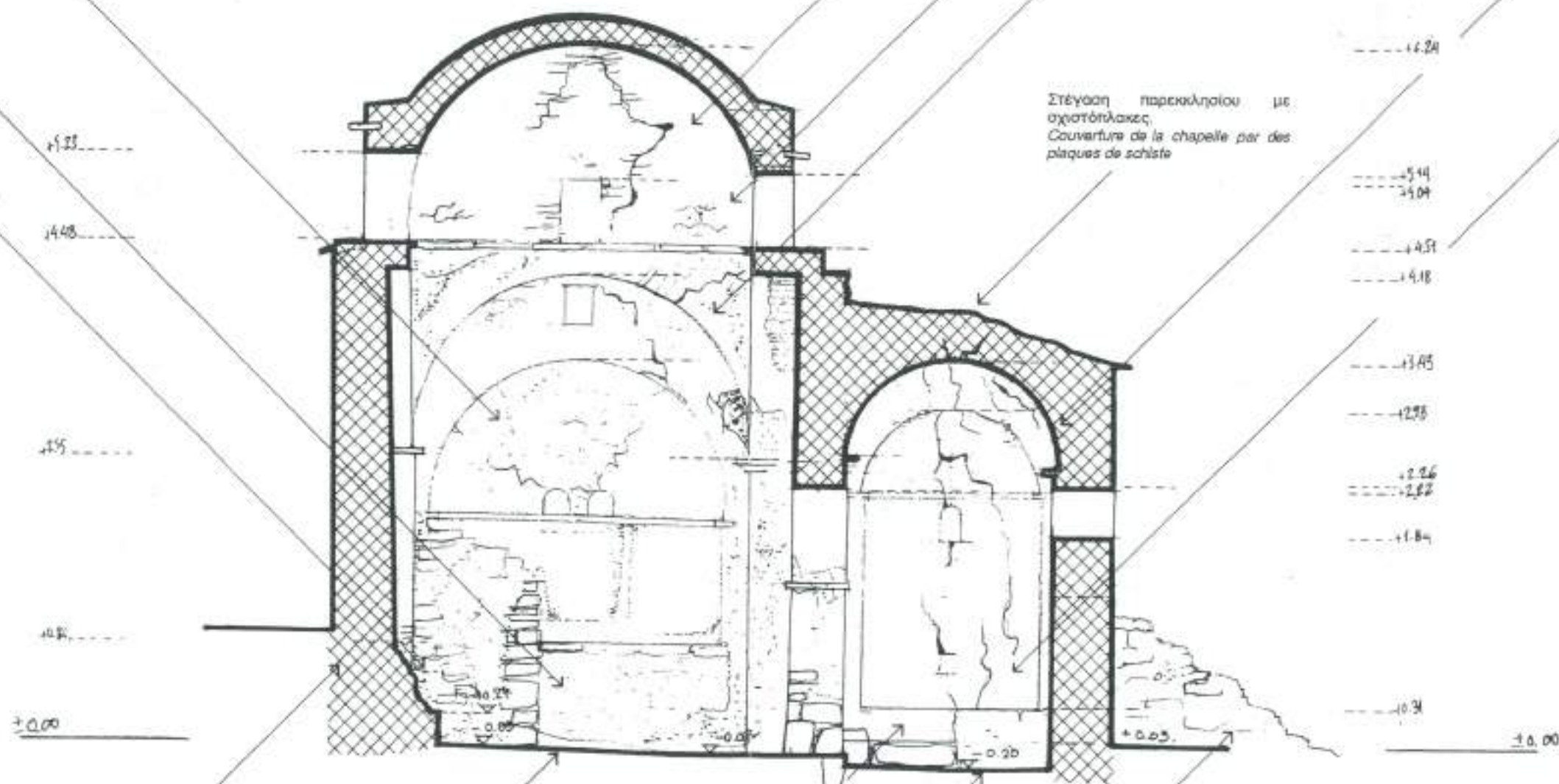
Ρηγματώσεις επιχρίσματος
Fissuration de la maçonnerie

Καταστροφή του λοφίου και της
στέγης.
Fissuration du crépi

Ρηγματώσεις τοίχου παρεκκλήσιου
λόγω καθίζησης νότιου τοίχου.
Fissures ouvertes de la voûte de la
chapelle due à l'affaissement du
mur sud

Στέγαση παρεκκλήσιου με
σχετόπλακες.
Couverture de la chapelle par des
plaques de schiste

Σοβαρές ρηγματώσεις στην
τοιχοποιία του ιερού λόγω
καθίζησης νότιου τοίχου.
Fissurations importantes de la
maçonnerie du chevet dues à l'
affaissement du mur sud

Διεύρυνση βόρειου τοίχου σε
ύψος 0,30μ.
Envasement du mur à +0,30m

Δάπεδο
Sol

Λιθοσωρός
Tas de pierres

Δάπεδο
Sol

Λείψανα τοίχου προακτίματος
Vestiges du mur d'une construction
de portique ajoutée

Ανεκονική φάση (9ος αι.)
Phase aniconique (9ème c. ?)

Φάση 12ου αι.
Phase 12ème c.

PROJET HAGIA-KYRIAKI
NAXOS
ASSOCIATION
JEAN-GABRIEL EYNARD
GENEVE
AMITIÉS GRÉCO-SUISSES
LAUSANNE

ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΑΓΙΑΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ ΑΠΕΡΑΝΘΟΥ, ΝΑΧΟΣ
RESTAURATION DE L' EGLISE DE ST. KYRIAKI D' APIRANTHOS, NAXOS
ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ-ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ / RELEVÉ-DOCUMENTATION
Τομή 5 / Section 5
A-08
ΚΙΖΗΣ & Συνεργάτες / KIZIS & Collaborateurs, Architectes, Αθήνες 26/02.1997

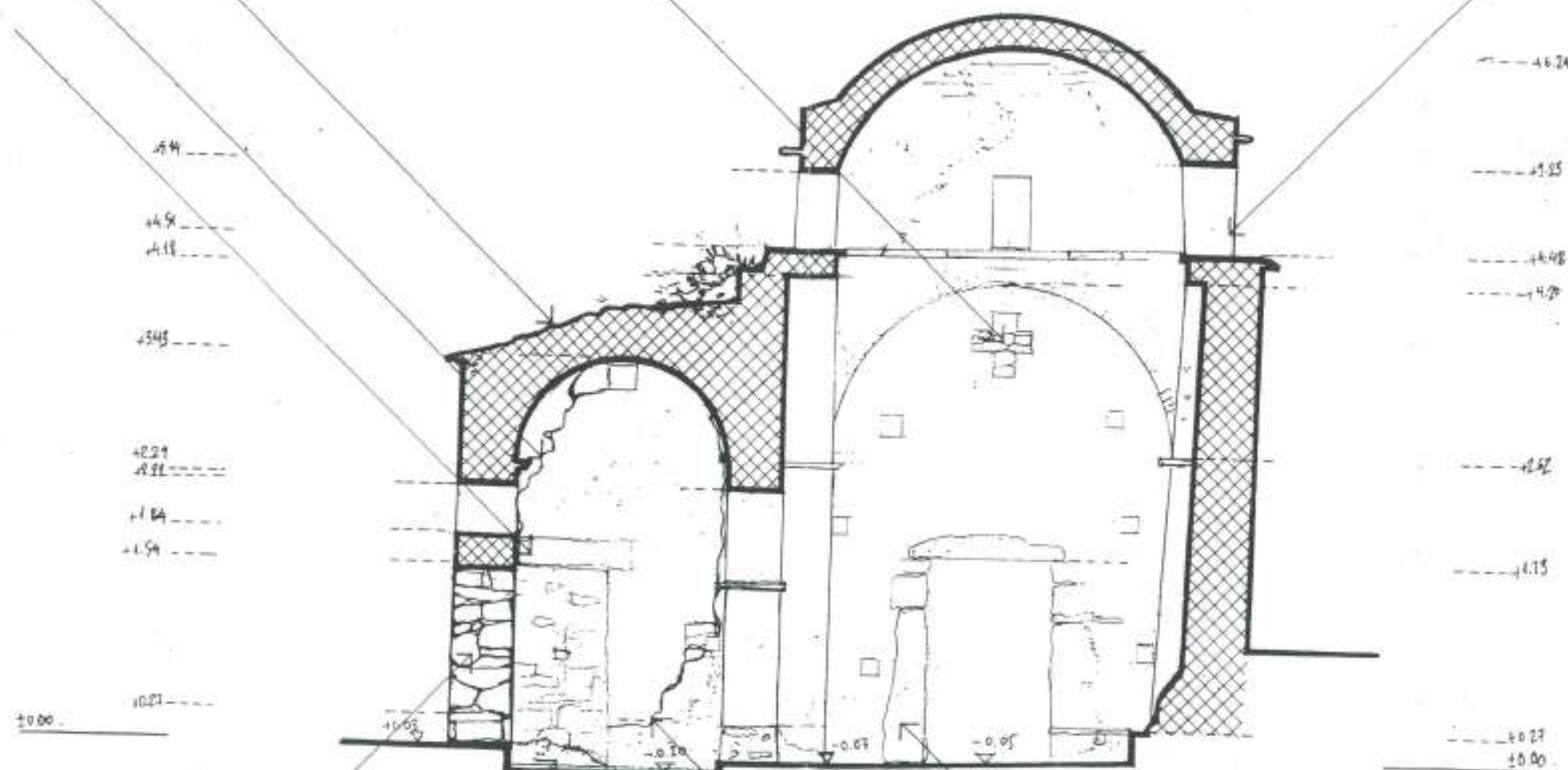
Στέγαση παρεκκλησίου με
αχιστόπλάκες.
Couverture par des plaques de
schiste

Ρηγμάτωση τοιχοποιίας
Fissuration de la maçonnerie

Λίθινο υπέρθυρο
Linteau en pierre

Μερική απόφραξη ανοίγματος
Obturation partielle du percement d'
origine

Ανοίγματο τρούλλου με λίθινα
πρέκια
Baies du tambour, avec des linteaux
en pierre

Τοίχιση ανοίγματος
Obturation du baie

Υπόλειμμα κονιάματος
Reste du mortier

Ρηγμάτωση τοιχοποιίας
οφειλόμενη στην καθίζηση του
νότιου τοίχου.
Fissuration de la maçonnerie
causée pour l'affaissement du sol
du mur sud

Ολόσωμη λίθνη παραστάδα
κεντρικής θύρας.
Jambage monolithique de la porte
principale

Ανεικονική φάση (9ος αι.)
Phase aniconique (9ème c. ?)

PROJET HAGIA-KYRIAKI
NAXOS

ASSOCIATION
JEAN-GABRIEL EYNARD
GENEVE
AMITIÉS GRÉCO-SUISES
LAUSANNE

ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΑΓΙΑΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ ΑΠΕΙΡΑΝΘΟΥ, ΝΑΞΟΣ
RESTAURATION DE L'EGLISE DE ST. KYRIAKI D'APIRANTHOS, NAXOS

ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ-ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ / RELEVÉ-DOCUMENTATION

Τομή 6 / Section 6

A-09

ΚΙΖΗΣ & Συνεργάτες / KIZIS & Collaborateurs, Architectes, Athènes 26.02.1997

Διαμήκης ρηγμάτωση κορυφής τόξου. Αποδιοργάνωση θολυτών (κλειδιών).
Fissuration longitudinale du sommet de la voûte.
Desorganisation des voussoirs et clefs de voûte.

Ιχνος βάσης αρχικού θόλου.
Trace de l'empile initiale de voûte.

Μερική απόφραξη ανοίγματος.
Obturation partielle du percement d'origine.

Αρμός μεταξύ τοιχοποιίας κυρίας ναού και δυτικού τοίχου παρεκκλησίου.
Joint entre nef centrale et mur ouest de la chapelle.

Λίθοι υπέρθυρου.
Linteau en pierres.

Τοίχιση ανοίγματος.
Obturation de la baie.

Δάπεδο.
Sol.

Ολόσωμη λίθνη παραστάδα κεντρικής θύρας.
Jambage monolithique de la porte principale.

Υπολείμμα κονιάματος.
Restes de mortier.

Βράχος.
Rocher.

Ανεικονική φάση (9ος αι.).
Phase aniconique (9eme c.?).

PROJET HAGIA-KYRIAKI
NAXOS

ASSOCIATION
JEAN-GABRIEL EYNARD
GENEVE
AMITIES GRÉCO-SUISES
LAUSANNE

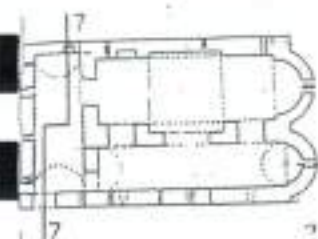
ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΑΓΙΑΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ ΑΠΕΡΑΝΘΟΥ, ΝΑΞΟΣ.
RESTAURATION DE L'EGLISE DE ST. KYRIAKI D'APIRANTHOS, NAXOS.

ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ-ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ / RELEVÉ-DOCUMENTATION

Τομή 7 / Section 7

A-10

ΚΙΖΗΣ & Συνεργάτες / KIZIS & Collaborateurs, Architectes, Athènes 26.02.1997

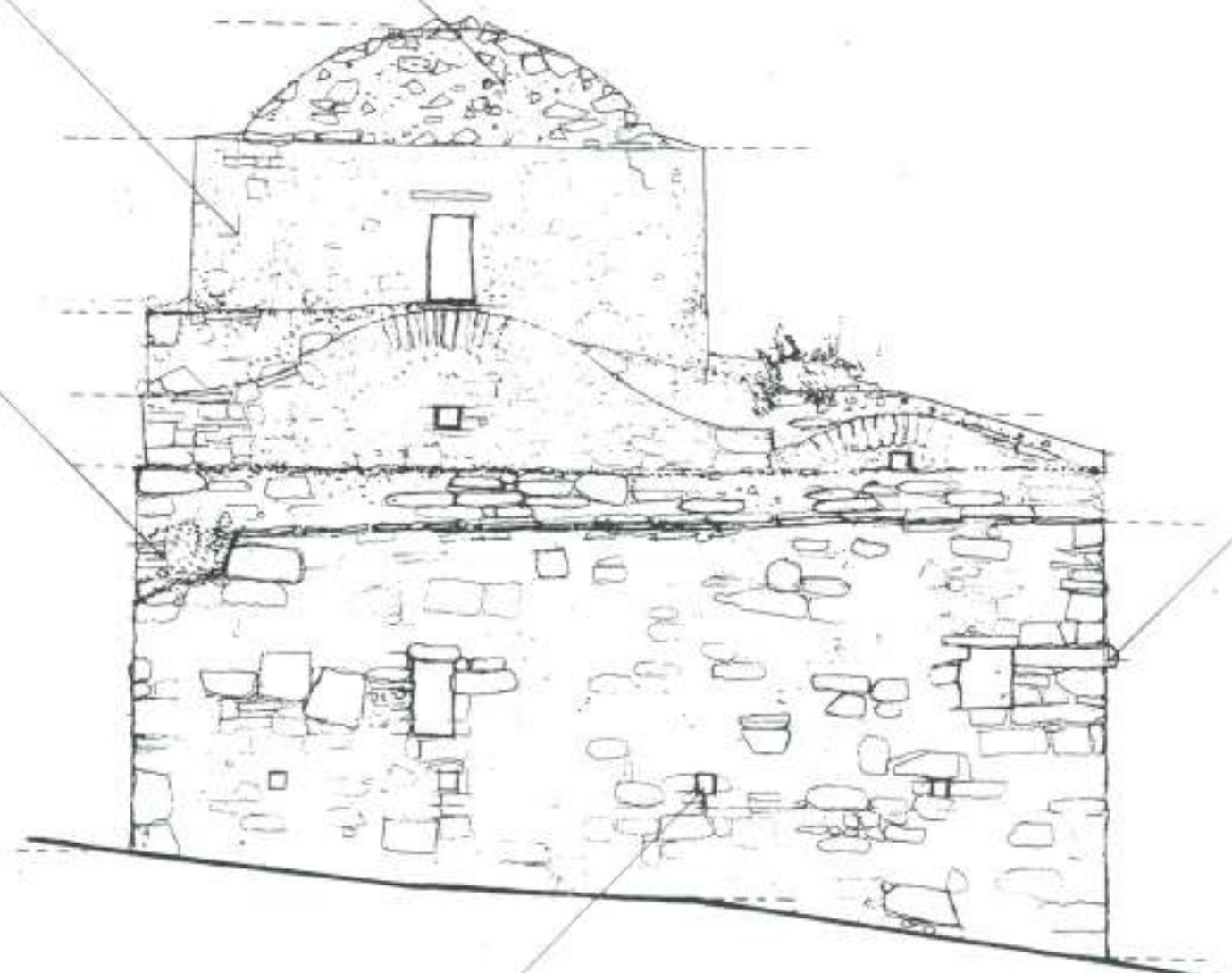
5 m

Εντονή φθορά εξωτερικού
επιχρίσματος του τρούλλου
Dégradation importante du
crépisage

Στέγαση τρούλλου με
σχιστόπλακες
Couverture par dalles de schiste

Καθίζηση γωνίας τοιχοποιίας
νάρθηκα.
Affaissement de l'angle de la
maçonnerie du narthex

+6.50
+5.85
+4.15
+3.75
+3.25
+0.00

Σκαλότρυπα
Tou de boulin

Προέκρη αγκυρωσίου
Boutisse formant console

+5.65
+3.10
+2.70
+0.15
± 0.00
-0.10

1/2 1 5 m

PROJET HAGIA-KYRIAKI
NAXOS

ASSOCIATION
JEAN-GABRIEL EYNARD
GENÈVE
AMITIÉS GRÉCO-SUISSSES
LAUSANNE

ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΑΓΙΑΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ ΑΠΕΙΡΑΝΘΟΥ, ΝΑΞΟΥ
RESTAURATION DE L'EGLISE DE ST. KYRIAKI D'APIRANTHOS, NAXOS

ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ-ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ / RELEVÉ-DOCUMENTATION

Όψη Δυτική / Façade Ouest

A-11

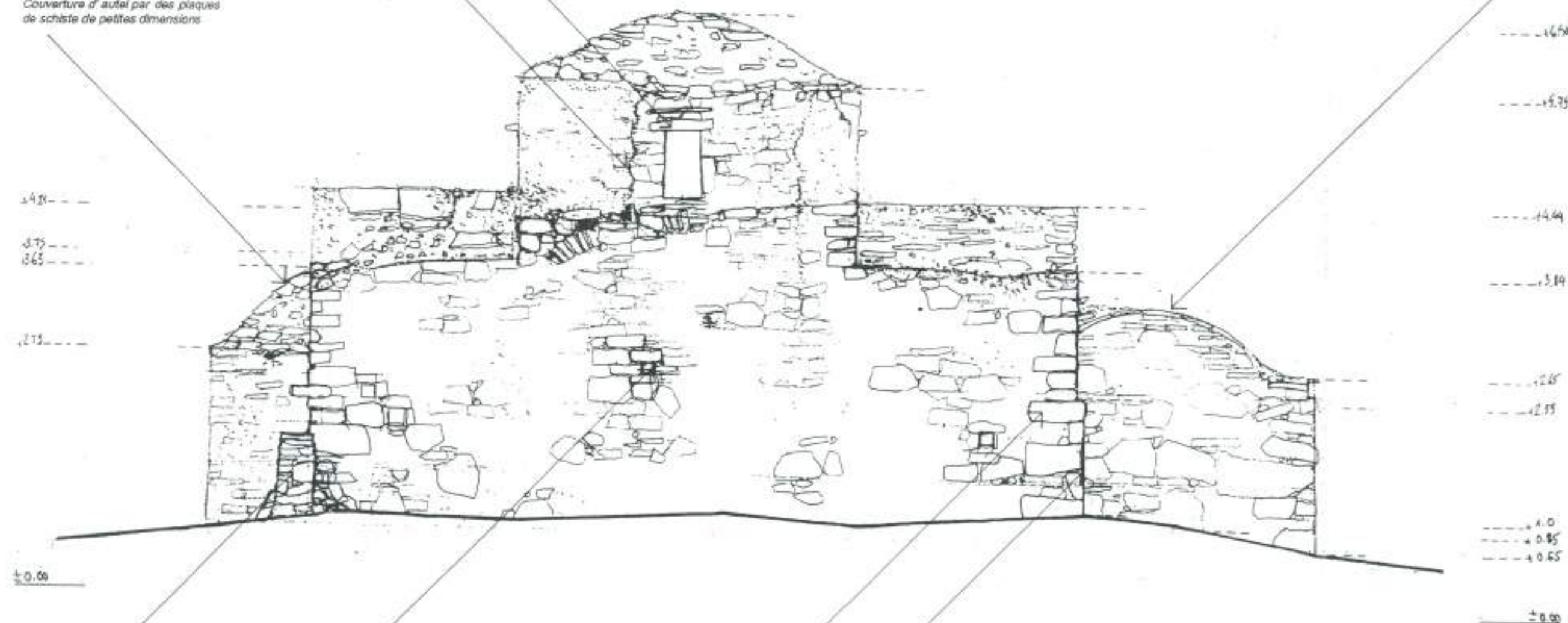
ΚΙΖΗΣ & Συνεργάτες / KIZIS & Collaborateurs, Architectes, Athènes 26.02.1997

Λίθινο πρέκι ανοίγματος
troué en pierre de l'ouverture de
la coupole

Ρηγμάτωση της τοιχοποιίας του
τρούλλου
Fissuration de la maçonnerie de la
coupole

Στέγαση ιερού με σχιστόπλακες
μικρού μεγέθους
Couverture d'autel par des plaques
de schiste de petites dimensions

Στέγαση με σχιστόπλακες
Couverture par des plaques de
schiste

Λιθοσωρός
Tas de pierres

Σκαλότρυπα
Trou de boulin

Μεγάλα λίθινα σγκωνάρια
Grandes pierres d'angle

Αρμός μεταξύ τοιχοποιίας
κυρίως ναού και νότιου τοίχου
και νόρθηξ
Joint entre nef centrale et narthex

PROJET HAGIA-KYRIAKI
NAXOS
ASSOCIATION
JEAN-GABRIEL EYNARD
GENÈVE
AMITIÉS GRÉCO-SUISES
LAUSANNE

ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΑΓΙΑΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ ΑΠΕΡΑΝΘΟΥ, ΝΑΞΟΣ
RESTAURATION DE L'ÉGLISE DE ST. KYRIAKI D'APÉRANTHOS, NAXOS
ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ-ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ / RELEVÉ-DOCUMENTATION
Οψη Βόρεια / Façade Nord
A-12
ΚΙΖΙΗΣ & Συνεργάτες / KIZIS & Collaborateurs, Architectes, Athènes 26.02.1997

Ρηγμάτωση τοιχοποιίας λόγω καθίζησης νότιου τοίχου.
Fissuration de la maçonnerie due à l'affaissement du mur sud.

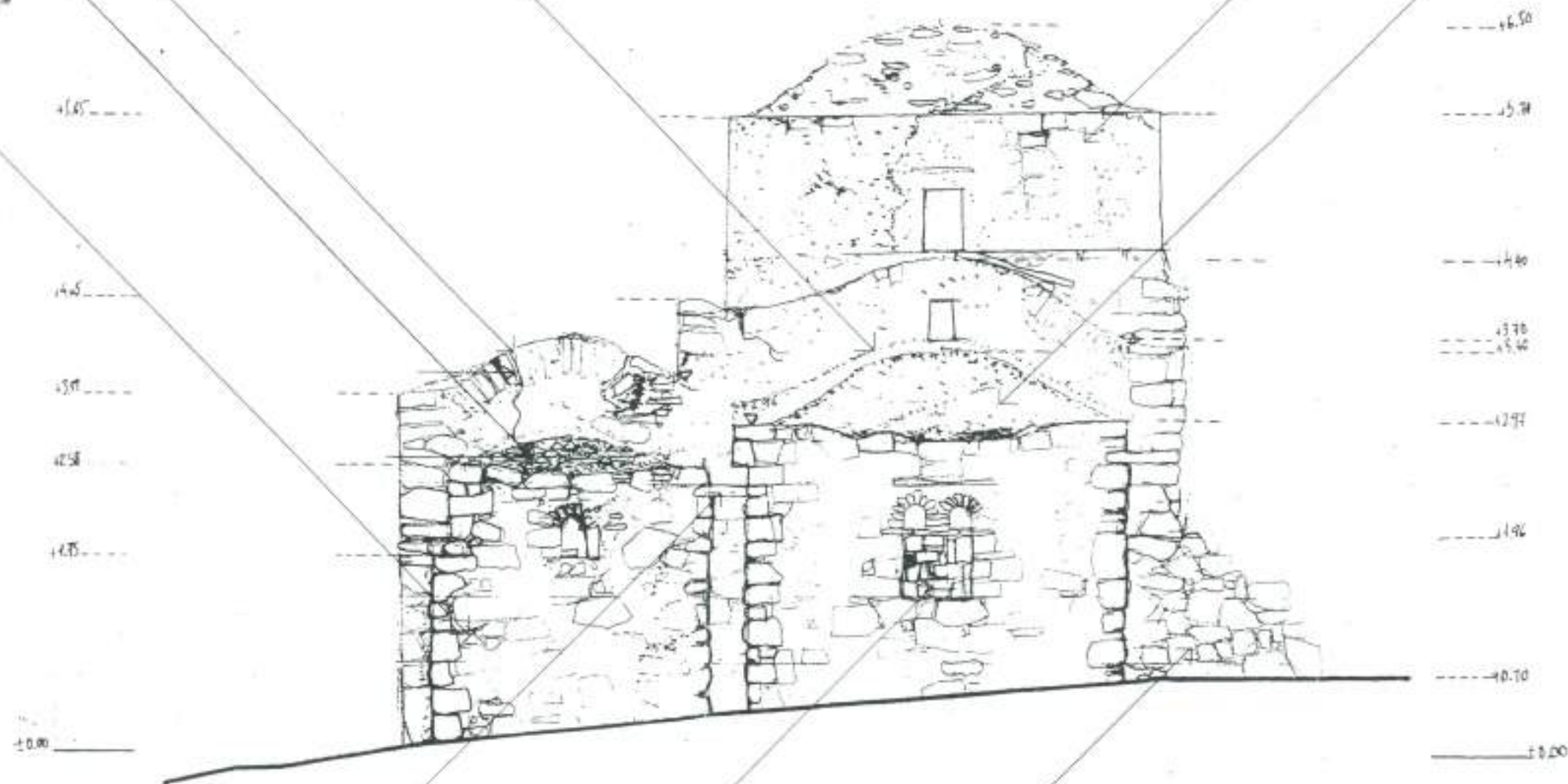
Ιχνός αρχικής κατασκευής θόλου της κόγχης του ιερού.
Trace de la voûte initiale de l'abside.

Καταστροφή αρμολογήματος τοιχοποιίας τρούλλου.
Dégradation du jointoyage de la maçonnerie du tambour.

Στέγαση νεώτερης κατασκευής κόγχης ιερού παρακλήσιου με σχιστόπλακες μικρού μεγέθους.
Couverture postérieure de l'abside de la chapelle au moyen de dalles de schiste de petites dimensions.

Υστερη κατασκευή στέγασης κόγχης ιερού με κονίαμα.
Construction tardive de la couverture du cul-de-four du chevet au mortier.

Υστερη κατασκευή κόγχης ιερού από λιθοδομή.
Construction tardive en maçonnerie de l'abside du chevet.

Συνδετήριο σχιστόπλακα κογχών
Schiste de liaison des deux chevets

Μερική απόφραξη αρχικού ανοίγματος
Obturation partielle du percement d'origine.

Λιθοσωρός
Tas de pierres

0 1/2 1 5 m

PROJET HAGIA-KYRIAKI
NAXOS

ASSOCIATION
JEAN-GABRIEL EYNARD
GENÈVE
AMITIÉS GRÉCO-SUISES
LAUSANNE

ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΑΓΙΑΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ ΑΠΕΪΡΑΝΘΟΥ, ΝΑΞΟΣ
RESTAURATION DE L'ÉGLISE DE ST. KYRIAKI D'APIRANTHOS, NAXOS

ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ-ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ / RELEVÉ-DOCUMENTATION

Οψη Ανατολική / Façade Est

A-13

ΚΙΖΗΣ & Συνεργάτες / KIZIS & Collaborateurs, Αρχιτέκτονες, Αθήνα 26.02.1997

Εμφάνιση τόξου (θολών)
Apparition de l'arc (voûtes)

Εντονότατη φθορά στο
εξωτερικό επίχρυσμα του
τρούλλου
Très forte dégradation du
crepissage extérieur du tambour

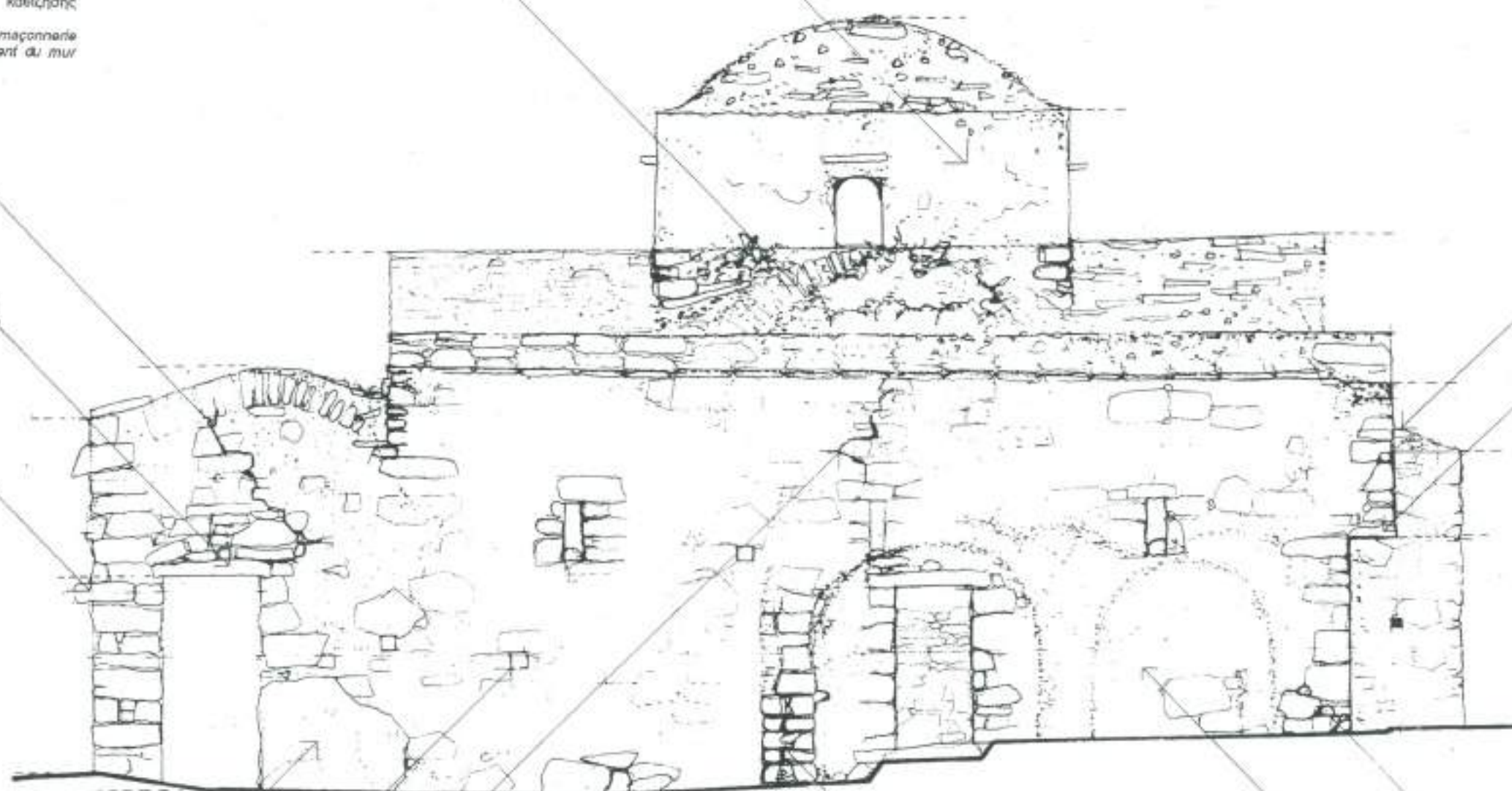
Εντονη ρηγμάτωση στην
τοιχοποιία λόγω καθίζησης
Δυτικού τοίχου
Fissuration de la maçonnerie
causée par l'affaissement du mur
ouest

Λιθίνο πρίκι
Linteau en pierre

Προέξοχη σγκωνοπίου
Boutisse formant console

Στέγωση νεώτερης κατασκευής
κόγχης παρεκκλησίου με
σχιστόπλακες μικρού μεγέθους
Couverture postérieure de l'abside
de la chapelle, au moyen de dalles
de schiste de petites dimensions

Αρχική διάσπαση παρεκκλησίου
προ της ύστερης κατασκευής της
κόγχης του ιερού.
Emprise initiale de la chapelle
antérieurement à la construction de
l'abside du chevet

Βράχος
Rocher

Σκαλότρυπα
Trou de boulin

Ρηγμάτωση τοιχοποιίας λόγω
καθίζησης νότιου τοίχου.
Fissuration de la maçonnerie due à
l'affaissement du mur sud

Λείψανα τοίχου προσκτίματος
Vestiges du mur d'une construction
de portique ajoutée

Ίχνη προσκτίματος
Trace d'une construction attenant
d'ajoutée

Λείψανα τοίχου προσκτίματος
Vestiges du mur d'une construction
de portique ajoutée

PROJET HAGIA-KYRIAKI
NAXOS

ASSOCIATION
JEAN-GABRIEL EYNARD
GENÈVE
AMITIÉS GRECO-SUISSES
LAUSANNE

ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΑΓΙΑΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ ΑΠΕΙΡΑΝΘΟΥ, ΝΑΞΟΣ
RESTAURATION DE L'EGLISE DE ST. KYRIAKI D'APIRANTHOS, NAXOS

ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ-ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ / RELEVÉ-DOCUMENTATION

Όψη Νότια / Façade Sud

A-14

ΚΙΖΙΛΗΣ & Συνεργάτες / KIZILIS & Collaborateurs, Architectes, Αθήνες 26.02.1997

0 1/2 1 5 m

Αποψη από τα νοτιοδυτικά. Σε πρώτο επίπεδο διακρίνεται ο νάρθηκας και η κύρια είσοδος.
Pl. 1 a Vue sud-ouest. Au premier plan, on distingue le narthex et l'entrée principale de l'église.

Η δυτική όψη.
Pl. 1 b Façade ouest

Νότια όψη
Pl. 2 Façade sud

Βόρεια όψη
Pl. 3 Façade nord

Η βόρεια όψη.
Pl. 4 a. *Façade nord*

Η ανατολική όψη.
Pl. 4 b. *Façade est*

Άποψη του τρούλλου από τα νοτιοδυτικά. Η στέγασή του σε μεγάλο ποσοστό έχει καταστραφεί, όπως και αυτή των γειτονικών στεγών.

Pl. 5 a *Vue sud-ouest de la coupole. La couverture, ainsi que celle des voûtes voisines, est en grande partie dégradée.*

Στα αριστερά η έδραση του τρούλλου, στα δεξιά η στέγασή του παρεκκλησίου. Οι σχιστόλιθοι καλυψής της έχουν απωλεσθεί και τα κονιάματα σε πολλά σημεία έχουν αποπλυθεί, σε μερικά σημεία έχουν φυτρώσει επιβλαβή φυτά.

Pl. 5 b *A gauche, l'assise de la coupole, à droite la toiture de la chapelle. Les plaques de schiste de la couverture ont disparu et l'enduit est en partie délavé; la toiture est en partie couverte par des buissons.*

Ο νεώτερος θόλος που καλύπτει το νάρθηκα. Η επικάλυψη κατεστραμμένη.
Pl. 6 a La voûte tardive qui couvre le narthex. La couverture est détruite.

Η καμάρα που καλύπτει την περιοχή του ιερού. Η στέγαση έχει καταστραφεί και διακρίνεται το εξωράχιο με τους πλακοειδείς λίθους.

Pl. 6 b La voûte du chevet. La couverture est abîmée. On distingue l'arc couvert par des plaques de schiste.

Η κατεστραμμένη επικάλυψη του τρούλλου. Στην κορυφή διακρίνεται το εναπομένον τμήμα του λίθινου σταυρού.

Pl. 7 a La toiture détruite de la coupole. Au sommet, on voit les restes de la croix en pierre.

Ο θόλος που καλύπτει το παρεκκλήσιο. Η επικάλυψη είναι εντελώς κατεστραμμένη.

Pl. 7 b La voûte qui couvre la chapelle. La couverture est complètement détruite.

Ανατολική όψη. Το φραγμένο
δίλοβο παράθυρο στην κόγχη του
Ιερού Βήματος.

*Pl. 8 a Façade est. La baie géminée
condamnée de l'abside.*

Η κατεστραμμένη ύστερη στέγαση της αψίδας του Ιερού Βήματος

Pl. 8 b La toiture postérieure détruite de la voûte en cul-de-four de l'abside.

Το δάπεδο του Ιερού Βήματος. Διακρίνεται η νεώτερη ξηρολιθοδομή.
Pl. 9 a Le pavement du chevet. On distingue la maçonnerie postérieure sans mortier.

Το δάπεδο κάτω από τον τρούλλο. Στα αριστερά διακρίνεται το κεντρικό τοξωτό άνοιγμα προς το παρεκκλήσιο.
Pl. 9 b Le pavement sous la coupole. A gauche, on distingue l'arc central (arc II) donnant sur la chapelle.

Εσωτερικό του ναού. Η ανατολική πλευρά με το ιερό βήμα.
Διακρίνεται η νεώτερη ξηρολιθοδομή στα αριστερά.

Pl. 10 a Intérieur de l'église. La partie est avec le chevet.

On distingue la maçonnerie de construction postérieure.

Εσωτερικό του ναού. Η δυτική πλευρά του ναού. Στο βάθος η είσοδος από τον νάρθηκα.

Pl. 10 b Intérieur de l'église. La partie ouest. Au fond, l'entrée par le narthex.

Εσωτερικό του ναού. Ο νοτιοανατολικός πεσσός του τρούλλου.

Pl. 11 a *Intérieur de l'église. Le piller sud-est de la coupole.*

Εσωτερικό του ναού. Το μεσαίο τοξωτό άνοιγμα μεταξύ του ναού και του παρεκκλησίου.

Pl. 11 b *Intérieur de l'église. L'arc central (arc II) entre l'église et la chapelle.*

Η είσοδος από το νάρθηκα προς το ναό. Οι παραστάδες και το υπέρθυρο από μονοκόμματους λίθους.

Pl. 12 a L'entrée par le narthex, en direction de l'intérieur de l'église. Les jambages et le linteau monolithiques.

Εσωτερικό του ναού. Το ανατολικό από τα τρία τοξωτά ανοίγματα προς το παρεκκλήσιο.

Pl. 12 b Intérieur de l'église. L'arc oriental (arc I) entre l'église et la chapelle.

Η φραγμένη θύρα, με το μονολιθικό υπέρθυρο, που οδηγεί από το νάρθηκα στο παρεκκλήσιο.

Pl. 13 a La porte condamnée, entre le narthex et l'église, avec son linteau monolithique.

Το φραγμένο παράθυρο στον δυτικό τοίχο του νάρθηκα. Επάνω από αυτό διακρίνεται η γένεση του παλαιού και του νέου θόλου.

Pl. 13 b La fenêtre condamnée dans le mur ouest du narthex. Au dessus se distinguent la naissance de l'ancienne voûte et celle de la voûte postérieure.

Το βορειοδυτικό λοφίο και ο κοσμήτης του τρούλλου.

Pl. 14 a Le pendentif nord-ouest et la corniche de la coupole

Άνοψη του τρούλλου (ο βορράς είναι προς τα δεξιά).

Pl. 14 b Vue intérieure de la coupole (le nord est à droite)

Άποψη της περιοχής του Ι. Βήματος από ψηλά. Διακρίνεται το λιθίνο σύνθρονο.

Pl. 15 a Le chevet vu d'en dessus. On distingue le synthronon en pierre.

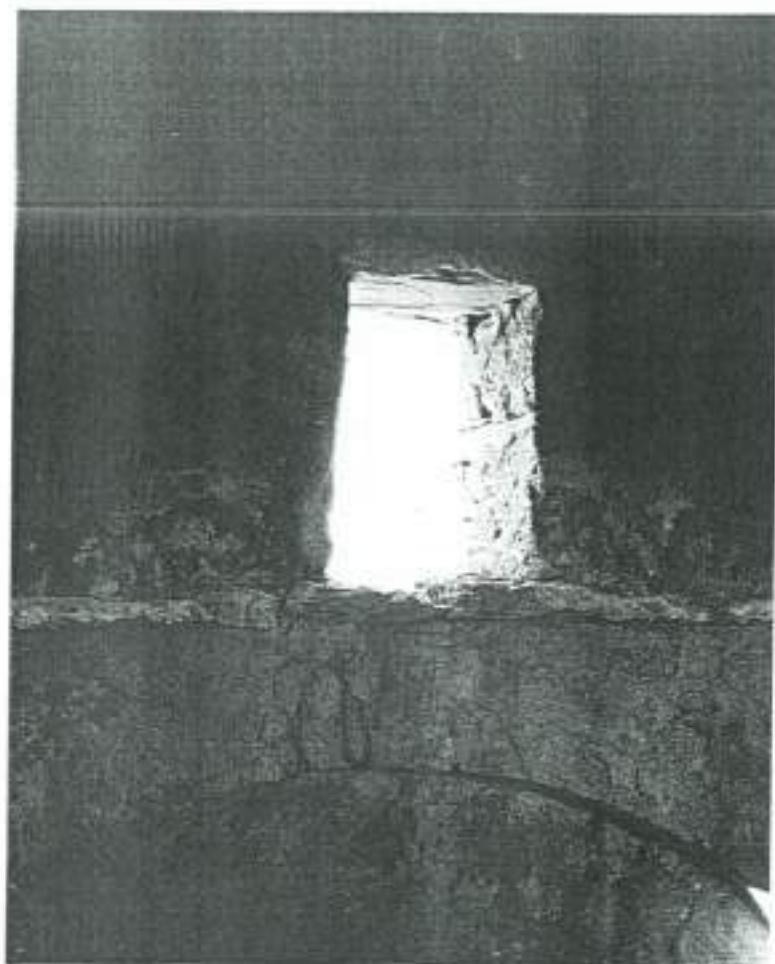

Λεπτομέρεια της λιθοδομής του τρούλλου.

Pl. 15 b Détail de la maçonnerie de la coupole.

Το βόρειο παράθυρο στη βάση του
τρούλλου.

*Pl. 16 a La fenêtre nord à la base
de la coupole.*

Το νότιο παράθυρο στη βάση του
τρούλλου.

*Pl. 16 b La fenêtre sud à la base
de la coupole.*

Εσωτερικό του νάρθηκα. Η γένεση του παλαιού θόλου στον δυτικό τοίχο τονίζεται από απλό κοσμήτη. Επάνω στην εξοχή της γένεσης του παλαιού τόξου εδράζεται το νεώτερο τόξο.

*Pl. 17 a Intérieur du narthex.
La naissance de la voûte initiale sur le mur ouest est marquée par une corniche simple. Au dessus, sur la saillie de la naissance de la voûte antérieure, repose la voûte postérieure.*

Βόρεια όψη. Διακρίνεται ο οικοδομικός αρμός μεταξύ του νάρθηκα και του ναού.

Pl. 17 b Façade ouest. On distingue le joint entre le mur du narthex et celui de l'église.

Εσωτερικό του νάρθηκα. Στο βάθος ο βόρειος τοίχος με το τοιχισμένο άνοιγμα. Στα δεξιά, η είσοδος προς τον ναό. Ο βράχος διαμορφώνει το δάπεδο του νάρθηκα.

Pl. 18 a. Intérieur du narthex. Au fond, le mur nord, avec l'ouverture condamnée. A droite, l'entrée vers l'église. La roche constitue le pavement du narthex.

Εσωτερικό του νάρθηκα. Ο νότιος τοίχος με την είσοδο του ναού. Αριστερά η τοιχισμένη θύρα προς το παρεκκλήσιο.

Pl. 18 b. Intérieur du narthex. Le mur sud et l'entrée de l'église. A gauche, la porte murée en direction de la chapelle.

Εσωτερικό του παρεκκλησίου. Στο βάθος ο δυτικός τοίχος με την τοιχισμένη θύρα προς τον νάρθηκα. Στο δάπεδο υπολείμματα παλαιού κονιάματος.

Pl. 19 a Intérieur de la chapelle. Au fond, le mur ouest avec la porte murée en direction du narthex. Sur le pavement, des restes de mortier ancien.

Εσωτερικό του παρεκκλησίου. Στο δάπεδο υπάρχουν ίχνη κονιάματος, στο βάθος χαμηλό σπηθαίο στο υπερυψωμένο δάπεδο. Στα δεξιά η τοιχισμένη θύρα του νότιου τοίχου.

Pl. 19 b Intérieur de la chapelle. Sur le pavement, des restes de mortier; au fond, une banquette en maçonnerie sur le pavement surhaussé. A droite, la porte murée du mur sud.

Εσωτερικό του ναρθήκος
Ανατολικός τοίχος. Στα αριστερά
της φραγμένης θύρας διακρίνεται ο
αρμός μεταξύ ναού, και νεώτερο
παρεκκλησίου (πρώην, περίστωο).

*Pl. 20 a Intérieur du narthex. Mur
est. A gauche de la porte condamnée,
on distingue le joint entre le mur de
l'église et le mur de la chapelle (ex-
portique)*

Ανατολική όψη. Αρμός μεταξύ
κυρίως ναού (δεξιά) και κόγχης
παρεκκλησίου (αριστερά).

*Pl. 20 b Façade est. On distingue à
droite le mur de l'église, et à gauche
le mur de l'abside.*

Νότια όψη. Στην περιοχή της τοιχομένης θύρας, διακρίνονται ίχνη μεταγενεστέρου προσκτίσματος, από το οποίο απομένει το μισογκρεμισμένο τοίχιο στα αριστερά.

Pl. 21 a *Façade sud. Du côté de la porte murée, on distingue les traces d'un portique postérieur, dont une partie du mur est conservée à gauche.*

Νότια όψη. Σε πρώτο επίπεδο τα ίχνη πεσσού στην γωνία του παρεκκλησίου, και ίχνη από τοίχιο που φθάνει μέχρι τα ερείπια του προσκτίσματος στο βάθος.

Pl. 21 b *Façade sud. Au premier plan, les traces d'un piller situé à l'angle de la chapelle, et des traces d'un mur allant jusqu'aux vestiges du portique, au fond.*

Προσθήκη της αψίδας του ιερού
του παρεκκλησίου. Πάνω από την
πέτρα σε πρόβολο διακρίνεται η
αναδόμηση του τοίχου.

Pl. 22 a, b, c Adjonction ultérieure du cul-
de-four de la chapelle). On distingue sur la
pierre-console la reconstruction du mur.

ΣΥΓΓΕΝΙΚΟΙ ΝΑΟΙ

EGLISES APPARENTEES

Άγιος Γεώργιος, Λαθρήνου.
Επιχρίσματα παραδοσιακά.

Pl. 23 a Hagios Georgios, Lathrinou
Crépissages traditionnels.

Παναγία, προς Αγιασό.
Επιχρίσματα παλαιά.

Pl. 23 b Panaghia, vers Aghiasso.
Vieux crépissages.

Κεραμοσκεπές:

Toitures en tuiles:

Παναγία Δαμνιώτισσα.
Pl. 24 a Panaghia Damniotissa

Άγιος Νικόλαος, Σαγκρί.
Pl. 24 b Hagios Nikolaos, Sangri.

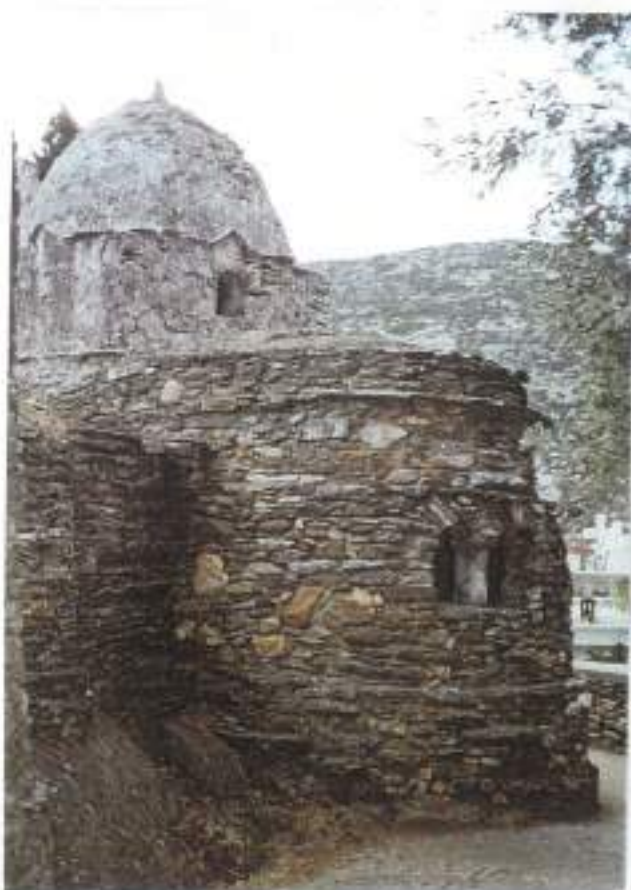
Πρωτόθρονη, Χαλκί.
Pl. 24 c Prototithroni, Halki.

Παναγία Γιαλλούς.
Γαλάκτισμα.
Pl. 25 a Panaghia de Yaliou.
Enduit à la chaux.

Άγιος Κωνσταντίνος, Δαμαρίωνα.
Αρμολόγημα βαθύ.
Pl. 25 b Hagios Konstantinos, Damariona.
Jointoyage profond.

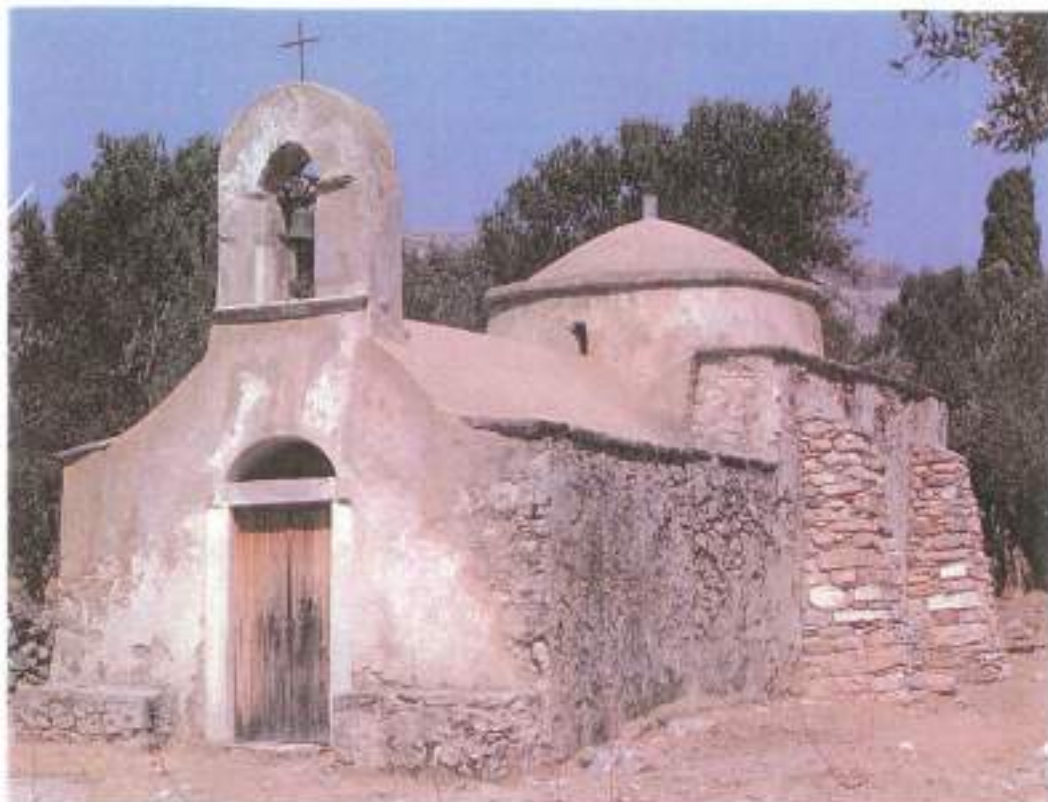

Δροσιανή
Pl. 25 d Panaghia Drossiani

Άγιος Μάμας: Επίχρυσμα
Ξερολιθιά.
Pl. 25 c Hagios Mamas: crépissage -
mur en pierres sèches.

Αγιος Ιωάννης, Κεραμί.
 πύρισμα προ του 1989.
 Pl. 26 a Hagios Ioannis, Kerami.
 Crépissage avant 1989.

ώτερο αρμολόγημα και στέγαση.
 26 b Jointoyage et toiture
 ents.

Αγιος Ιωάννης Αδισσαρού:
 Πρό του 1989 και
 πρόσφατη επέμβαση.

Pl. 26 c et d Hagios Ioannis,
 Adissarou; à gauche, état avant
 1989; à droite, intervention récente.

Αγιος Αρτέμιος.
Αρμολόγημα-τσιμεντοκονία θόλων.
Pl. 27a Hagios Artemios.
Jointoyage - crépissage des voûtes
au ciment.

Τοιχογραφίες. - Ανεικονικός
διάκοσμος.
Pl. 27 b, c Peintures murales aniconiques.

Αγιος Ιωάννης Αδησσαρού.
Αρμολόγημα τσιμέντου.
Pl. 27 d Hagios Ioannis, Adissaro
Jointoyage récent au ciment.

*COMMISSION SUISSE POUR LA RESTAURATION DE L'ÉGLISE
DE HAGIA KYRIAKI À APEIRANTHOS DE NAXOS*

*ΕΛΒΕΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΝΑΟΥ
ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ ΣΤΗΝ ΑΠΕΙΡΑΝΘΟ ΝΑΞΟΥ*

TRAVAUX PRÉPARATOIRES

EXAMEN DES DÉCORS PEINTS DE L'ÉGLISE DE HAGIA KYRIAKI
ET PROPOSITIONS D'INTERVENTION
POUR LEURS CONSERVATION ET RESTAURATION

ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΚΑΤΑΡΚΤΙΚΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ
ΤΟΥ ΖΩΓΡΑΦΙΚΟΥ ΔΙΑΚΟΣΜΟΥ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ

Eric-J. Favre-Bulle, conservateur-restaurateur, et collaborateurs
Atelier Saint-Dismas, chemin des Pervenches 1, 1007 Lausanne
tél. +41 21 617 24 07, fax +41 21 617 24 08, e-mail favrebul@iprolink.ch

Décembre 1997 / Δεκέμβριος 1997

1.0 Πίνακας περιεχομένων

σελ. 3-4	Πρόλογος, μέθοδος επέμβασης, γλωσσάριο
σελ. 5-7	Προσδιορισμός των στρωμάτων
σελ. 8	Μορφοχημική ανάλυση των δειγμάτων
σελ. 9	Κατάσταση διατήρησης
σελ. 10	Επείγοντα μέτρα συντήρησης
σελ. 10	Ανακεφαλαίωση και πορίσματα
σελ. 11-12	Προτάσεις επέμβασης
σελ. 13	Πρόγραμμα και χρονοδιάγραμμα των επεμβάσεων
Παράρτημα 1-26	Αποτυπώσεις (προσδιορισμός των στρωμάτων και κατάσταση διατήρησης)
Παρ. 27-28	εντοπισμός δειγμάτων
Εικ. 1-114	φωτογραφικό υλικό

1.0	Table des matières
pp. 3-4	Préface, méthode d'intervention, glossaire
pp.5-7	Identification des couches
p. 8	Analyse morphochimique des échantillons
p. 9	Etat de conservation
p. 10	Traitement conservatoire d'urgence
p. 10	Synthèse et conclusion
pp. 11-12	Propositions d'intervention
p. 13	Programme et calendrier des interventions
annexe 1-26	relevés (identification des couches et état de conservation)
annexe 27-28	localisation des prélèvements
figures 1-114	documentation photographique

1.0 ΠΡΟΛΟΓΟΣ

1.1 Ο Έλληνο-ελβετικός Σύλλογος Γενεύης Jean-Gabriel Eynard και ο Σύλλογος Λωζάννης Έλληνο-ελβετικές φιλίες, ευτολοδοτές, αιναθάνουν στον υποφαινομένο τα προκαταρκτικές εργασίες, αντικείμενο του παρόντος κειμένου¹. Τα επί τόπου προκαταρκτικά έργα διενεργήθηκαν από 14 έως 22 Οκτωβρίου 1996.

1.2 Για την ιστορική, εικονοιογραφική και αρχιτεκτονική εισαγωγή, καθώς και για το διαθέσιμο αρχειακό υλικό και τη διάγνωση όσον αφορά την κατάσταση διατήρησης (δομή και κέλυφος), παραπέμπουμε στην έκθεση του αρχιτέκτονα Γιάννη Κίζη.

2.0 ΖΩΓΡΑΦΙΚΟΣ ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ

2.1 Μέθοδος επέμβασης

Οι προκαταρκτικές εργασίες περιλαμβάνουν τον προσδιορισμό των στρωμάτων που διαπιστώνονται μέσα στην εκκλησία, την λεπτομερή εξέταση των αλλοιώσεων για τη διάγνωση της κατάστασης διατήρησης των τοιχογραφιών και των υποστρωμάτων τους. Και, τέλος, τις επείγουσες εργασίες συντήρησης.

Ο προσδιορισμός των στρωμάτων παροισιάζεται ανά στάδιο επέμβασης από τη σκοπιά της στρωματογραφικής εξέτασης. Κάθε στάδιο θα έπρεπε να αντιστοιχεί σε μια χρονολογημένη ιστορική περίοδο. Η διάγνωση της κατάστασης διατήρησης καταλήγει στα αναγκαία έργα συντήρησης. Πραγματοποιήθηκε μια σειρά από επείγουσες εργασίες για τη σταθεροποίηση ορισμένων σημείων που κινδύνευαν να καταρρεύσουν. Επτά από τα είκοσι ένα δείγματα κονιάματος που αφαιρέθηκαν, υπέστησαν μορφοχημική ανάλυση.

Οι αποτυπώσεις πραγματοποιήθηκαν ως εξής: φωτογραφήθηκε κάθε ζώνη με ζωγραφικό διάκοσμο· πάνω στην μεγέθυνση των φωτογραφιών σημειώθηκαν, επί τόπου, τα αποτελέσματα αυτών των εξετάσεων· στην Έλβετία, οι φωτογραφίες ψηφιοποιήθηκαν σε ηλεκτρονικό υπολογιστή ώστε, μέσω ενός ηλεκτρονικού προγράμματος, να συμπεριλάβουν το σύνολο αυτών των παρατηρήσεων.

¹ Θα θέλαμε από τη θέση αυτή να ευχαριστήσουμε τους ευτολοδοτές μας και την τεχνική επιτροπή για την εμπιστοσύνη που έδειξαν στο τεχνικό μας γραφείο και χάρην των οποίων μας δόθηκε η ευκαιρία να εργαστούμε πάνω σε τοιχογραφίες τέτοιας σπουδαιότητας. Επιθυμούμε επίσης να εκφράσουμε την ευγνωμοσύνη μας στην έφορο Κυκλάδων που μας χορήγησε την άδεια της μελέτης και της εξέτασης του ζωγραφικού διακόσμου της Αγ. Κυριακής. Τέλος, δεν θα παραλείψουμε να μνημονεύσουμε την υποδοχή που μας επεφύλαξαν οι κάτοικοι της Απειράνθου και προ πάντων την συμπαράσταση του Κου και της Κας Ποθητού, που δεν μας σπέρησαν τη βοήθεια και τη φιλία τους.

1.0 PRÉFACE

1.1 L'Association gréco-suisse Jean-Gabriel Eynard de Genève et l'Association des Amitiés gréco-suisse de Lausanne, maître de l'ouvrage par délégation, mandatent le soussigné pour les travaux préparatoires dont le présent document fait l'objet.¹ Les travaux préparatoires in situ se sont déroulés du 14 octobre 1996 au 22 octobre 1996.

1.2 Pour les introductions historique, iconographique et architecturale, ainsi que la documentation disponible et le diagnostic sur l'état de conservation (structure et enveloppe), voir le rapport de l'architecte Yannis Kizis.

2.0 LES DÉCORS PEINTS

2.1 Méthode d'intervention

Les TRAVAUX PRÉPARATOIRES couvrent l'identification des couches présentes dans l'église, l'examen détaillé des altérations pour établir le diagnostic de l'état de conservation des décors peints et leurs subjectiles ainsi que les travaux conservatoires d'urgence.

L'IDENTIFICATION DES COUCHES est présentée par *étape d'intervention* observée par l'examen stratigraphique. Chaque étape devrait correspondre à une *période historique datée*. Le DIAGNOSTIC de l'état de conservation débouche sur les travaux de conservation à effectuer. Une série de TRAVAUX D'URGENCE a été réalisée afin de fixer certains fragments prêts à tomber. Vingt et un PRÉLÈVEMENTS de mortier ont été effectués; sept échantillons ont fait l'objet d'une analyse morphochimique.

Les RELEVÉS sont exécutés de la manière suivante: chaque zone qui comprend des décors peints est photographiée; sur le tirage photographique agrandi, les résultats de ces examens sont consignés *in situ*; de retour en Suisse, les tirages photographiques sont numérisés pour recevoir, via un programme informatique, l'ensemble de ces observations.

¹ Nous tenons à remercier ici nos mandants et la commission technique qui ont placé leur confiance dans notre atelier et grâce à qui nous avons pu avoir l'opportunité de travailler sur des fresques de cette importance. Nous souhaitons également exprimer notre reconnaissance à l'éphore des Cyclades qui a bien voulu nous accorder la faveur d'étudier et d'examiner les décors peints d'Hagia Kyriaki. Enfin, nous n'aurions garde d'oublier l'accueil des habitants d'Apiranthos, notamment le dévouement enthousiaste de Madame et de Monsieur Pothitos qui nous ont entouré de leur aide et de leur amitié.

Βάσει σχεδίων του αρχιτέκτονα, η πρώτη σειρά αποτυπώσεων παρουσιάζει με τρόπο συνοπτικό παρατηρήσεις που αφορούν τα τοιχώματα του ιερού, το κεντρικό τμήμα και τη δυτική πτέρυγα. Η δεύτερη σειρά αποτυπώσεων σημειώνει τις εξετάσεις, που έγιναν βάσει των ψηφιοποιημένων φωτογραφικών τυπωμάτων, για το τοίχωμα και το τεταρτοσφαίριο της κύριας αψίδας καθώς και για το τεταρτοσφαίριο της αψίδας του παρεκκλησίου.

Το φωτογραφικό αρχείο το σχετικό με τις επιτόπιες δειγματοληψίες καταρτίστηκε από το ατελιέ Saint-Dismas, που φυλάσσει τα αρνητικά στο αρχείο του. Όσον αφορά τις ιστορικές πηγές, ανατρέξαμε στο βιβλίο Βυζαντινή τέχνη στην Ελλάδα, Νάξος, Ψηφιδωτά-Τοιχογραφίες, Εκδ. Οίκος Μέλισσα, 1989, σελ. 58-65, της Αγάπης Βασιλάκη-Καρακατσάνη, και σε αποσπάσματα του κειμένου της Nicole Thierry, *Les peintures de Sainte-Kyriaki*, από το φάκελλο των συλλόγων *Eléments d'information sur l'Eglise Sainte-Kyriaki d'Apiranthos*, Avril 1994.

Οργάνωση της τεχνικής έκθεσης

Η παρούσα τεχνική έκθεση περιλαμβάνει ένα περιληπτικό κείμενο που παρουσιάζει τα αποτελέσματα των ερευνών και τις διαγνώσεις της κατάστασης διατήρησης των τοιχογραφιών, μια σειρά αποτυπώσεων, το φωτογραφικό αρχείο, καθώς και τον εντοπισμό των φωτογραφικών λήψεων και των δειγμάτων.

Γλωσσάριο τεχνικών όρων

Γέμισμα = επέμβαση που αποσκοπεί να γεμίσει τα κενά και τις απώλειες υλικού με χοντρό ή φιλό επίχρισμα (στα γερμανικά, *Kittung*)

Συντήρηση = το σύνολο των μέτρων πρόληψης και προστασίας

Σοβάς = επίχρισμα «χοντρό» χοντρότερας κοκκομετρίας από του επιχρίσματος (ιταλ. *arricio*)

Αποκόλληση = κατάσταση του επιχρίσματος που ξεκολλά από το υπόστρωμά του και που χρειάζεται ενέσιμη συγκόλληση.

Επίχρισμα = κοιλίωμα «φιλό» (ιταλ. *intonaco*)

Πρόσοψη = εξωτερική επιφάνεια του τοίχου

Εγχυση = επέμβαση που αποσκοπεί να επιτύχει μια νέα προσκόλληση του αποκολλημένου από τον τοίχο επιχρίσματος

Τοίχος = μάζα ανάμεσα στον πρόσωπο της δομής και την πρόσοψη (συστατικό στοιχείο)

Πλευρά = εσωτερική επιφάνεια τοίχου

Γεφύρωση = ενέργεια που αποσκοπεί στη στερέωση του χείλους του επιχρίσματος ή του σοβά

Sur des plans fournis par l'architecte, la première série de relevés présente la vision synoptique des observations relatives aux parois du sanctuaire, à la partie centrale et au bras ouest. La seconde série de relevés consigne les examens sur les tirages photographiques numérisés pour la paroi et le cul-de-four de l'abside ainsi que le cul-de-four de l'absidiole de la chapelle collatérale.

La DOCUMENTATION PHOTOGRAPHIQUE illustrant les sondages *in situ* est établie par l'Atelier Saint-Dismas, qui conserve les négatifs. En matière de SOURCE HISTORIQUE, nous avons consulté l'ouvrage *Byzantine Art in Greece Naxos, Mosaics-Wall Painting*, Publishing house "Melissa", 1989, pp. 58 - 65 par Agapi Vasilaki-Karakatsani et des extraits de la contribution de N. Thierry, *les peintures de Sainte-Kyriaki*, p. 13 du dossier interne des associations gréco-suisse *Eléments d'information sur l'église Sainte-Kyriaki d'Apiranthos*, avril 1994.

ORGANISATION DU RAPPORT

Le présent rapport comprend un texte synthétique présentant les résultats des investigations et du diagnostic sur l'état de conservation des peintures, une série de relevés, la documentation photographique, et, enfin, la localisation des prises de vue et des prélèvements.

GLOSSAIRE

Colmatage	opération qui vise à boucher les lacunes et les pertes de matière de l'enduit ou du crépi (<i>kittung</i> en allemand).
Conservation	l'ensemble des traitements préventifs et curatifs.
Crépi	mortier d'accrochage, de préparation ou de finition, à plus grosse granulométrie que l'enduit (<i>arricio</i> en italien).
Détachement	état d'un enduit qui se sépare de son support et qui requiert une injection.
Enduit	mortier de finition; (<i>intonaco</i> en italien).
Façade	surface extérieure du mur.
Injection	opération qui vise à recréer une adhésion entre l'enduit ou le crépi détaché de son support.
Mur	volume entre la paroi et la façade (élément constitutif).
Paroi	surface intérieure du mur.
Pontage	opération qui vise à renforcer les bords d'un enduit ou d'un crépi.

Αποκατάσταση	= μέτρα που αποσκοπούν στην βελτίωση της παρουσίας του ζωγραφικού διάκοσμου. Τα μέτρα αυτά λαμβάνονται μετά τα μέτρα συντήρησης
Άρση	= κατάσταση του φλοιού διακόσμησης ή της πολυχρωμίας που αποκολλάται από το υποστρώμα του και που απαιτεί μία στερέωση της επιφάνειας
Σύνθρονο	= ημικυκλικό κάθισμα στην αψίδα

2.2 Διαπίστωση των στρωμάτων

Οι έρευνες και εξετάσεις των στρωμάτων επέτρεψαν την διαπίστωση τουλάχιστον πέντε διαφορετικών σταδίων επέμβασης. Περιγράφουμε περιληπτικά το κάθε στάδιο ξεκινώντας από το αρχαιότερο.

Στάδιο 1

Το σύνολο του κτιρίου, στη σημερινή του περίπου μορφή, είναι κτισμένο με πέτρες, δομημένες με κοίμαα απο ασβέστη και ποταμίσια άμμο. Οι εξωτερικοί τοίχοι ήταν πιθανώς επιχρισμένοι με ασβεστο-αμμο-κοίμαα, του οποίου σώζονται λίγα υπολείμματα. (Βλ. εικ. 5-9, 109, 112). Στο ύψος των παραθύρων του τρούλλου παρατηρείται κανείς μια κοιλότητα, όπου είχε τοποθετηθεί ακουστικό αγγείο του οποίου σώζεται ο λαιμός (βλ. εικ. 14 και 15). Το δίλοβο παράθυρο της αψίδας ήταν μακρύτερο προς το κάτω μέρος.

Εσωτερικά, παρατηρούμε σε όλη την επιφάνεια ένα επίχρισμα *pietra rasa* (παχύ αρμολόγημα απο πέτρα σε πέτρα) με φαρδιές ζώνες καλυμμένες, που, όταν ήταν ακόμα υγρές, χάρacterηκαν με μυστρί (βλ. εικ. 10-13): οι γραμμές αυτές πάνω στο υγρό επίχρισμα είναι εξίσου εμφανείς μες την αψίδα, πίσω από το σύνθρονο, και κάτω από την κατώτερη άκρη του επιχρίσματος του δευτέρου σταδίου (βλ. εικ. 19). Αυτό το επίχρισμα δεν παρουσιάζει ίχνη πολυχρωμίας, εκτός από μερικά έγχρωμα αποσπάσματα που διακρίνονται στο ανατολικό τοίχο του ιάρθηκα, δεξιά της πόρτας που οδηγεί στη δυτική πτέρυγα.

Στη βόρεια πλευρά του βόρειου τυφλού αψιδώματος, επισημάνουμε μία επιφάνεια επιχρίσματος από άμμο και ασβέστη που σκεπάζει την *pietra rasa* και που καλύπτει το επίχρισμα του δευτέρου σταδίου.

Η γενική όψη του σταδίου αυτού χωρίς ζωγραφικό διάκοσμο είναι ίσως μεταβατική: η μισή εκκλησία διατηρεί έως και σήμερα αυτή την όψη.

Restauration	mesures qui visent à améliorer la présentation du décor peint. Ces mesures viennent après les mesures conservatoires.
Soulèvement	état de la pellicule picturale ou de la polychromie qui se sépare de son support et qui requiert un fixage de surface.
Synthronon	banc d'abside demi-circulaire.

2.2 Identification des couches

Les investigations et les examens des couches en présence ont mis au jour au moins cinq étapes différentes d'intervention. Nous décrivons sommairement chaque étape, en commençant par la plus ancienne.

ETAPE I

L'ensemble de l'édifice, *grosso modo* dans sa forme actuelle, est construit en pierres assemblées par un mortier de chaux et de sable de rivière. L'extérieur devait être vraisemblablement enduit d'un mortier de chaux et de sable dont il subsiste quelques vestiges (voir figures n° 5 à n° 9, 109 et 112). Au niveau des fenêtres de la coupole, on note la présence d'une cavité dans laquelle a été logé un pot acoustique dont le goulot est encore *in situ* (voir figures n° 14 et 15). La baie géminée de l'abside était plus allongée vers la partie inférieure.

A l'intérieur, nous observons sur toutes les surfaces un enduit *pietra rasa* avec de larges zones couvertes qui reçoivent, à frais, un traçage à la truelle (voir figures n° 10 à 13); ce traçage dans l'enduit frais est également visible dans l'abside, derrière le synthronon et au-dessous du bord inférieur de l'enduit de l'étape II (voir figure n° 19). Cet enduit ne porte aucune trace de polychromie, hormis quelques fragments peints observés sur la paroi orientale du narthex, à droite de la porte d'accès au bras ouest.

Sur la paroi nord du bras nord, nous avons mis en évidence un fragment d'enduit de chaux et sable qui masque le *pietra rasa* et que couvre l'enduit de l'étape II.

L'aspect général de cette étape, sans décors peints, est peut-être transitoire; la moitié de l'église gardera cependant cet aspect jusqu'à nos jours.

Στάδιο 2 (8ος-9ος αι.)²

Μέσα στην αψίδα, τα κατώτερα 2/3 του δίλοβου παραθύρου είναι κλεισμένα με επίχρισμα, πολύ ανθεκτικό, σε χρώμα μπέζ, που μοιάζει με το επίχρισμα των υπολειμμάτων των βραχιόνων του θρόνου (βλ. εικ. 19 και 19β) που κτίστηκε στο στάδιο αυτό. Παρατηρούνται ίχνη της ύπαρξης συνθρόνου (βλ. εικ. 26), το οποίο είναι ακόμη εμφανές σε φωτογραφία του 1964 που η Βασιλάκη-Καρακατσάνη δημοσίευσε το 1989 (σελ. 61, εικ. 4).

Ενα λείο επίχρισμα, που διακοσμήθηκε με μία σειρά πολύχρωμης πλούσιας διακόσμησης (βλ. εικ. 20-41)³, επαλείφθηκε πάνω στην *pietra rasa* του σταδίου¹, χωρίς χάραγμα, στις ακόλουθες ζώνες:

- αψίδα: τοίχωμα και τεταρτοσφαίριο
- ιερόν: τοιχώματα και θόλος, εσωρράχιο και πρόσοψη της τοξωτού ανοίγματος¹
- κεντρικό τμήμα: λοφίο και θόλος του τρούλλου
- βόρειο και νότιο τυφλό αψιδώμα: τοίχος και εσωρράχιο του τυφλού αψιδώματος, εσωρράχιο και προσόψεις του τοξωτού ανοίγματος²

Η επιφάνεια *pietra rasa* της δυτικής πτέρυγας του τοξωτού ανοίγματος³, του νάρθηκα και του παρεκκλησίου δεν είναι επιχρισμένη και διατηρεί την ίδια εμφάνιση με το στάδιο 1.

Στάδιο 3

Παρατηρεί κανείς παρουσία γαλακτίσματος που και που στην κεντρική μεριά του βόρειου τοιχώματος καθώς και στο κάτω μέρος του δυτικού τοιχώματος (βλ. εικ. 32). Δεν είναι εύκολο να συνδέσει κανείς αυτή την επέμβαση με μία αλλαγή χρήσεως του κτιρίου ή με μία υποθετική αρχιτεκτονική τροποποίηση.

Στάδιο 4 (12ος αι.)⁴

Ο ανεικονικός διάκοσμος του σταδίου 2 είναι καλυμμένος σε διάφορα σημεία από μια καινούργια τοιχογραφία: το τοίχωμα της αψίδας κοσμεύεται πιθανώς με μια σειρά αγίων των οποίων σώζεται μέρος του φωτοστεφάνου (βλ. εικ. 42)⁵, το τεταρτοσφαίριο διακοσμείται προφανώς από ένα Παιτοκράτορα του οποίου δεν

² Χρονολόγηση του ανεικονικού διακόσμου που προτείνει η Αγάπη Βασιλάκη-Καρακατσάνη, Βυζαντινή Τέχνη στην Ελλάδα, Ψηφιδωτά-Τοιχογραφίες, σελ. 63.

³ Βλ. λεπτομερή περιγραφή της Α. Βασιλάκη-Καρακατσάνη, Βυζαντινή Τέχνη, σελ. 58 και 59, καθώς και Ν. Thierry, *Les peintures de Sainte-Kyriaki*, σελ. 13, από το φάκελλο των συλλόγων *Éléments d'information sur l'Eglise Sainte-Kyriaki d'Apiranthos*, Avril 1994.

⁴ Χρονολόγηση που προτείνει η Κα Ασπασία Λούβη-Κίζη, βυζαντινολόγος.

⁵ Αυτό το στάδιο αφαιρέθηκε χωρίς ιδιαίτερη προσοχή σχετικά πρόσφατα για να φανούν οι ανεικονικές τοιχογραφίες της εικονοκλαστικής περιόδου.

ETAPE II (VIIIe - IXe siècle)²

Dans l'abside, les deux tiers inférieurs de la baie géminée sont murés avec un mortier d'aspect beige, très résistant, proche d'aspect du crépi constituant les fragments des accotoirs du trône (voir figures n° 19 et 19 bis) édifié à cette étape. On remarque les traces de la présence du synthronon (voir figure n° 26). Ce dernier est encore présent lors de la prise de vue de 1964 publiée en 1989 dans le volume *Byzantine Art in Greece, Mosaics-Wall Painting*, p. 61, figure n° 4.

Un enduit lissé, sur lequel est peinte à fresque une série de riches décors polychromes (voir figures n° 20 à 41)³, est appliqué sur le *pietra rasa* de l'étape I, sans piquage, des zones suivantes :

- abside : paroi et le cul-de-four
- sanctuaire : parois et voûte en berceau, intrados et face de l'arc I
- partie centrale : trompes et calotte de la coupole
- bras nord et sud : parois et intrados de l'arc aveugle, intrados et faces de l'arc II.

La surface *pietra rasa* du bras ouest, de l'arc III, du narthex et du collatéral n'est pas enduite et garde le même aspect que celui de l'étape I.

ETAPE III

On note la présence ponctuelle d'un badigeon blanc localisé dans la partie centrale sur la paroi nord ainsi qu'au bas de la paroi ouest (voir figure 32). Il est difficile de rattacher précisément cette intervention à un changement d'affectation ou à une hypothétique modification architecturale.

ETAPE IV (XIIe siècle)⁴

Le décor aniconique de l'étape II est couvert par endroits par une nouvelle fresque : la paroi de l'abside reçoit probablement une série de saints peints dont on voit encore des fragments d'auréole (voir figure 42)⁵ ; le cul-de-four est orné vraisemblablement d'un Christ Pantocrator dont ne subsistent aujourd'hui que des minces fragments,

² Datation du décor aniconique proposée par Agapi Vasilaki-Karakatsani, *Byzantine Art in Greece, Mosaics-Wall Painting*, p. 63.

³ Voir la description détaillée de Agapi Vasilaki-Karakatsani, *Byzantine Art in Greece, Mosaics-Wall Painting*, pp. 58 et 59 ainsi que N. Thierry, *les peintures de Sainte-Kyriaki*, p. 13 du dossier interne des associations gréco-suisse *Eléments d'information sur l'église Sainte-Kyriaki d'Apiranthos*, avril 1994.

⁴ Datation proposée par Mme A. Kizis, byzantinologue.

⁵ Cette étape a été supprimée sommairement afin de dégager les peintures aniconiques de la période iconoclaste.

σώζονται σήμερα παρά μόνο ελάχιστα υπολείμματα, ιδίως μία επιγραφή (βλ. εικ. 43). Το δυτικό τοίχωμα του νοτίου τυφλού αψιδώματος είναι καλυμμένο με μια καινούργια τοιχογραφία που παριστάνει μία μορφή με φωτοστέφανο.

Για την επάλειψη του καινούργιου αυτού επιχρίσματος δεν έγινε χάραγμα του επιχρίσματος του υποστρώματος του ανεικονικού διάκοσμου.

Μεταξύ του ιερού και του κεντρικού τμήματος υψώνεται ένα πέτρινο εικονοστάσι του οποίου σώζεται σήμερα ένα τμήμα, που ακουμπά στο βόρειο τοίχωμα του ιερού (βλ. εικ. 44)· στη δυτική πρόσοψη του εικονοστασίου παριστάνεται μια μορφή (υπογραφία σε λευκής εμφάνισης κονίαμα), πιθανόν η Παναγία (βλ. εικ. 45-46).

Μέσα στο παρεκκλήσιο, στο τεταρτοσφαίριο και στο μέτωπο της αψίδας υπάρχει πάνω στις πέτρες ένα λευκό επίχρισμα που φέρει μία σειρά τοιχογραφιών που παριστάνουν την Δέηση στο τεταρτοσφαίριο και τρεις μορφές αγνώστων αγίων στο μέτωπο του τόξου (βλ. εικ. 47-51).

Το υπόλοιπο του κτιρίου δεν αλλάζει όψη.

Στάδιο 5

Αυτό το στάδιο αποτελείται από μια σειρά επισκευαστικών επεμβάσεων (με κονίαμα από ασβέστη, γύψο και άμμο) λόγω στατικών προβλημάτων που προκλήθηκαν από σεισμούς, κυρίως στο τεταρτοσφαίριο της αψίδας (βλ. εικ. 52).

notamment un texte (voir figure n° 43). La paroi ouest du bras sud est également recouverte avec une nouvelle fresque représentant un personnage auréolé.

La pose de ce nouvel enduit n'a pas entraîné un piquage de l'enduit subjectile du décor aniconique.

Entre le sanctuaire et la partie centrale, on dresse une iconostase en maçonnerie dont il ne reste aujourd'hui qu'un fragment qui vient buter sur la paroi nord du sanctuaire (voir figure n° 44); sur la face occidentale de l'iconostase, un personnage est représenté (fresque sur enduit d'aspect blanc), vraisemblablement la Vierge (voir figures n° 45 et 46).

Dans l'absidiole de la chapelle collatérale, sur le cul-de-four et son front, un enduit d'aspect blanc est appliqué sur l'appareil pour recevoir une série de fresques représentant la Déisis pour le cul-de-four et trois saints non identifiés pour le front (voir figures n° 47 à 51).

Le reste de l'édifice ne change pas d'aspect.

ETAPE V

Cette étape désigne une série de réparations (mortier de chaux, plâtre et sable) suite à des problèmes d'ordre statique dus aux tremblements de terre, notamment dans le cul-de-four de l'abside (voir figure n° 52).

2.3 Ανάλυση των δειγμάτων

Όπως μας ζητήθηκε από τον αρχιτέκτονα, στείλαμε στο εργαστήριο Microscan Service SA στο Chavannes-près-Renens (Λωζάννη) επτά από τα δείγματα επιχρίσματος και κονιάματος.

- αρ. 4 Εικόνες αρ. 73, εσωτερικό, νότιο τοίχωμα, κονίαμα του σταδίου 2.
Ερώτηση: Για τί φύσεως υλικό πρόκειται;

Απάντηση: μίγμα υδροξειδίου του ασβεστίου (ασβέστης) με σύνθετα πυριτίου· οξείδιο (άμμος χαλαζία, σπάνιος) και πυριτικά αλουμινίου (άργιλλος, άφθονος). Ελαφρά ίχνη οξειδίου ή υδροξειδίου μαγνησίου.

- αρ. 14 Εικόνες αρ. 94, εσωτερικό, παρεκκλήσιον, νότιο-δυτική γωνία.
Συσώρευση υλικού στο έδαφος.
Ερώτηση: Για τί φύσεως υλικό πρόκειται;

Απάντηση: καθαρό μίγμα οξειδίων μαγνησίου και υδροξειδίου ασβεστίου $Mg(OH)_2$ $Ca(OH)_2$.
Πρόκειται δηλαδή για ένα σωρό παλιού αχρησιμοποίητου ασβέστη.

- αρ. 15 Εικόνες αρ. 96, εσωτερικό, παρεκκλήσιον, βορειο-ανατολικό τοξωτό άνοιγμα, ανώτερο τμήμα, κονίαμα.
Ερώτηση: Σύγκριση με το δείγμα αρ. 16.

- αρ. 16 Εικόνες αρ. 96, εσωτερικό, παρεκκλήσιον, βορειο-ανατολικό τοξωτό άνοιγμα, ανώτερο τμήμα, κονίαμα.
Ερώτηση: Σύγκριση με το δείγμα αρ. 15.

Απάντηση: και στις δύο περιπτώσεις μίγμα υδροξειδίου του ασβεστίου (ασβέστης) με σύνθετα πυριτίου· οξείδιο (άμμος χαλαζία, σπάνιος) και πυριτικά αλουμινίου (άργιλλος, άφθονος). Ελαφρά ίχνη οξειδίου ή υδροξειδίου μαγνησίου.

Επομένως τα δύο αυτά μίγματα κονιάματος κτισίματος δεν παρουσιάζουν σοβαρές διαφορές.

Μια τέτοια απάντηση δεν αποκλείει το ενδεχόμενο να υπέστη το τοξωτό άνοιγμα αλλαγές κατά τη διάρκεια των ίδιων εργασιών ή να έγιναν αλλαγές μεταγενέστερα της οικοδόμησης των τοίχων.

- αρ. 17 Εικόνες αρ. 101, εξωτερικά, νότια πρόσοψη, προγενέστερα πρόναος(.), κονίαμα κατασκευής
Ερώτηση: Σύγκριση με τα δείγματα αρ.18 και αρ.19.

- αρ. 18 Εικόνες αρ. 104, εξωτερικά, νότια πρόσοψη, προγενέστερα πρόναος(.), κονίαμα κατασκευής
Ερώτηση: Σύγκριση με τα δείγματα αρ.17 και αρ.19.

2.3 Analyse des échantillons

Suite à la demande de l'architecte, nous avons envoyé au laboratoire *Microscan Service SA* à Chavannes-près-Renens (Lausanne) sept échantillons de prélèvement d'enduits et de mortiers.

- n° 4 Figure n° 73, intérieur, paroi sud, mortier de l'étape II.
Question : quelle est la nature de ce matériau ?

Réponse : agrégat d'hydroxyde de calcium (chaux) avec des composés de silicium : oxyde (sable quartzueux, rare) et silicate d'aluminium (argile, fréquent). Faibles traces d'oxyde ou d'hydroxyde de magnésium.

- n° 14 Figure n° 94, intérieur, chapelle collatérale, coin sud-ouest. Agglomération de matériau sur le sol.
Question : quelle est la nature de ce matériau ?

Réponse : agrégat d'oxydes de magnésium et d'hydroxyde de calcium purs.
Il s'agit donc d'un ancien tas de chaux non utilisée.

- n° 15 Figure n° 96, intérieur, chapelle collatérale, voûte nord-est, partie inférieure, mortier.
Question : comparer avec l'échantillon n° 16.

- n° 16 Figure n° 96, intérieur, chapelle collatérale, voûte nord-est, partie supérieure, mortier.
Question : comparer avec l'échantillon n° 15.

Réponse : dans les deux cas, agrégat d'hydroxyde de calcium (chaux) avec des composés de silicium : oxyde (sable quartzueux, rare) et silicate d'aluminium (argile, fréquent). Faibles traces d'oxyde ou d'hydroxyde de magnésium.

Ces deux mortiers de construction ne présentent donc pas de différence notable.

Ce résultat ne supprime pas l'hypothèse d'un changement de voûte lors du même chantier ou d'un chantier postérieur à l'édification des murs.

- n° 17 Figure n° 101, extérieur, façade sud, ancien portique (?), mortier de construction.
Question : comparer avec les échantillons n° 18 et 19.

- n° 18 Figure n° 104, extérieur, façade sud, ancien portique (?), mortier de construction.
Question : comparer avec les échantillons n° 17 et 19.

- αρ. 19 Εικόνες αρ. 107, εξωτερικά, νότια πρόσοψη, προγενέστερα πρόναος (ι),
κονίαμα κατασκευής
Ερώτηση: Σύγκριση με τα δείγματα αρ.17 και αρ.18.

Απάντηση: μίγμα οξειδίου ή υδροξειδίου του ασβεστίου (ασβέστης) με σύνθετα πυριτίου· οξείδιο (άμμος χαλαζία, άφθονος) και πυριτικά του αλουμινίου (άργιλλος, σπάιος)· η περιεκτικότητα άμμου διαφέρει (βλέπε τον πίνακα στο παράρτημα).

Τα αποτελέσματα αυτά επιβεβαιώνουν ότι το κονίαμα κτισίματος για τις αλλαγές ή τις επι μέρους επισκευές στα τμήματα τα υπέρνω του τεταρτοσφαιρίου της αψίδας του παρεκκλησίου, είναι διαφορετικό.

2.4 Διάγνωση και κατάσταση διατήρησης

Εξωτερικά, η στέγη δεν καλύπτεται πλέον παρά μόνο από υπολείμματα επιχρίσματος από ασβέστη, ώστε σε ορισμένα σημεία το αρμολόγημα της πέτρας που αποτελεί τους θόλους να μένει ακάλυπτο. Με αποτέλεσμα οι θάμνοι να βρίσκουν πρόσφορο έδαφος και να συμβάλλουν ενεργά στην κατάρρευση του προστατευτικού στρώματος (βλ. εικ. 53-55).

Εσωτερικά, ο ζωγραφικός διάκοσμος πάσχει από σειρά άλλων κακών.

Οι σοβάδες του σταδίου 1 είναι σχετικά καλά διατηρημένοι· ως επί το πλείστον τους σκεπάζει ένα πολύ αιθεκτικό στρώμα ανθρακικού αλάτος του ασβεστίου, που οφείλεται εν μέρει στην εισροή ύδατος από τους θόλους.

Οι ιωπογραφίες του σταδίου 2 (8ου-9ου αι.) άντεξαν σχετικά καλά τα διάφορα πλήγηματα των χρόνων (σεισμοί, εισροές υδάτων κ.τ.λ.)· οι διάφορες αλλοιώσεις που παρουσιάζουν είναι:

- αποκόλληση του επιχρίσματος και εξασθένηση των περιφερειακών ζωνών των υπολειμμάτων των τοιχογραφιών (βλ. εικ. 57-58)
- παρουσία μικροοργανισμών (βλ. εικ. 61-62)
- σοβαρή ανάπτυξη λευκού πέπλου (ανθρακικό άλας ασβεστίου) πάνω σε όλες τις ζωγραφισμένες επιφάνειες, εκτός από το τοίχωμα της αψίδας, που οφείλεται εν μέρει στις εισροές όμβριων υδάτων μέσω των θόλων
- απώλεια ζωγραφιστού φλοιού λόγω έντονης διεξόδου αλάτων.

Το επίχρισμα του σταδίου 4 (12ου αι.) που επαλείφθηκε απευθείας επάνω στον ανεικονικό διάκοσμο του σταδίου 2 προσκολλάται σε αυτό το υπόστρωμα. Στο εικονοστάσι και το τεταρτοσφαίριο της αψίδας του παρεκκλησίου το επίχρισμα

n° 19 Figure n° 107, extérieur, façade sud, partie supérieure de l'angle est, mortier de construction.

Question : comparer avec les échantillons n° 17 et 18.

Réponse : agrégat d'oxyde ou hydroxyde de calcium (chaux) avec des composés de silicium : oxyde (sable quartzeux, fréquent) et silicate d'aluminium (argile, rare); la teneur en sable diffère (voir le tableau en annexe).

Ces résultats viennent confirmer la présence d'un mortier de construction différent pour les modifications ou les reprises localisées au-dessus du cul-de-four de l'absidiole du collatéral.

2.4 Diagnostic de l'état de conservation

A l'extérieur, les toitures ne sont plus recouvertes que d'un enduit à la chaux fragmentaire, laissant ainsi visible par endroits l'appareil de pierre constituant les voûtes. La végétation y trouve un lieu d'élection et contribue efficacement à la désagrégation de la couche protectrice (voir figures n° 53 à 55).

A l'intérieur, les décors peints souffrent d'une série de différents désordres.

Les crépis de l'ÉTAPE I sont relativement bien conservés; ils sont pour la plupart recouverts d'une couche de carbonate de calcium très résistante, due en partie aux infiltrations d'eau provenant des voûtes.

Les fresques de l'ÉTAPE II (VIIIe - IXe siècle) ont relativement bien résisté aux différentes agressions subies au cours des temps (tremblements de terre, infiltration d'eau etc.); elles présentent plusieurs types d'altération :

- décollement de l'enduit et affaiblissement des zones périphériques des fragments (voir figures n° 57 et 58)
- présence de micro-organismes (voir figures n° 61 et 62)
- important développement d'un voile blanc (carbonate de calcium) sur toutes les surfaces peintes, hormis la paroi de l'abside, dû en partie aux infiltrations d'eau pluviale à travers les voûtes
- pertes de pellicules picturales dues aux efflorescences salines.

L'enduit de l'ÉTAPE IV (XIIe siècle) appliqué directement sur le décor aniconique de l'étape II adhère à ce support. Sur l'iconostase et sur le cul-de-four de l'absidiole de

που επαλείφθηκε απ' ευθείας πάνω στην πέτρα, παρουσιάζει καλύτερης ποιότητας πρόσφυση παρά τις πολλές ευαίσθητες ζώνες από τις οποίες μερικές κινδυνεύουν να αποκολληθούν οριστικά. Η επιφάνεια της τοιχογραφίας της δυτικής όψης του εικονοστασίου καλύπτεται από ένα παχύ στρώμα ανθρακικών αλάτων· η επιφάνεια του τεταρτοσφαιρίου του παρεκκλησίου είναι εν μέρει απαλλαγμένη από αυτό το κακό.

Το μεγαλύτερο μέρος των προβλημάτων που αφορούν τη συντήρηση του έγχρωμου διακόσμου προέρχεται από την εισροή των όμβριων υδάτων. Φαίνεται πως το φαινόμενο αυτό είναι πολύ παλιό και πως η κατάσταση αυτή έχει σταθεροποιηθεί. Το παχύ στρώμα του λευκού πέπλου στην επιφάνεια του ανεικονικού διακόσμου έπαιξε, ως ένα βαθμό, προστατευτικό ρόλο. Ο καλός αερισμός και η καλή κυκλοφορία του αέρα εμπόδισαν το καταστροφικό έργο των αλάτων. Οι μικροοργανισμοί φαίνεται να βρίσκονται σε στάδιο ανάπτυξης μηδέν.

Κατευθύνσεις επεμβάσεων

Όσον αφορά τη συντήρηση, ο ζωγραφικός διάκοσμος απαιτεί στερέωση και γεφύρωση σε σχετικό εκτεταμένο βαθμό για να βελτιωθεί και να εξασφαλισθεί η προσκόλληση στο υπόστρωμα. Για την αποφυγή κινδύνου υψηλού βαθμού υγρασίας, συνιστάται η εξυγίανση του κτιρίου.

Όσον αφορά την αποκατάσταση, πολλά σημεία μπορούν να γίνουν ευκρινέστερα, αν αφαιρεθούν τα αποθέματα ανθρακικού αλατος και οι πιτσιλιές παλαιών επισκευών. Μια σημαντική επιφάνεια του γεωμετρικού διακόσμου του σταδίου 2 (εικονομαχικής περιόδου) θα μπορούσε να επανεμφανισθεί αφαιρώντας το λευκό πέπλο.

2.5 Επείγοντα μέτρα συντήρησης

Για να αποφευχθεί η πτώση μερικών ετοιμόρροπων θραυσμάτων, πραγματοποιήσαμε μια σειρά γεφυρωμάτων με κονίαμα από ασβέστη και άμμο στην περιφέρεια του θραύσματος της ιωπογραφίας της δυτικής όψης του τέμπλου (βλ. εικ. 45-46) καθώς και σε μερικά σημεία του τεταρτοσφαιρίου της αψίδας του παρεκκλησίου.

2.6 Ανακεφαλαίωση και πορίσματα

Από τα πέντε κύρια στάδια που συναντήσαμε κατά τη διάρκεια των εξετάσεων και των ερευνών μας, μόνο το δεύτερο και το τέταρτο έφεραν ζωγραφικό διάκοσμο. Το στάδιο 2 είναι το λεγόμενο ανεικονικό (8ος-9ος αι.), της εικονομαχικής περιόδου· καλύπτει την αψίδα, το ιερό, το κεντρικό τμήμα και τα εσωράχια των τοξωτών ανοιγμάτων. Το στάδιο 4 περιλαμβάνει τον εικονικό διάκοσμο του 12ου αι., που καλύπτει εδώ κι εκεί τον διάκοσμο του σταδίου 2, κυρίως στην αψίδα και στο τεταρτοσφαίριο της μικρής αψίδας· το εικονοστάσιο, με έγχρωμη παράσταση της Παρθένου στη δυτική πλευρά του, οικοδομήθηκε πιθανώς σ' αυτό το στάδιο.

la chapelle collatérale, l'enduit appliqué sur l'appareil présente des meilleures qualités d'adhérence malgré de nombreuses zones très fragiles dont certaines sont à la veille d'un détachement définitif. La surface de la fresque présente sur la face occidentale de l'iconostase une épaisse couche de dépôts carbonatés; la surface du cul-de-four de l'absidiole est en partie épargnée.

La majeure partie des désordres relatifs à la conservation des décors peints provient des infiltrations d'eaux pluviales. Il semble que ce phénomène demeure très ancien et que la situation se soit stabilisée. L'important voile blanc à la surface des décors aniconiques a joué un certain rôle protecteur. Les bonnes aération et circulation d'air ont naturellement évité les ravages des efflorescences salines. Le développement des micro-organismes semble également remonter assez loin et ces derniers paraissent inactifs.

INTENTION D'INTERVENTION

En matière de conservation, les décors peints doivent être l'objet d'une campagne de fixage et de pontage relativement importante afin d'augmenter et d'assurer l'adhésion au support. Pour réduire les risques d'un taux d'humidité trop important, il conviendra d'assainir l'édifice.

En matière de restauration, la lecture de nombreuses zones sera améliorée en supprimant les dépôts carbonatés et les giclures des anciennes réparations. Une importante surface des décors géométriques de l'étape II (période iconoclaste) sera mise au jour par la suppression du voile blanc.

2.5 Traitement conservatoire d'urgence

Afin d'éviter la chute de certains fragments prêts à tomber, nous avons procédé pendant nos travaux préparatoires (du 14 au 18 octobre 1996) à une série de pontages effectués avec un mortier de chaux et de sable sur la périphérie du fragment de la fresque de la face occidentale de l'iconostase (voir figures n° 45 et 46) ainsi que sur certaines zones du cul-de-four de l'absidiole de la chapelle collatérale.

2.6 Synthèse et conclusion

Sur les cinq principales étapes mises au jour au cours de nos examens et investigations, seules la deuxième et la quatrième ont reçu un décor pictural. La deuxième étape désigne la phase dite aniconique (VIIIe - IXe siècle), pendant la période iconoclaste; elle couvre l'abside, le sanctuaire, la partie centrale et les intrados des arcs. La quatrième étape comprend les décors figuratifs du XIIe siècle qui recouvrent ponctuellement le décor de l'étape II, notamment dans l'abside et le cul-de-four de l'absidiole; l'iconostase, avec sa face occidentale ornée d'une représentation peinte de la Vierge, est vraisemblablement édifiée lors de cette étape.

Οι κυριώτερες αλλοιώσεις των τοιχογραφιών οφείλονται προπάντων σε παλαιές δεισδύσεις νερού· αυτές προξένησαν την αποκόλληση του επιχρίσματος και του εικονογραφημένου φλοιού όπως και την σημαντική δημιουργία ανθρακικού ασβεστίου στις επιφάνειες, εκτός από το ημικυκλικό τοίχωμα της αψίδας, προστατευμένο από το στρώμα του σταδίου 4. Τα απαιτούμενα μέτρα συντήρησης αφορούν ουσιαστικά την σταθεροποίηση, για να εξασφαλισθεί η προσκόλληση του εικονογραφημένου φλοιού και του επιχρίσματος στο υπόστρωμα τους· η σταθεροποίηση αυτή θα έπρεπε να γίνει δίχως καθυστέρηση ούτως ώστε να προστατευθούν και να τεθούν εκτός κινδύνου οι τοιχογραφίες πριν από κάθε άλλη επέμβαση στο κτίριο· ταυτόχρονα, μπορεί να γίνει και ο καθαρισμός των ασβεστικών συμπυκνωμάτων. Η αφαίρεση του λευκού πέπλου αποτελεί φυσικά μέρος της αποκατάστασης που αποσκοπεί να αξιοποιήσει τον ζωγραφικό διάκοσμο· ενώ πρέπει να ληφθεί υπ' όψιν ότι μια μέτρια αποκατάσταση της εμφάνισης των τοιχογραφιών δύναται να προκαλέσει την αδιαφορία και κατά συνέπεια ανεπαρκή συντήρηση, αν όχι φθορές.

Ορισμένα μέτρα πρέπει να παρθούν για την παρεμπόδιση εισροής υδάτων ενώ ο καλός αερισμός που υπάρχει πρέπει να διατηρηθεί και να εξασφαλισθεί.

3.0 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΕΠΕΜΒΑΣΗΣ

3.1 Γενικές αρχές επέμβασης

Δεδομένης της αξιοσημείωτης ποιότητας και του εξαιρετικού χαρακτήρα του ζωγραφικού διακόσμου, κάθε παλαιά επέμβαση πρέπει να διατηρηθεί, ακόμα και οι επισκευές του σταδίου 5 που αποτελούν μαρτυρία τεχνικών μέτρων κάποιας περιόδου. Για το λόγο αυτό οι έννοιες του αρχικού και αυθεντικού δεν θα αρκούσαν για την καθοδήγηση και τον προσδιορισμό των σημερινών επεμβάσεων. Τα διάφορα στάδια του ζωγραφικού διακόσμου θα μπορούσαν θαυμάσια να συντηρηθούν· για το λόγο αυτό, εκτός από τα μέτρα συντήρησης και την αφαίρεση του λευκού πέπλου - εν μέρει η ολικώς, ανάλογα με τα διαθέσιμα μέσα - θα έπρεπε να γίνει η επέμβαση με την μεγαλύτερη δυνατόν προσοχή στα ελλιπή σημεία, όπου αφ' ενός οι υιοθετημένες επεμβάσεις για το εξωτερικό του κτιρίου θα πρέπει λίγο ως πολύ να απαντηθούν και στο εσωτερικό· αφ' ετέρου, το κριτήριο συντήρησης θα έπρεπε να έχει την προτεραιότητα έναντι της αισθητικής.

3.2 Συντήρηση του ζωγραφικού διακόσμου

Για να σταματήσει η φθορά και για να διασωθεί ο ζωγραφικός διάκοσμος, προτείνουμε τα ακόλουθα μέτρα διατήρησης·

- στερέωση των αποκολλημένων επιφανειών (επίχρισμα και έγχρωμος φλοιός) με ενέματα ασβεστίου
- περιφερειακή γεφύρωση για την ενίσχυση των χειλών με τοπική χρήση κοιλάματος ασβεστίου και άμμου

Les principales altérations des décors peints sont dues notamment aux anciennes infiltrations d'eau; ces dernières ont provoqué des détachements de l'enduit et de la pellicule picturale ainsi qu'une formation importante de carbonate de calcium sur les surfaces, hormis la paroi semi-circulaire de l'abside, protégée par la couche de l'étape IV. Les traitements conservatoires à prendre sont essentiellement des opérations de fixage pour assurer l'adhérence de la pellicule picturale et de l'enduit à leur support respectif; ces opérations devraient être engagées sans attendre afin que les décors peints soient protégés et mis hors de danger avant toute autre intervention qui touche à l'édifice; les travaux de suppression de concrétions calcaires peuvent s'effectuer lors de la même campagne. La suppression du voile blanc appartient certes aux travaux de *restauration* qui visent à mettre en valeur les décors peints; il ne faut cependant pas oublier qu'à long terme, un aspect et une vision médiocres des peintures peuvent entraîner une certaine négligence qui peut provoquer des insuffisances d'entretien, voire des dommages.

Certaines mesures sont à prendre afin que l'eau ne puisse pénétrer dans les murs; il conviendra de maintenir la bonne aération actuelle et de l'assurer.

3.0 PROPOSITIONS D'INTERVENTION

3.1 Principes généraux d'intervention

Au regard des qualités remarquables de l'église et du caractère exceptionnel des décors peints, chaque intervention doit être en principe conservée, même les réparations de l'étape V qui demeurent un témoin des pratiques d'une certaine époque. C'est pourquoi les notions d'*origine* et d'*authenticité* ne sauraient en l'occurrence guider et définir la démarche d'intervention. Les différentes étapes de décors peints peuvent tout à fait cohabiter; c'est pourquoi, hormis les mesures conservatoires et la suppression du voile blanc – ponctuelle ou totale selon les moyens mis à disposition – il convient d'intervenir avec la plus grande retenue dans les parties lacunaires où, d'une part, les objectifs adoptés à l'extérieur devraient *grosso modo* se rencontrer à l'intérieur et, d'autre part, le critère de conservation devrait intervenir avant le critère esthétique.

3.2 Conservation des décors peints

Afin de stopper le processus de dégradation et d'assurer la conservation des décors peints, nous proposons le traitement conservatoire suivant :

- fixage des zones détachées (enduit et pellicule picturale) par injection de chaux
- pontage périphérique pour renforcer les bords par l'application ponctuelle d'un mortier de chaux et sable

- γέμισμα για να ενισχυθούν τα χείλη έλλειψης επιχρίσματος
- προληπτικός καθαρισμός με μικητοκτόνο στις ζώνες όπου παρουσιάζονται μικροοργανισμοί.

3.3 Καταγραφή των δυνατοτήτων αποκατάστασης

Μια απλή επέμβαση αποκατάστασης του ζωγραφικού διάκοσμου περιλαμβάνει το γέμισμα των κενών με επίχρισμα, και την χρωματική ενσωμάτωσή τους με το εικονογραφικό ρετουσάρισμα (*tratteggio* ή *punteggio*) που συμπληρώνει, αποκαθιστά ή αναπαρασταίνει τα μέρη που λείπουν.

Στην προκειμένη περίπτωση, κρίνουμε άσκοπη μια επέμβαση τέτοιου είδους: η αξιοσημείωτη και εξαιρετική ποιότητα των τοιχογραφιών δεν απαιτεί καμμία εικονογραφική βοήθεια για την βελτίωση της ανάγνωσής των. Και φυσικά πρέπει να εγκαταλειφθεί η ιδέα της συμπλήρωσης ή ανασύστασης του ζωγραφικού διάκοσμου που λείπει.

Όπως είδαμε ανωτέρω, η αφαίρεση του λευκού πέπλου αποτελεί μια ενδιάμεση ενέργεια ανάμεσα στην συντήρηση (μια καλύτερη ανάγνωση και μια ικανοποιητική εμφάνιση του ζωγραφικού διάκοσμου θα εμπνεύσουν μεγαλύτερο σεβασμό και θα εξασφαλίσουν την συντήρησή τους) και την αποκατάσταση. Η επέμβαση αυτή θα μπορούσε να γίνει σταδιακά, ανάλογα με τους διαθέσιμους πόρους.

Για τη βελτίωση της ανάγνωσης και της κατανόησης του ζωγραφικού διάκοσμου, προτείνουμε τα ακόλουθα μέτρα αποκατάστασης:

- καθαρισμό και "ξεσκόνισμα" των επιχρισμάτων του σταδίου 1
- αφαίρεση των ασβεστικών συμπυκνωμάτων και πιτσιλιών
- αφαίρεση του λευκού πέπλου.

- colmatage pour renforcer les bords d'une lacune d'enduit
- traitement préventif des zones attaquées par les micro-organismes par l'application d'un fongicide.

3.3 Inventaire des possibilités de restauration

Une intervention courante de restauration de décors peints comprend le colmatage des lacunes d'enduit et l'intégration chromatique de ces dernières avec la retouche picturale (*tratteggio* ou *punteggio*) qui complète, reconstitue ou constitue les parties manquantes.

Dans le cas présent, il nous semble inopportun de proposer ce genre d'intervention; les qualités remarquables et exceptionnelles des peintures ne requièrent aucune aide picturale pour améliorer leur lecture. Il faut bien entendu renoncer à songer aux compléments ou aux reconstitutions des décors peints manquants.

On l'a vu plus haut, la suppression du voile blanc demeure une opération à mi-chemin entre la conservation (une meilleure lecture et une bonne perception des décors peints produiront davantage de respect et d'entretien) et la restauration. Cette intervention pourrait s'effectuer par étapes, selon les disponibilités réunies.

Afin d'améliorer la lisibilité et la compréhension des décors peints, nous proposons en conséquence les mesures de restauration suivantes :

- nettoyage et dépoussiérage des enduits de l'étape I
- suppression des concrétions calcaires et giclures
- suppression du voile blanc.

4.0 ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΑΙ ΧΡΟΝΟΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΤΩΝ ΕΠΕΜΒΑΣΕΩΝ

Κρίνονται σκόπιμες δύο εκστρατείες επεμβάσεων:

- 1999- τέσσερα άτομα για τρεις περίπου εβδομάδες για να φέρουν εις πέρας τα ακόλουθα έργα:

Φάση 3 Α, σύμφωνα με το χρονοδιάγραμμα της επιτροπής για την αποκατάσταση της εκκλησίας της αγίας Κυριακής: μέτρα συντήρησης (όπως περιγράφονται στην παρ. 3.2) που διενεργούνται παράλληλα με τα πρώτα μέτρα εξωτερικής και εσωτερικής εξυγίανσης. Κατά τη διάρκεια της πρώτης αυτής εκστρατείας επιχειρείται μια πρώτη αφαίρεση του λευκού πέπλου για να επιβεβαιωθούν οι σχετικές εκτιμήσεις.

- 2000- 4 άτομα για περίπου 12 εβδομάδες για να φέρουν εις πέρας τις ακόλουθες εργασίες:

Φάση 3 Β, σύμφωνα με το χρονοδιάγραμμα της επιτροπής για την αναστήλωση της εκκλησίας της Αγίας Κυριακής: αφαίρεση του λευκού πέπλου (όπως περιγράφεται στην παρ. 3.3). Αυτή η εκστρατεία περιλαμβάνει επίσης τον έλεγχο των έργων της προηγούμενης χρονιάς.

Λωζάννη, 1997

Eric- J. Favre-Bulle

4.0 PROGRAMME ET CALENDRIER DES INTERVENTIONS

Il convient de mettre sur pied deux campagnes d'intervention :

– 1999 : environ trois semaines à quatre personnes pour mener à bien ces travaux.

Phase 3 A selon le calendrier de la commission pour la restauration de l'église Hagia Kyriaki : mesures conservatoires (décrites au poste 3.2) qui se déroulent en même temps que les travaux d'assainissement extérieurs et intérieurs. Lors de cette première campagne, une série d'essais de suppression de voile blanc est mise sur pied afin d'en confirmer l'estimation.

– 2000 : environ 12 semaines à 4 personnes pour mener à bien ces travaux.

Phase 3 B selon le calendrier de la commission pour la restauration de l'église Hagia Kyriaki : suppression du voile blanc (décrites au poste 3.3). Cette campagne comprend également le contrôle des interventions de conservation effectuées l'année précédente.

Lausanne, 1997

Eric-J. Favre-Bulle

1 Naxos / Hagia Kyriaki / parois est

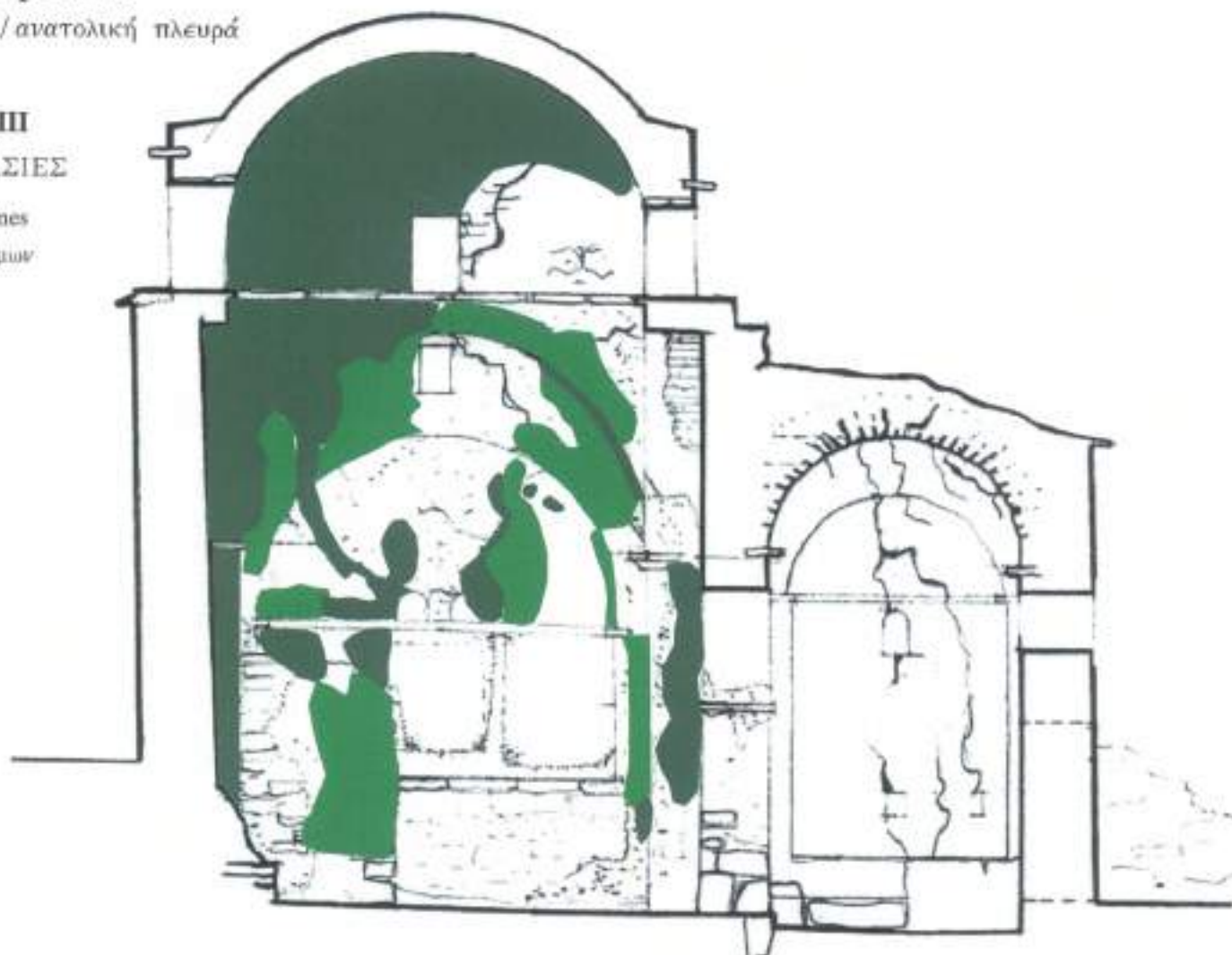
1 Νάξος / Αγία Κυριακή / ανατολική πλευρά

TRAVAUX À FAIRE / III

ΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Suppression des micro-organismes

Αφαίρεση τών μικροοργανισμών

haute densité de micro-organismes

μικροοργανισμοί σε υψηλή συγκέντρωση

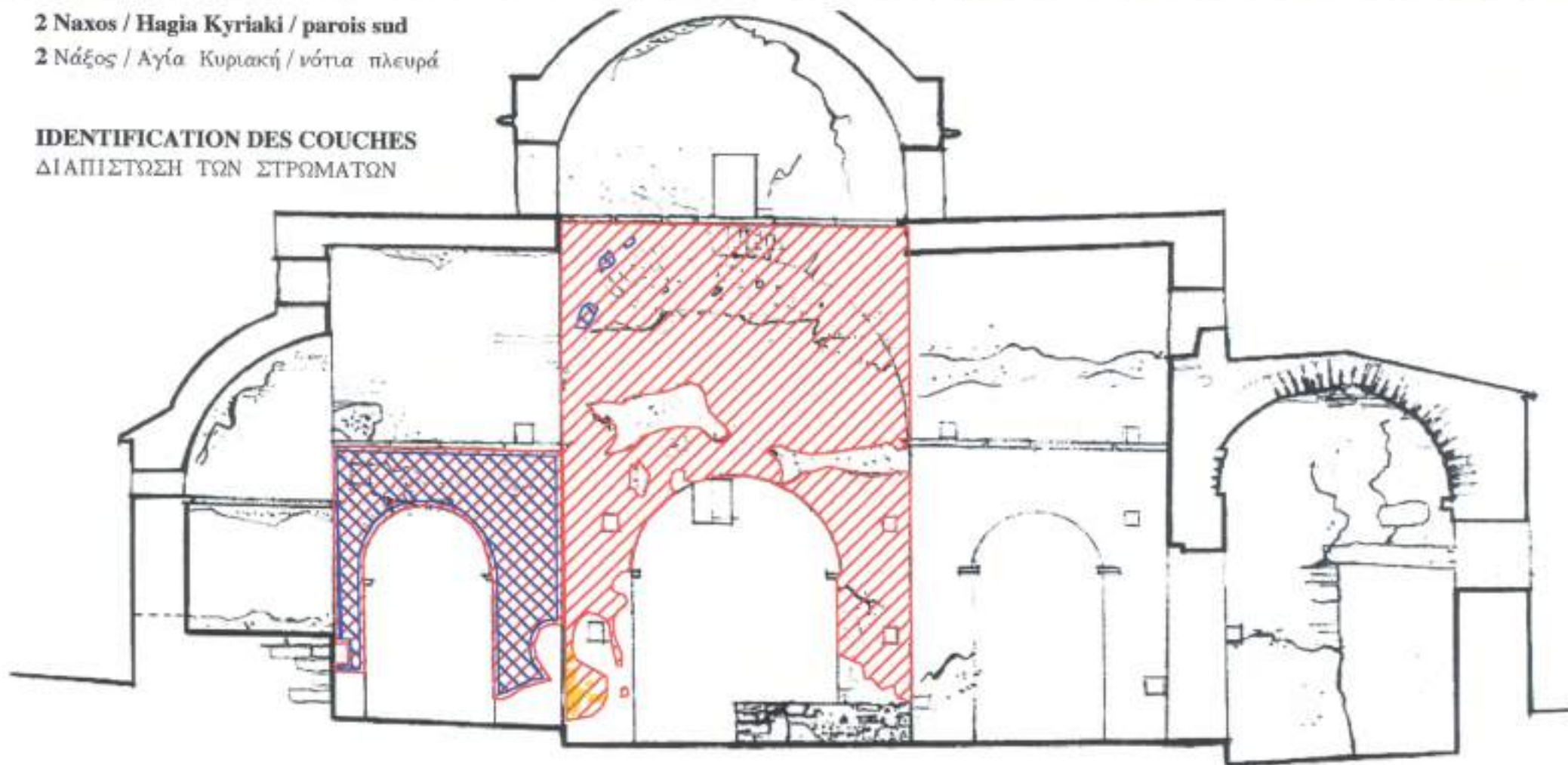
faible densité de micro-organismes

μικροοργανισμοί σε χαμηλή συγκέντρωση

2 Naxos / Hagia Kyriaki / parois sud
 2 Νάξος / Αγία Κυριακή / νότια πλευρά

IDENTIFICATION DES COUCHES
 ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΗ ΤΩΝ ΣΤΡΩΜΑΤΩΝ

- période iconoclaste (VIIIe - IXe s.)
- surpeint blanc (avant XIIe s.)
- période figurative (XIIe s.)
contemporaine du Christ de l'absidiole

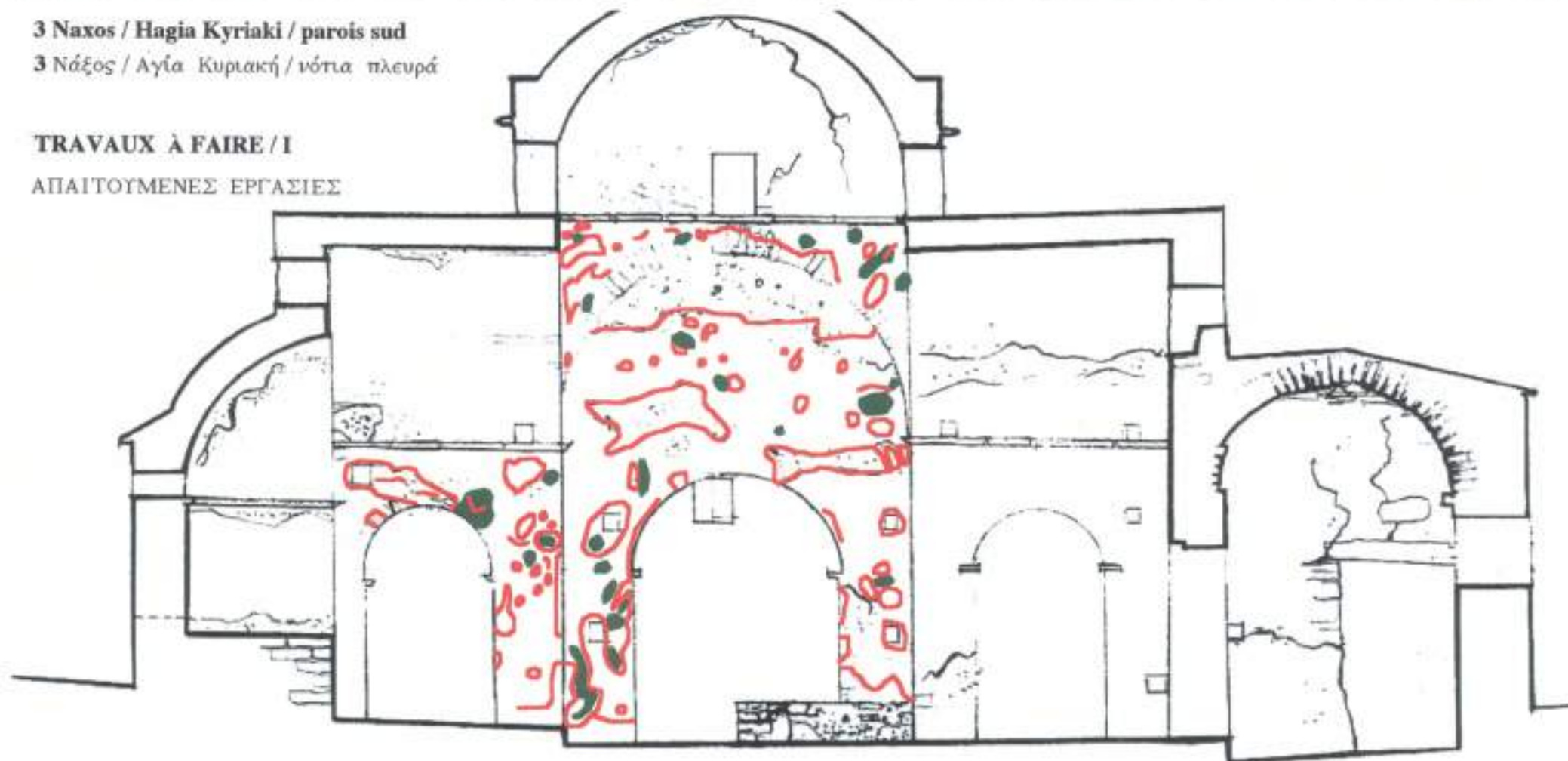
ανεικονική περίοδος
 λευκό επίχρσμα
 εικονική περίοδος (Χριστός αμίδας παρεισκλησίου)

3 Naxos / Hagia Kyriaki / parois sud
 3 Νάξος / Αγία Κυριακή / νότια πλευρά

TRAVAUX À FAIRE / I

ΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

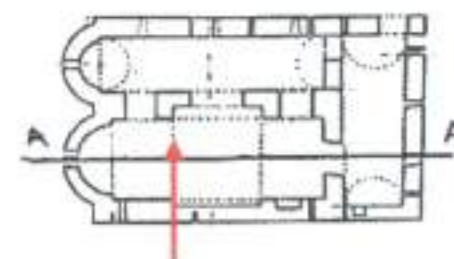
fixage

pontage préventif /
pontage

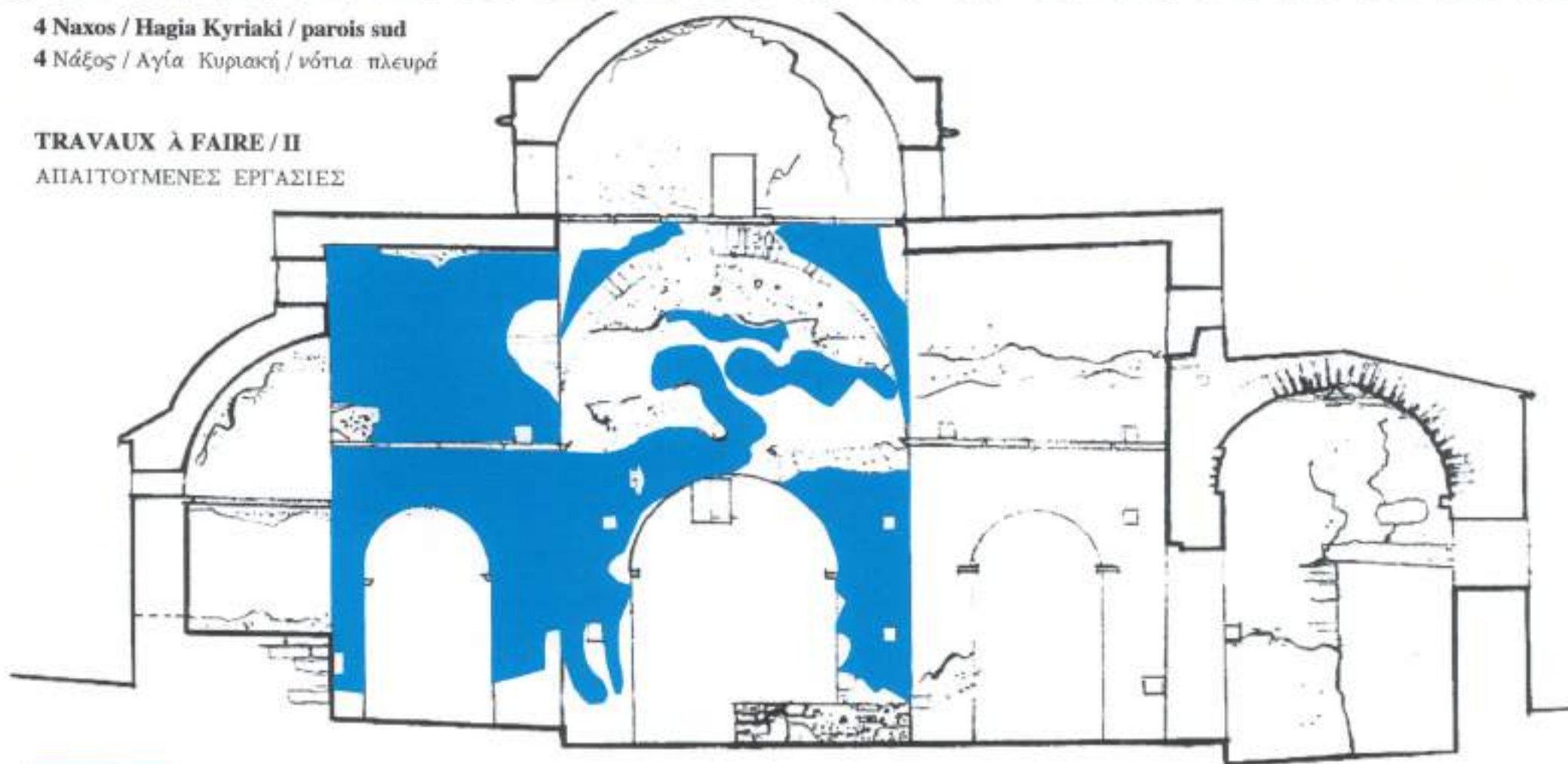
συγκόλληση

προληπτική στερέωση /
αναγκαία τοπική στερέωση

4 Naxos / Hagia Kyriaki / parois sud
4 Νάξος / Αγία Κυριακή / νότια πλευρά

TRAVAUX À FAIRE / II
ΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

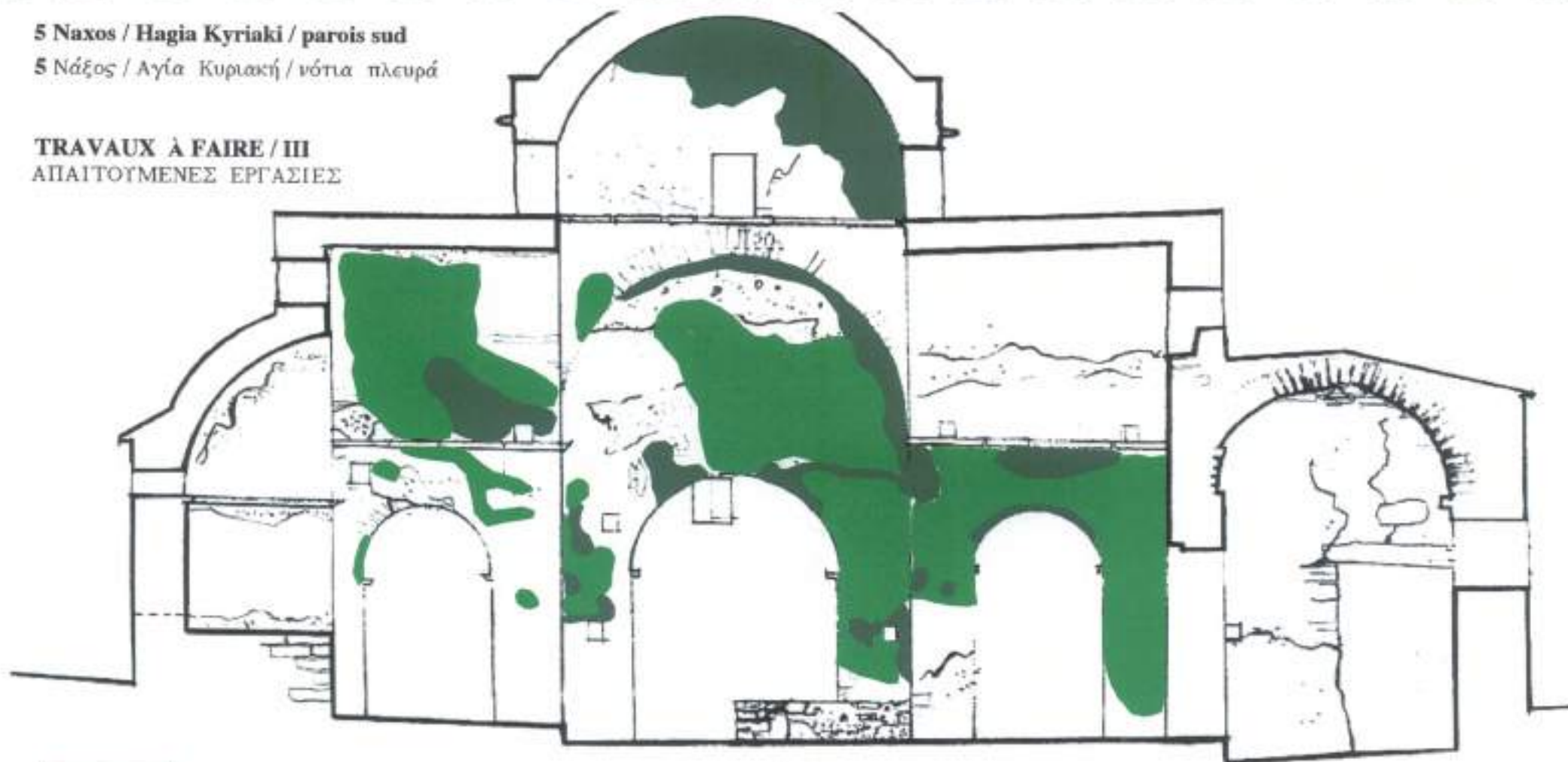

suppression du voile de carbonate de calcium
αφαίρεση του πέπλου ανθρακικού ασβεστίου

5 Naxos / Hagia Kyriaki / parois sud
 5 Νάξος / Αγία Κυριακή / νότια πλευρά

TRAVAUX À FAIRE / III
 ΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

■ haute densité de micro-organismes
 ■ faible densité de micro-organismes

μικροοργανισμοί σε υψηλή συγκέντρωση
 μικροοργανισμοί σε χαμηλή συγκέντρωση

6 Naxos / Hagia Kyriaki / parois ouest

6 Νάξος / Αγία Κυριακή / δυτική πλευρά

TRAVAUX À FAIRE / III

ΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

haute densité de micro-organismes

μικροοργανισμοί σε υψηλή συγκέντρωση

faible densité de micro-organismes

μικροοργανισμοί σε χαμηλή συγκέντρωση

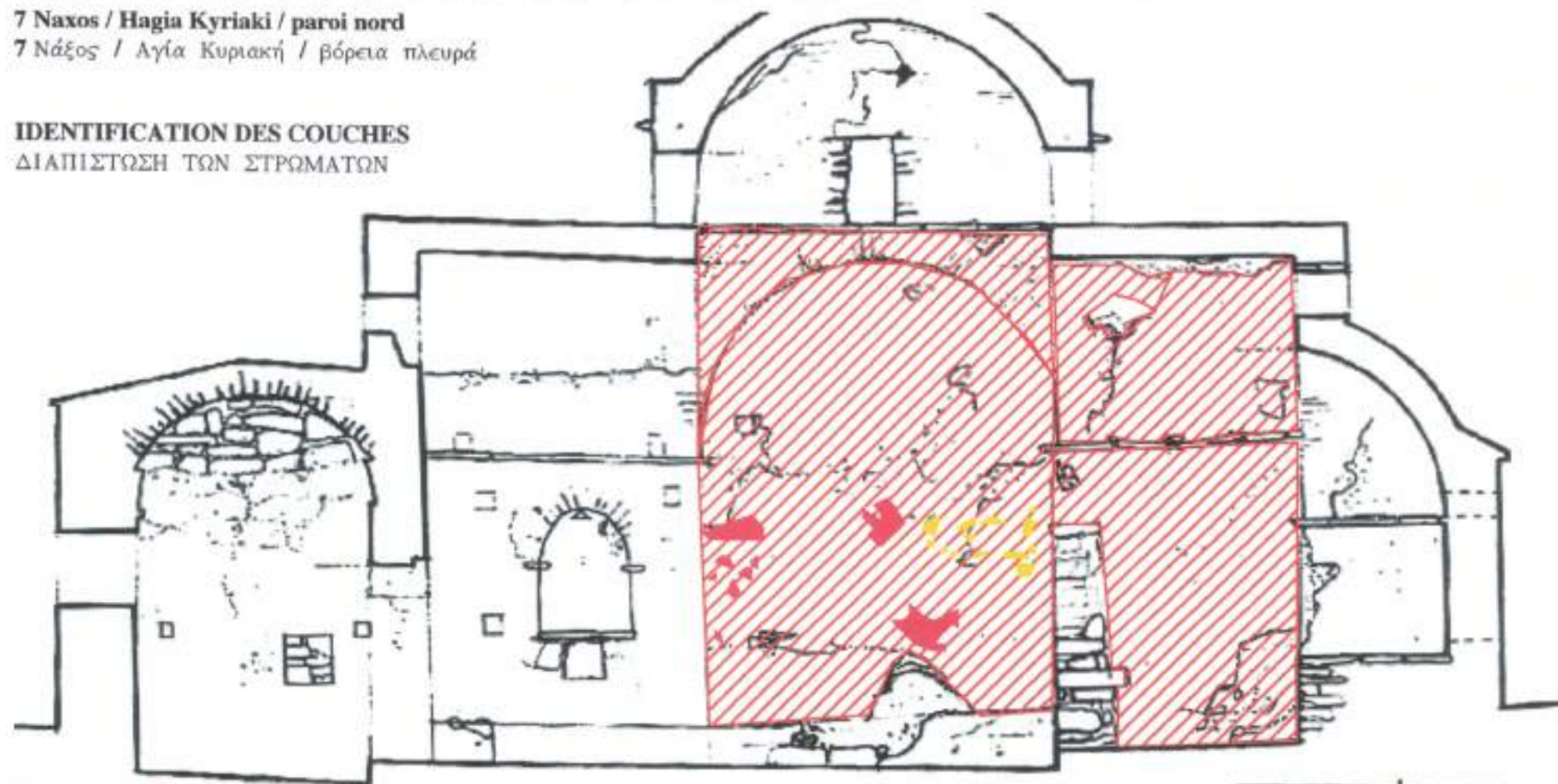

7 Naxos / Hagia Kyriaki / paroi nord

7 Νάξος / Αγία Κυριακή / βόρεια πλευρά

IDENTIFICATION DES COUCHES

ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΗ ΤΩΝ ΣΤΡΩΜΑΤΩΝ

période iconoclaste (VIIe - IXe s.)

ανεικονική περίοδος

Période figurative (XIIe s.)

εικονική περίοδος (Χριστός αΐδας παρεκκλησίου)

surpeint blanc (XVIIe - XVIIIe s.)

λευκό επίχρυσμα

réparations (XIXe s.)

επιδιορθώσεις

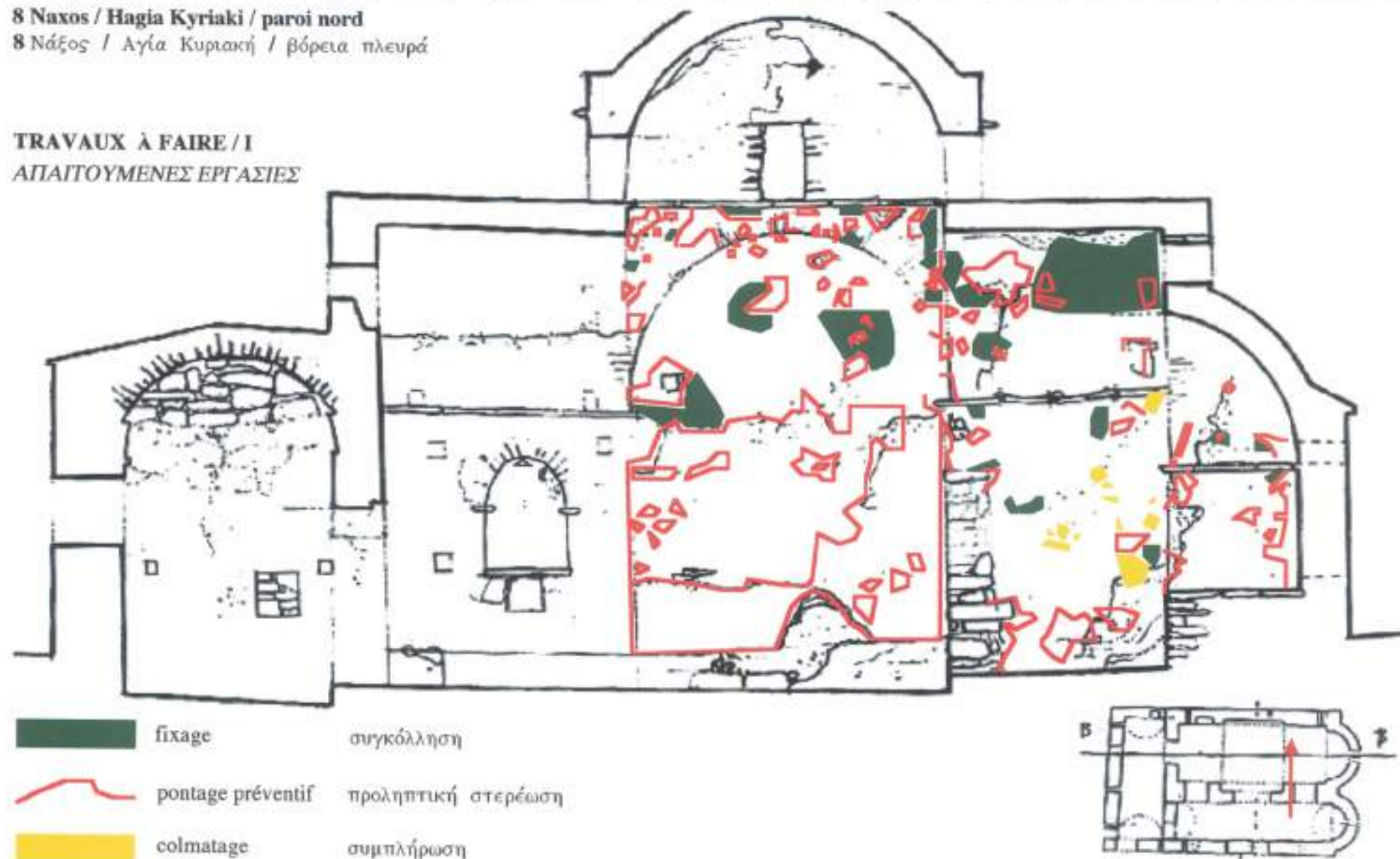

8 Naxos / Hagia Kyriaki / paroi nord

8 Νάξος / Αγία Κυριακή / βόρεια πλευρά

TRAVAUX À FAIRE / I

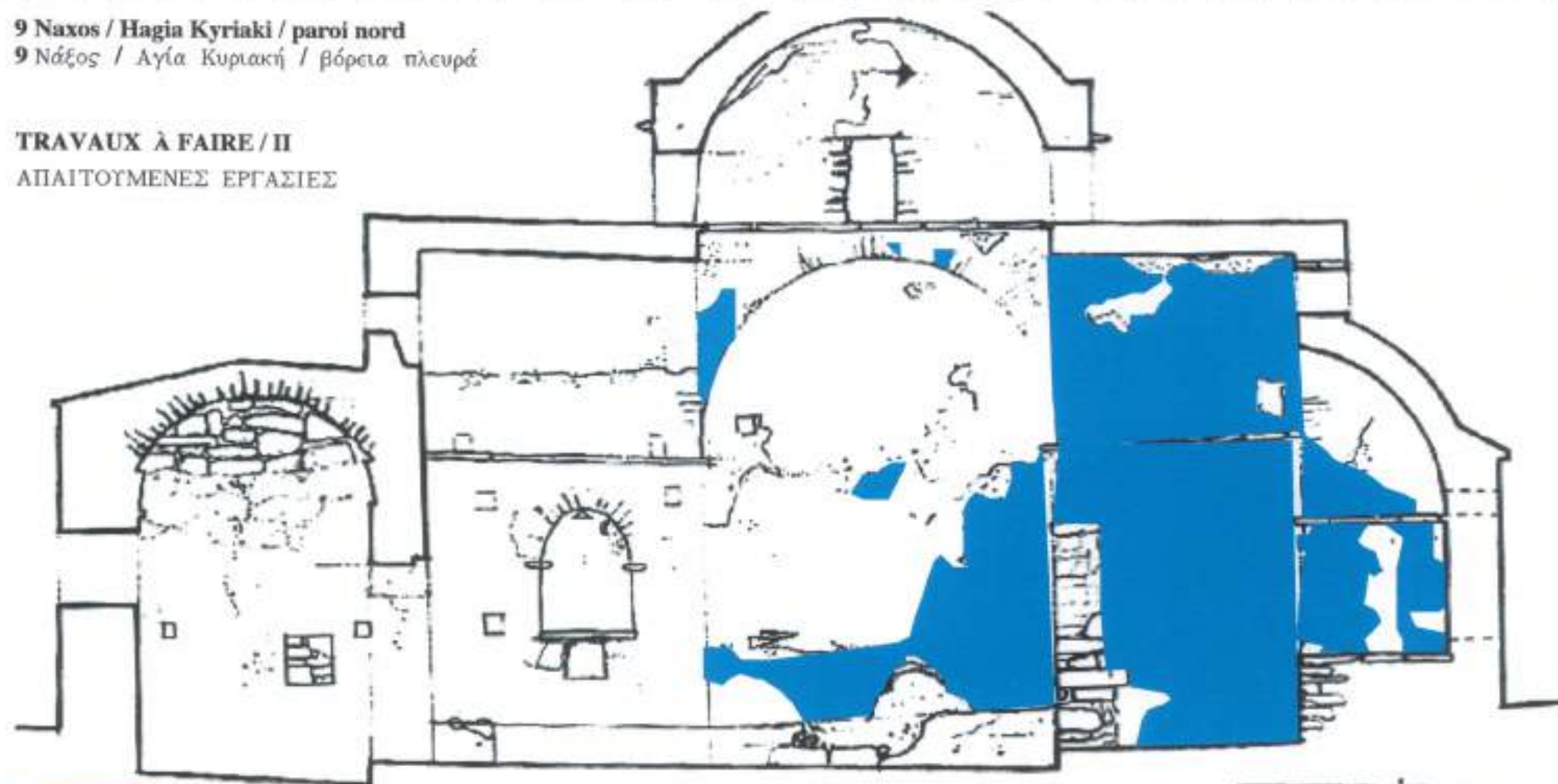
ΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

9 Naxos / Hagia Kyriaki / paroi nord
9 Νάξος / Αγία Κυριακή / βόρεια πλευρά

TRAVAUX À FAIRE / II

ΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

suppression du voile de carbonate de calcium
αφαίρεση του πέπλου ανθρακικού ασβεστίου

10 Naxos / Hagia Kyriaki / paroi nord

10 Νάξος / Αγία Κυριακή / βόρεια πλευρά

TRAVAUX À FAIRE / III

ΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

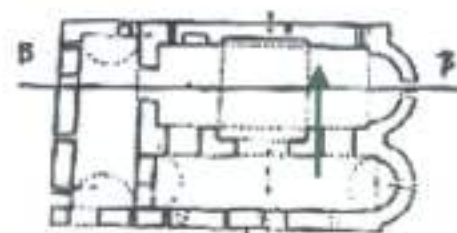

haute densité de micro-organismes

μικροοργανισμοί σε ψηλή συγκέντρωση

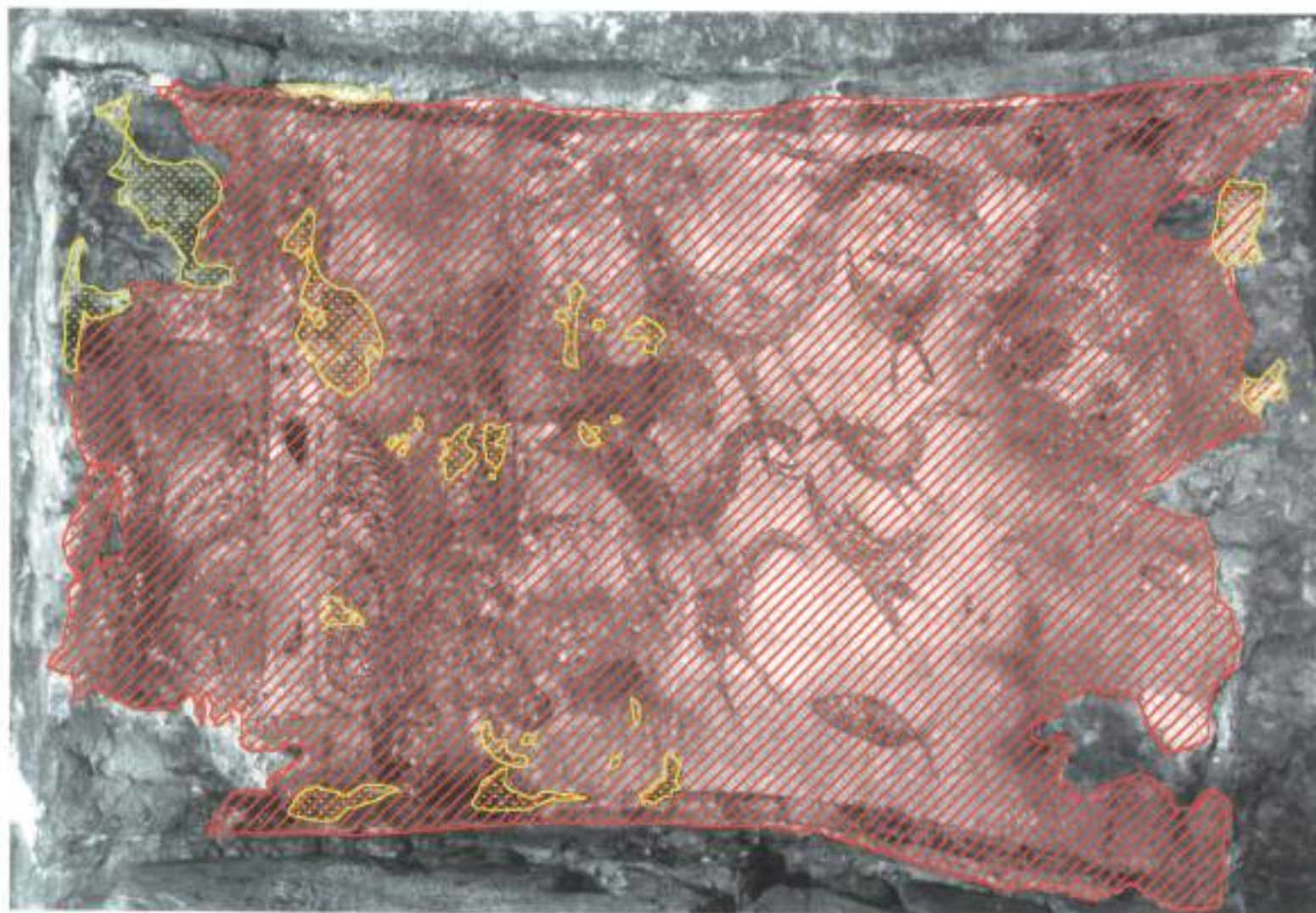
faible densité de micro-organismes

μικροοργανισμοί σε χαμηλή συγκέντρωση

11 Naxos / Hagia Kyriaki / abside / paroi nord inférieure / IDENTIFICATION DES COUCHES

11 Νάξος / Αγία Κυριακή / αψίδα / κάτω βόρεια πλευρά / ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΗ ΤΩΝ ΣΤΡΩΜΑΤΩΝ

 période iconoclaste (VIIIe - IXe s.)

ανεικονική περίοδος

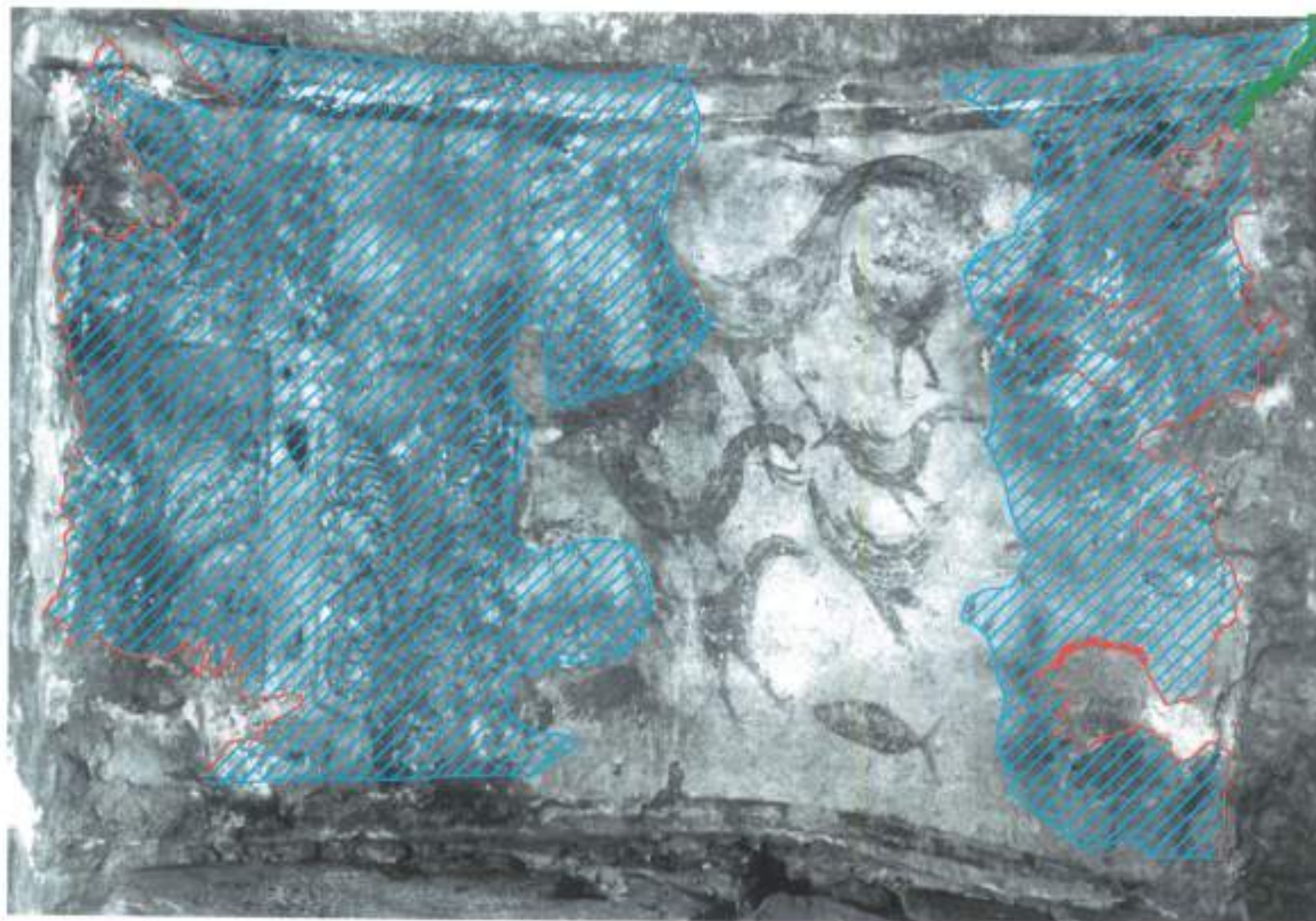
 période figurative (XIIIe s.)

εικονική περίοδος (Χριστός αψίδας παρεκκλησίου)

12 Naxos / Hagia Kyriaki / abside / paroi nord inférieure / TRAVAUX À FAIRE

12 Νάξος / Αγία Κυριακή / αψίδα / κάτω βόρεια πλευρά / ΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

pontage préventif

συγκόλληση

fixage

προληπτική στερέωση

pontage

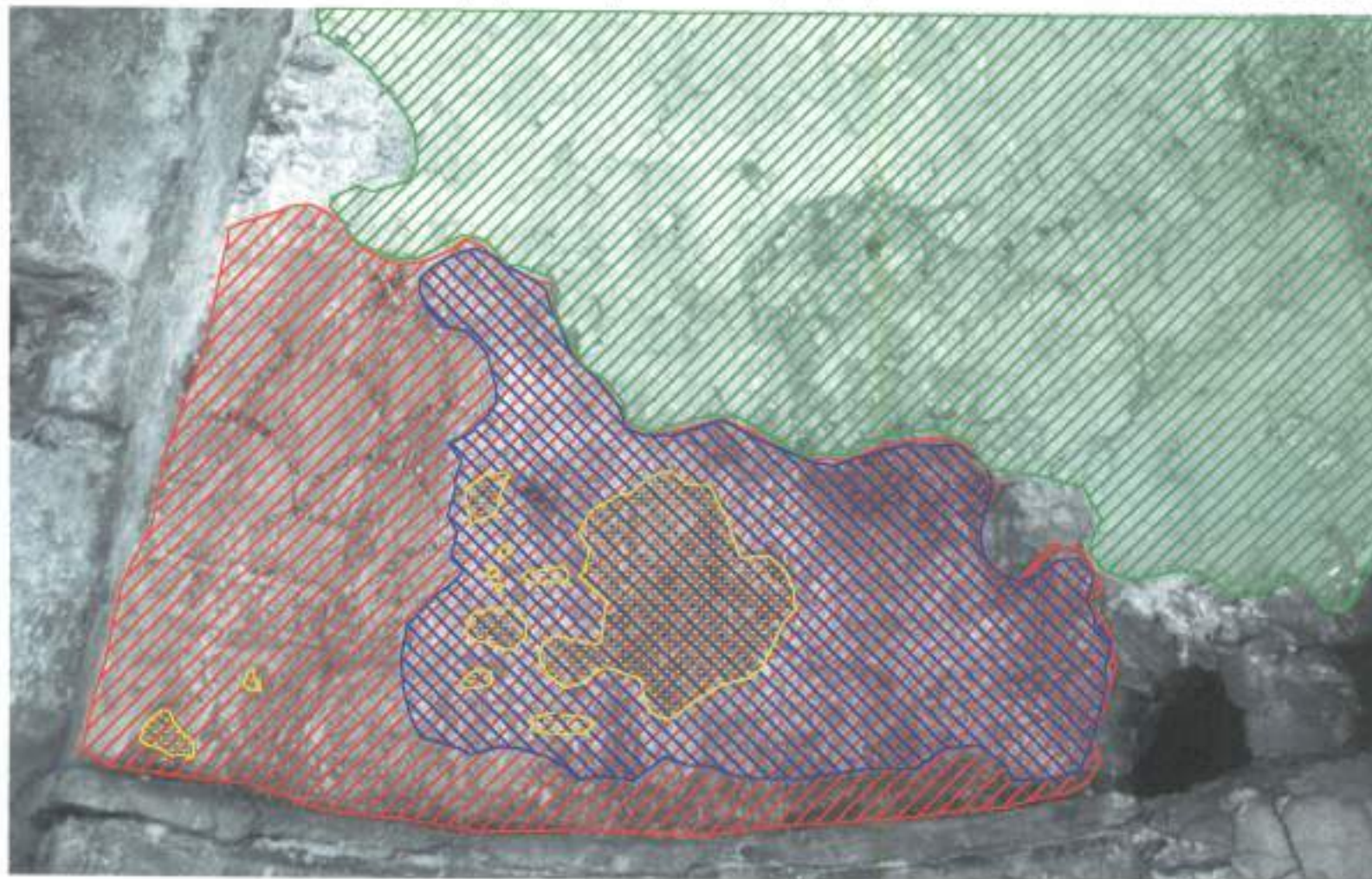
αναγκαία τοπική στερέωση

suppression du voile de carbonate de calcium

αφαίρεση πέπλου ανθρακικού ασβεστίου

 période iconoclaste (VIIIe - IXe s.)

ανεικονική περίοδος

 surpeint blanc (avant XIIe s.)

λευκό επίχρυσμα

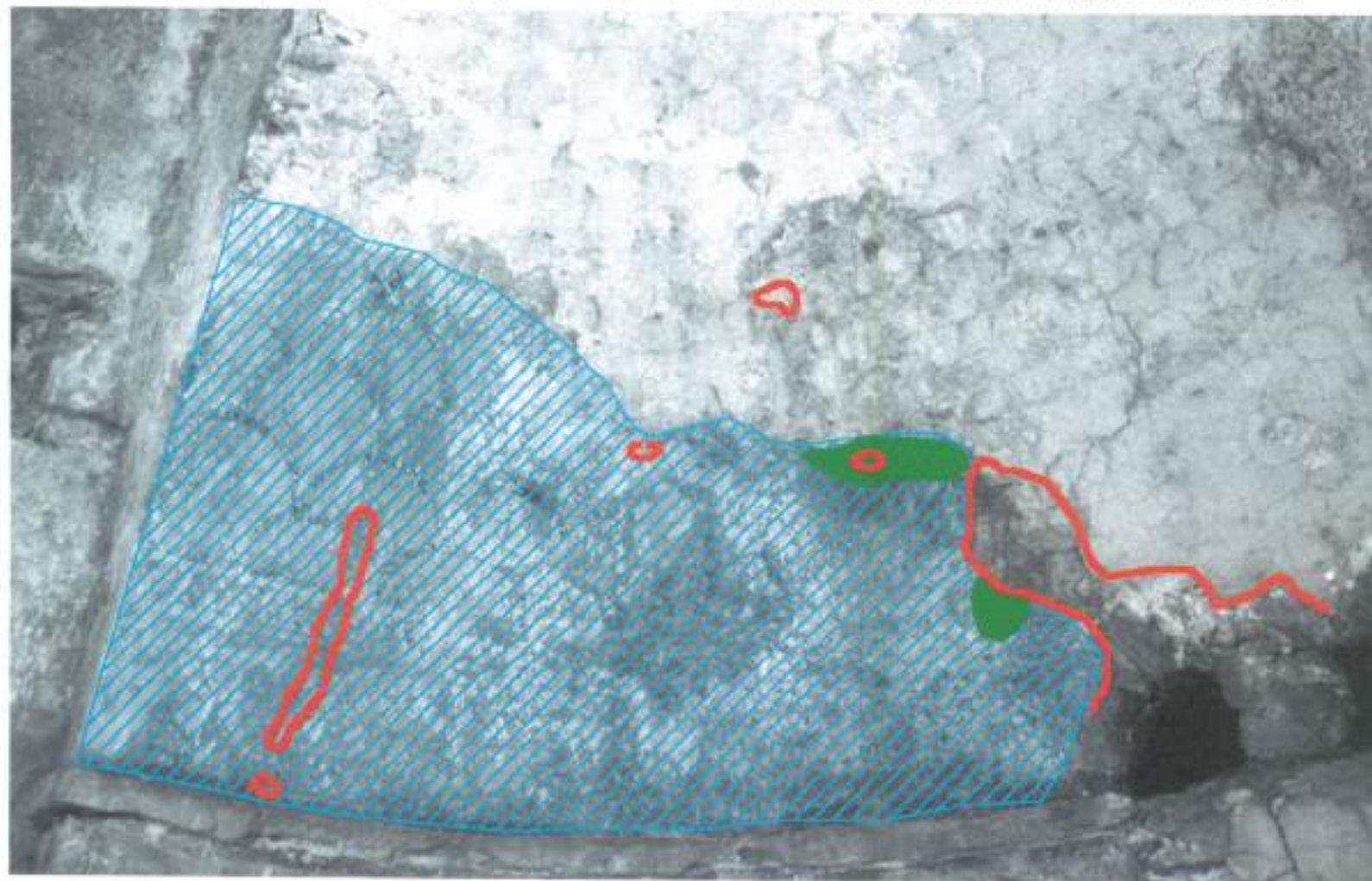
 période figurative (XIIe s.)

εικονική περίοδος (Χριστός αψίδας παρεκκλησίου)

 réparations (XVIIIe - XIXe s.)

επιδιορθώσεις

fixage

συγκόλληση

pontage

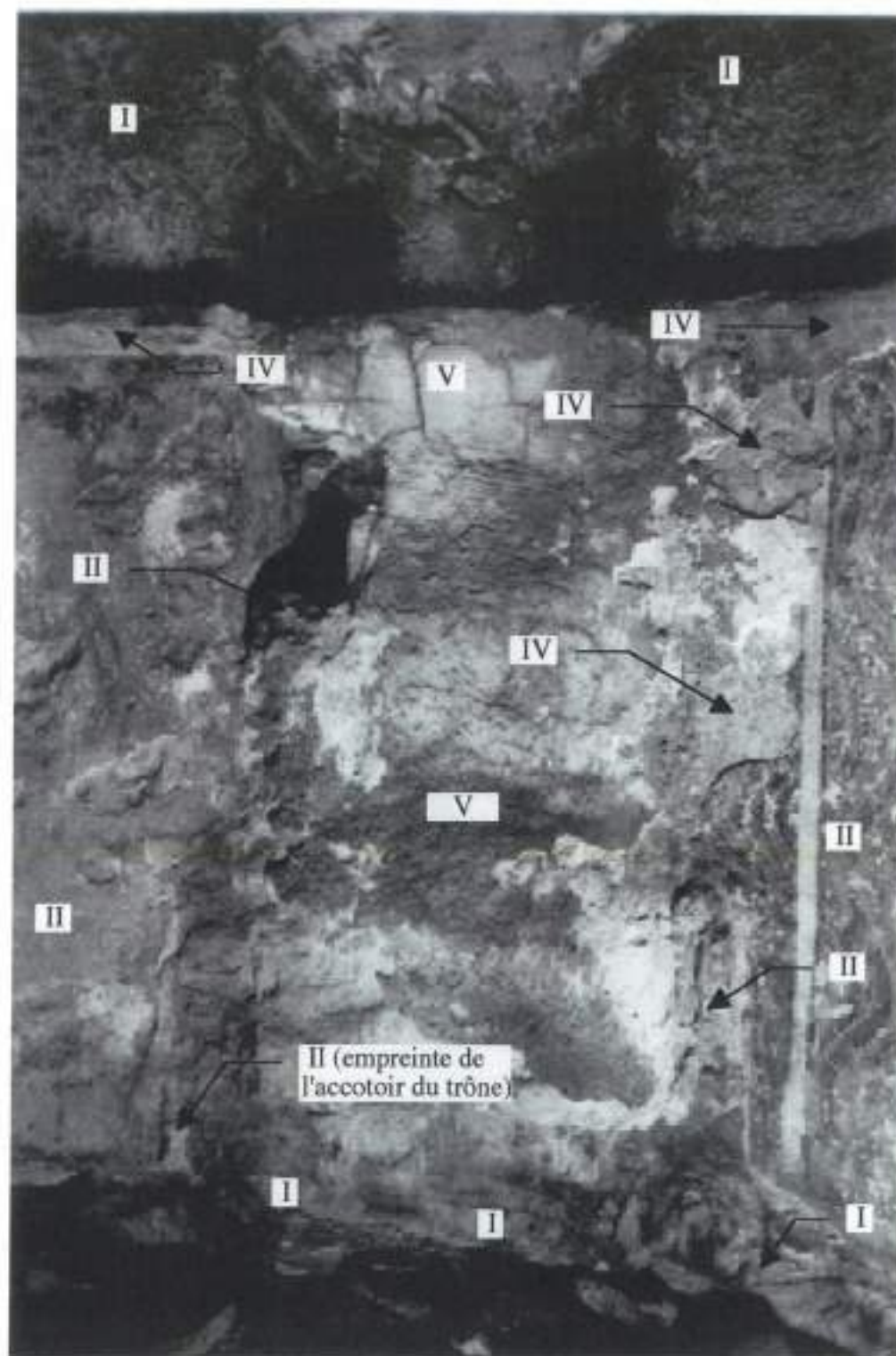
προληπτική στερέωση

suppression du voile de carbonate de calcium

αφαίρεση του πέπλου ανθρακικού ασβεστίου

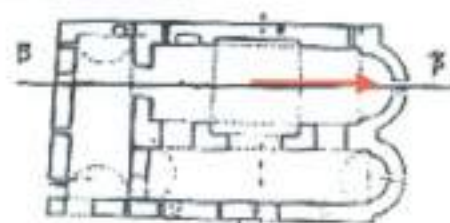

I	étape originelle	αρχική φάση
II	VIIe - IXe s. (période iconoclaste, diminution de la hauteur des fenêtres, pose du trône)
(ανεικονική περίοδος, μείωση του υψούς των παραθύρων, τοποθέτηση του επισκοπικού θρόνου)	
IV	XIIIe s. (période figurative)	(εικονική περίοδος)
V	réparations tardives	μεταγενέστερες επιδιορθώσεις

16 Naxos / Hagia Kyriaki / abside / paroi centrale inférieure / TRAVAUX À FAIRE

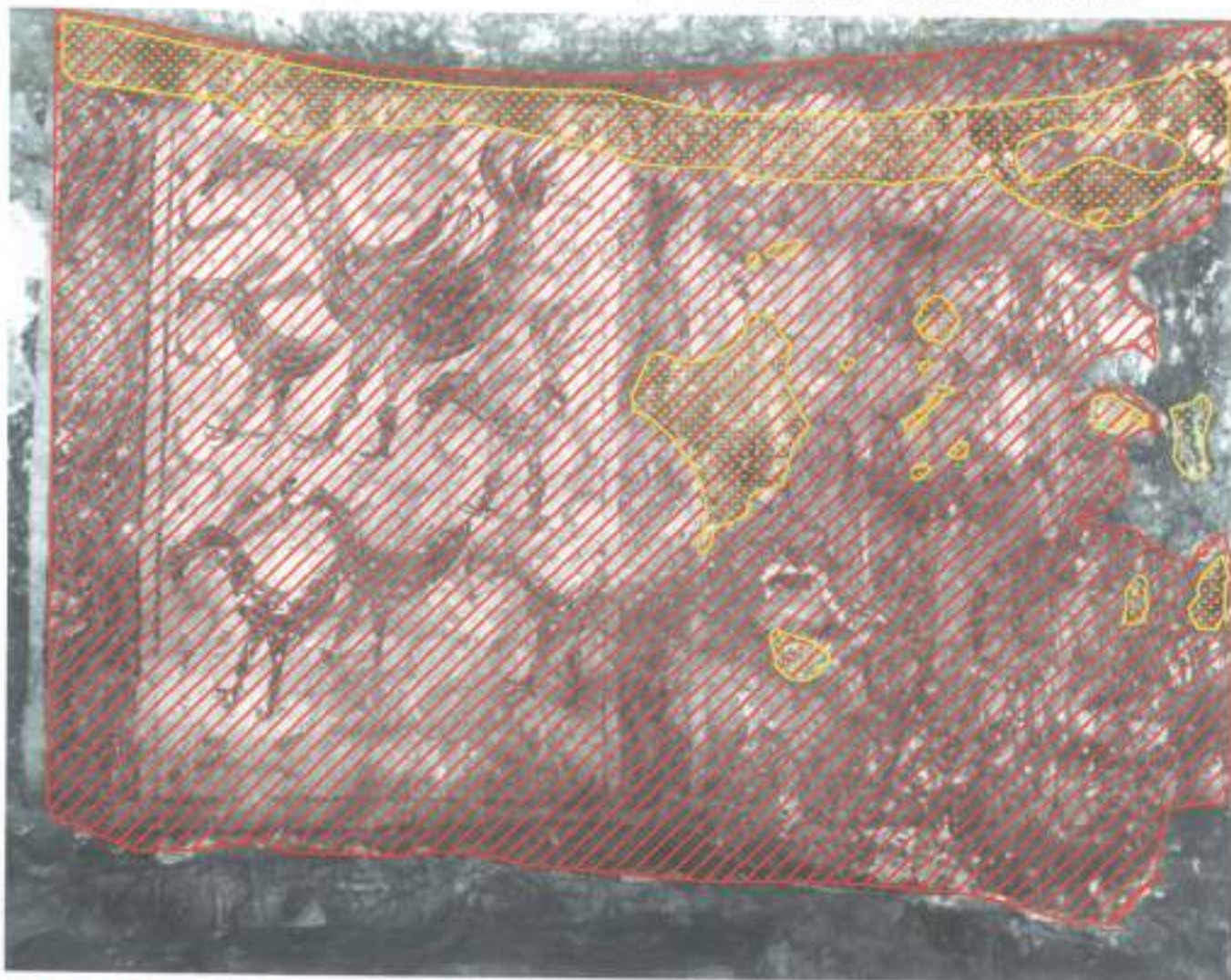
16 Νάξος/ Αγία Κυριακή/ αψίδα/ κάτω κεντρική πλευρά/ ΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

 fixage
 pontage

συγκόλληση
αναγκαία τοπική στερέωση

ΑΓΙΟΥΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑΣ ΚΑΤΩ ΡΟΤΑ ΠΛΕΥΡΑΙ ΔΙΑΜΕΤΡΟΥΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΕΞΙΟΤΗΤΑΝ

période iconoclaste (VIIIe - IXe s.)

ανεικονική περίοδος

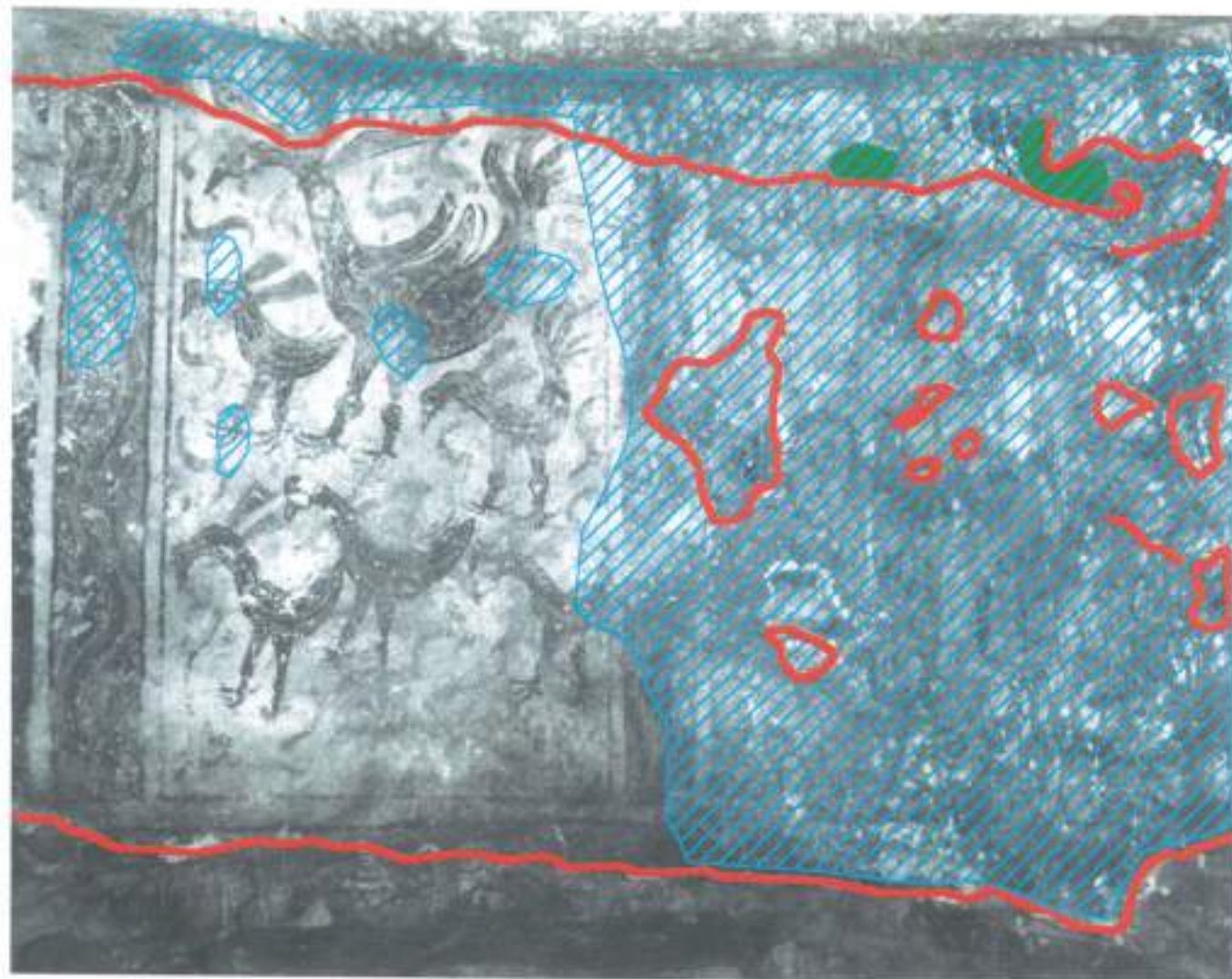

période figurative (XIIe s.)

εικονική περίοδος (Χριστός αβίδας παρεκκλησίου)

αυτοίματος / αρχαία τοιχογραφία / αφρούς / κάτω τοίχο / πλευρά / ανατολικοανατολική / επιρροή

fixage

συγκόλληση

pontage

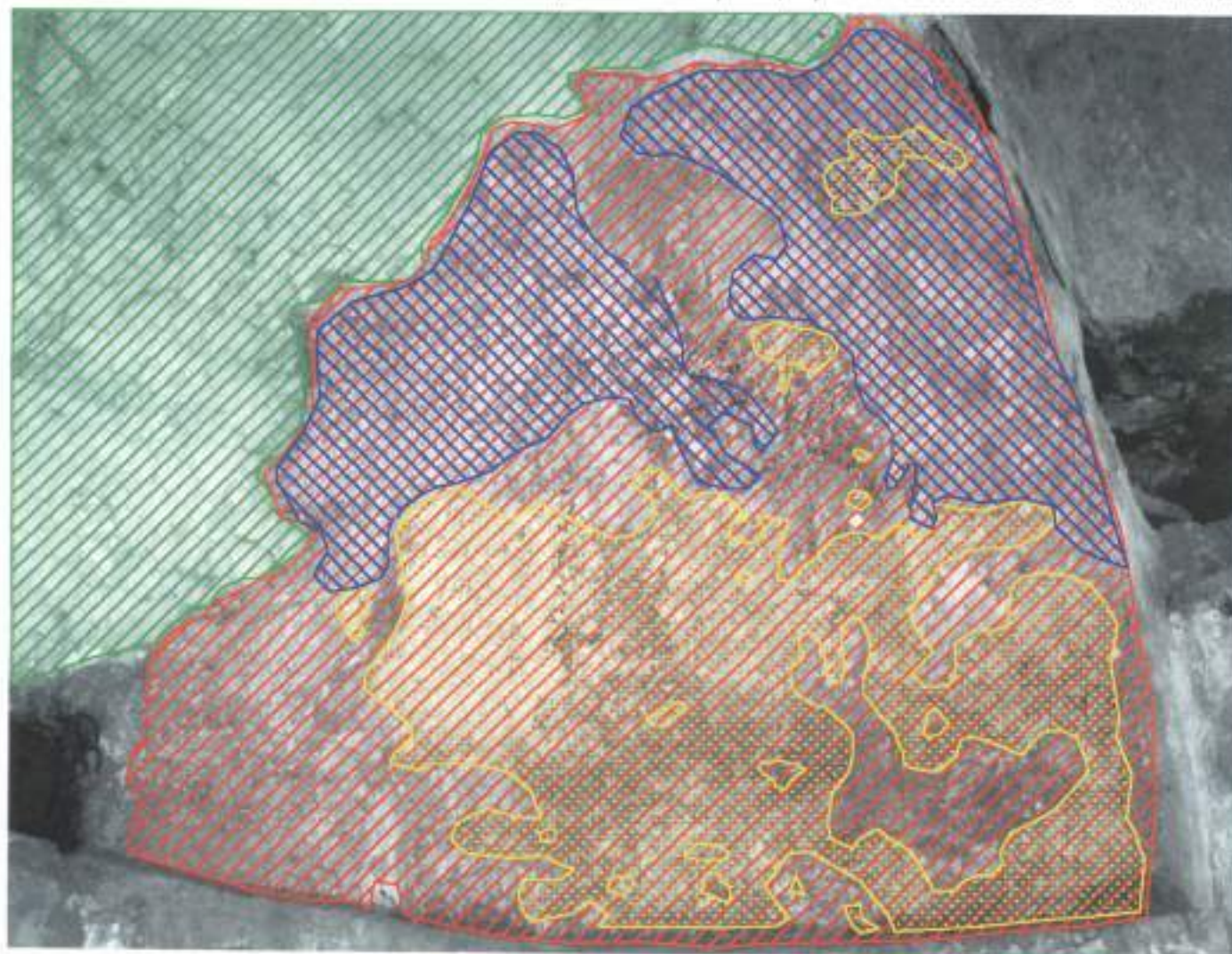
αναγκαία τοπική στερέωση

suppression du voile de carbonate de calcium

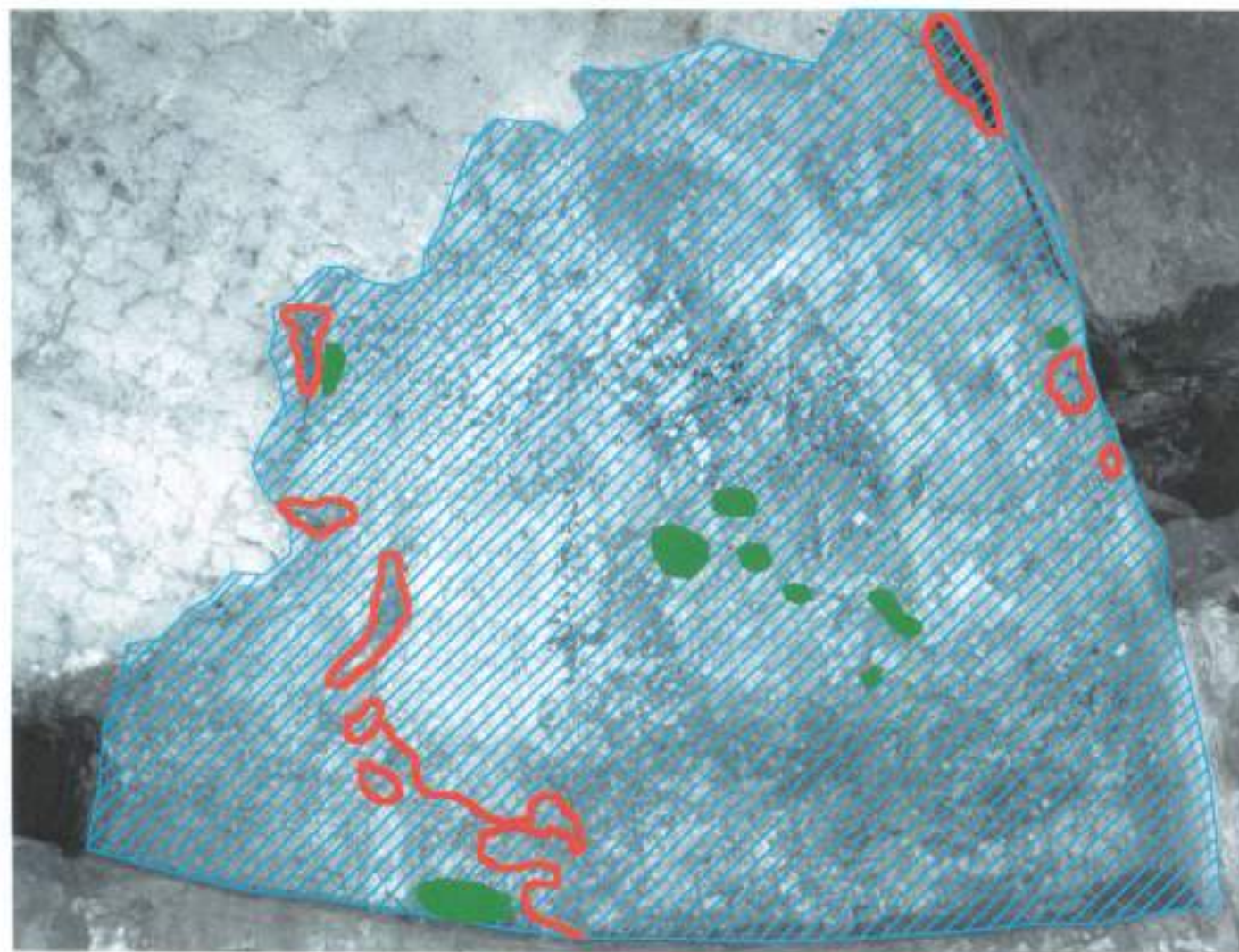
αφαίρεση του πέπλου ανθρακικού ασβεστίου

	période iconoclaste (VIIIe - IXe s.)	ανεικονική περίοδος
	surpeint blanc (avant XIIe s.)	λευκό επίχρυσμα
	période figurative (XIIe s.)	εικονική περίοδος (Χριστός αΐψιδας παρεκκλησίου)
	réparations (XVIIIe - XIXe s.)	επιδιορθώσεις

fixage

συγκόλληση

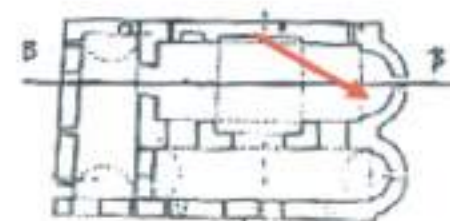
pontage

αναγκαία τοπική στερέωση

suppression du voile de carbonate de calcium

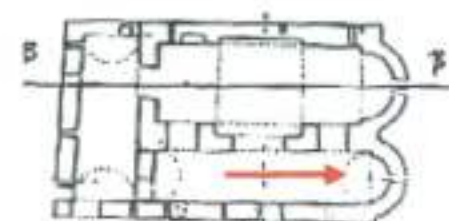
αφαίρεση του πέπλου ανθρακικού ασβεστίου

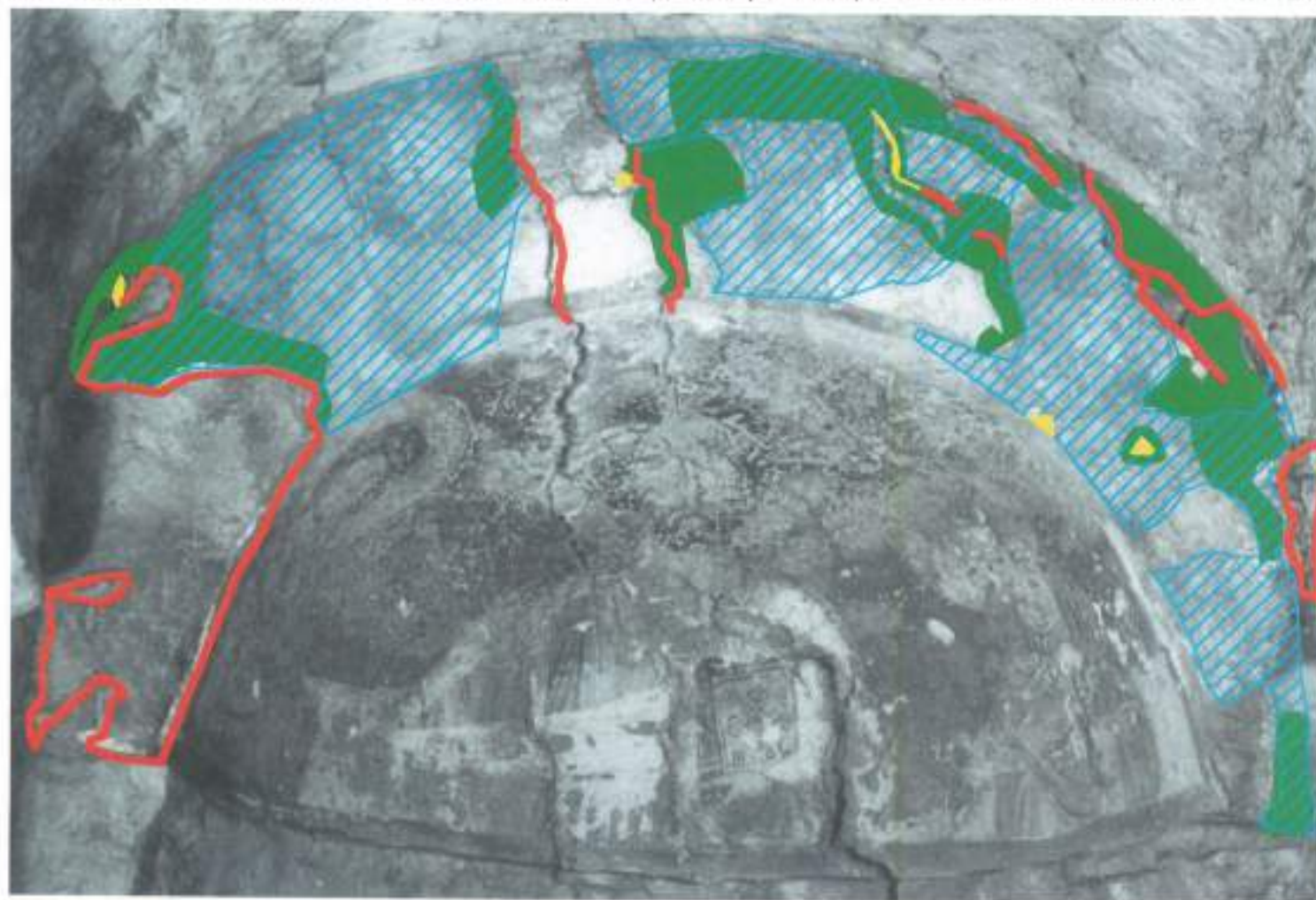

période figurative (XIIe s.)

εικονική περίοδος (12ος αι.)

colmatage

συμπλήρωση

fixage

συγκόλληση

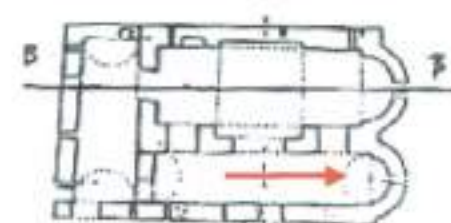
pontage

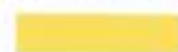
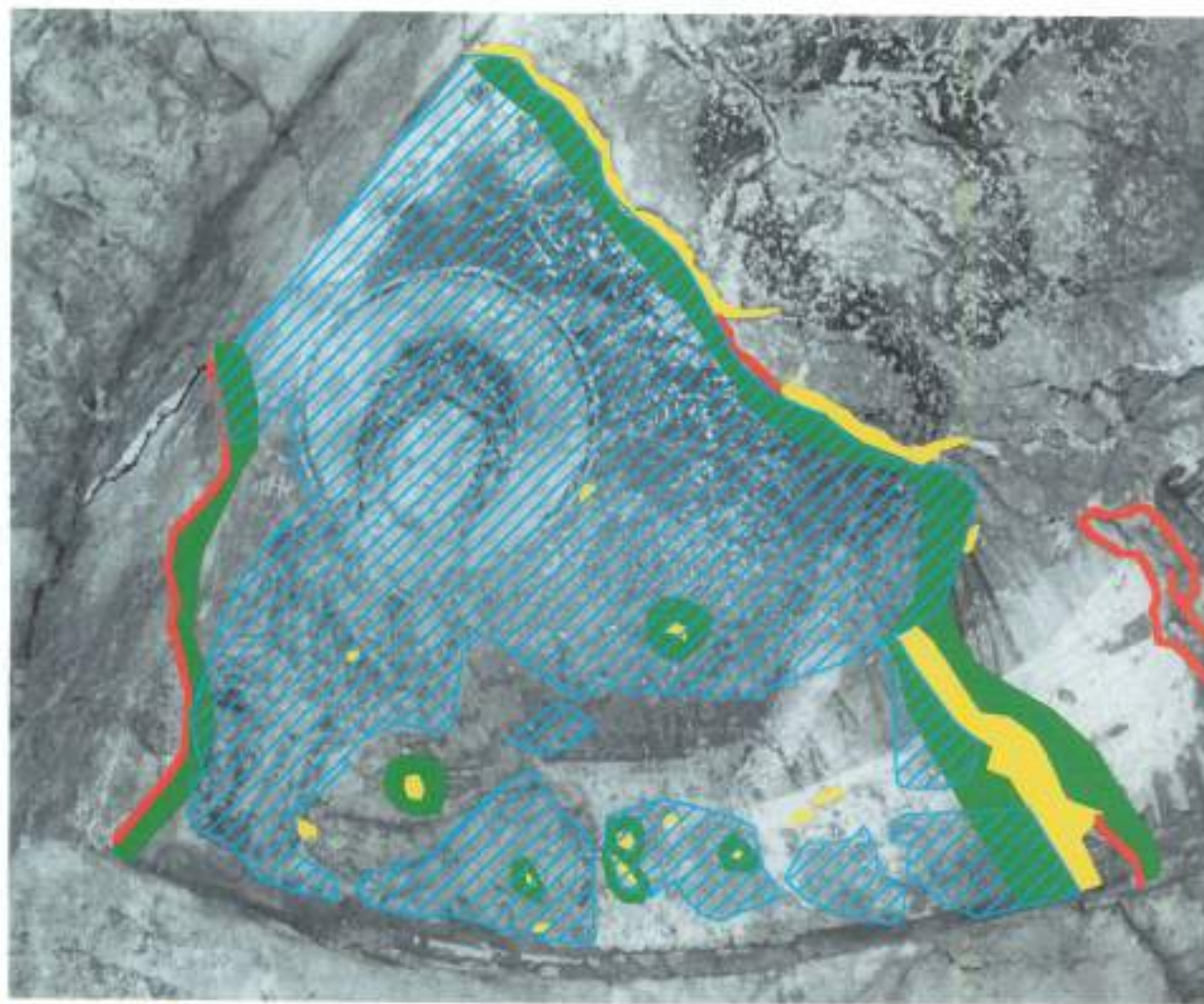
αναγκαία τοπική στερέωση

suppression du voile de carbonate de calcium

αφαίρεση του πέπλου ανθρακικού ασβεστίου

colmatage

συμπλήρωση

fixage

συγκόλληση

pontage

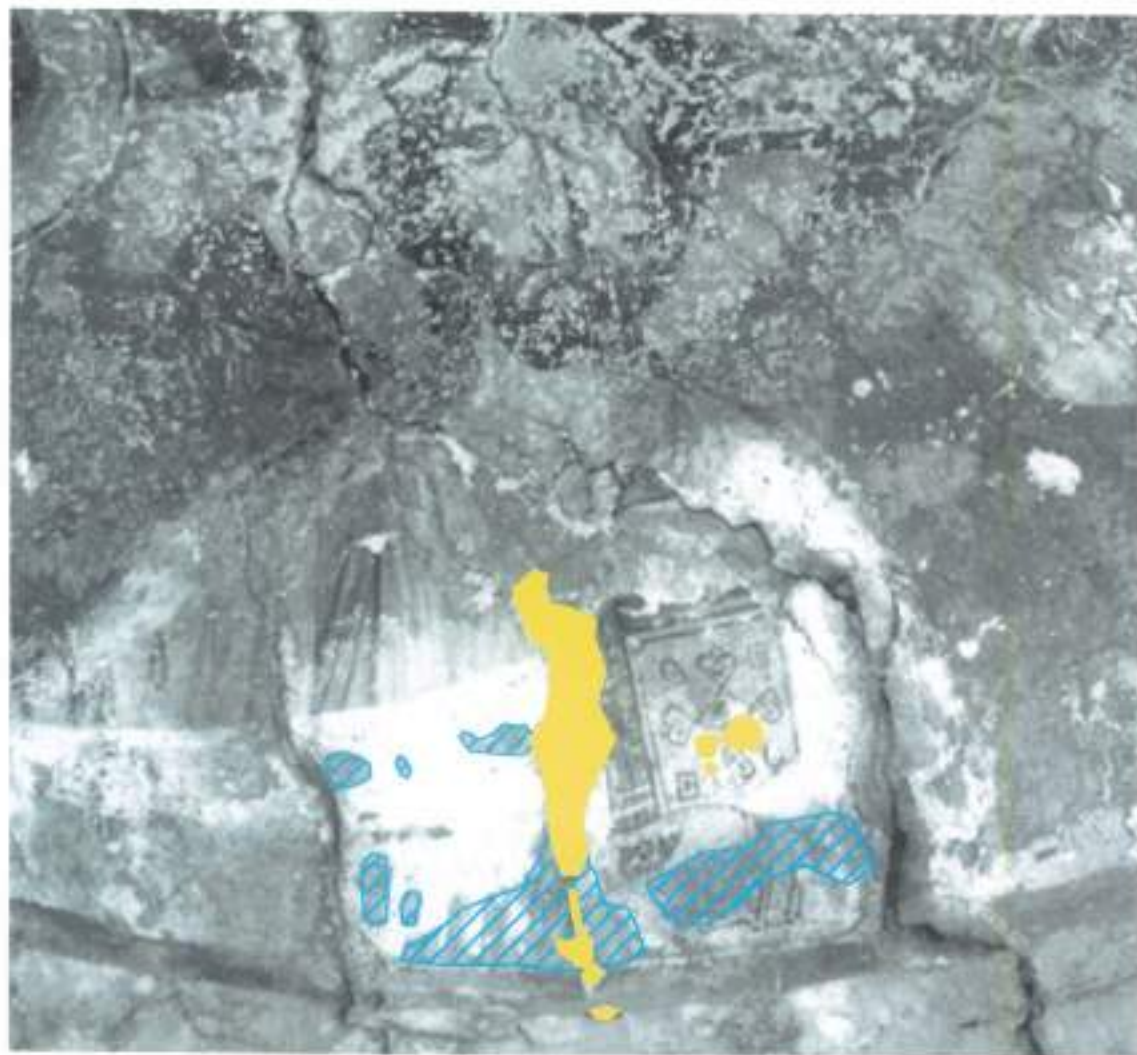
αναγκαία τοπική στερέωση

suppression du voile de carbonate de calcium

αφαίρεση του πέπλου ανθρακικού ασβεστίου

colmatage

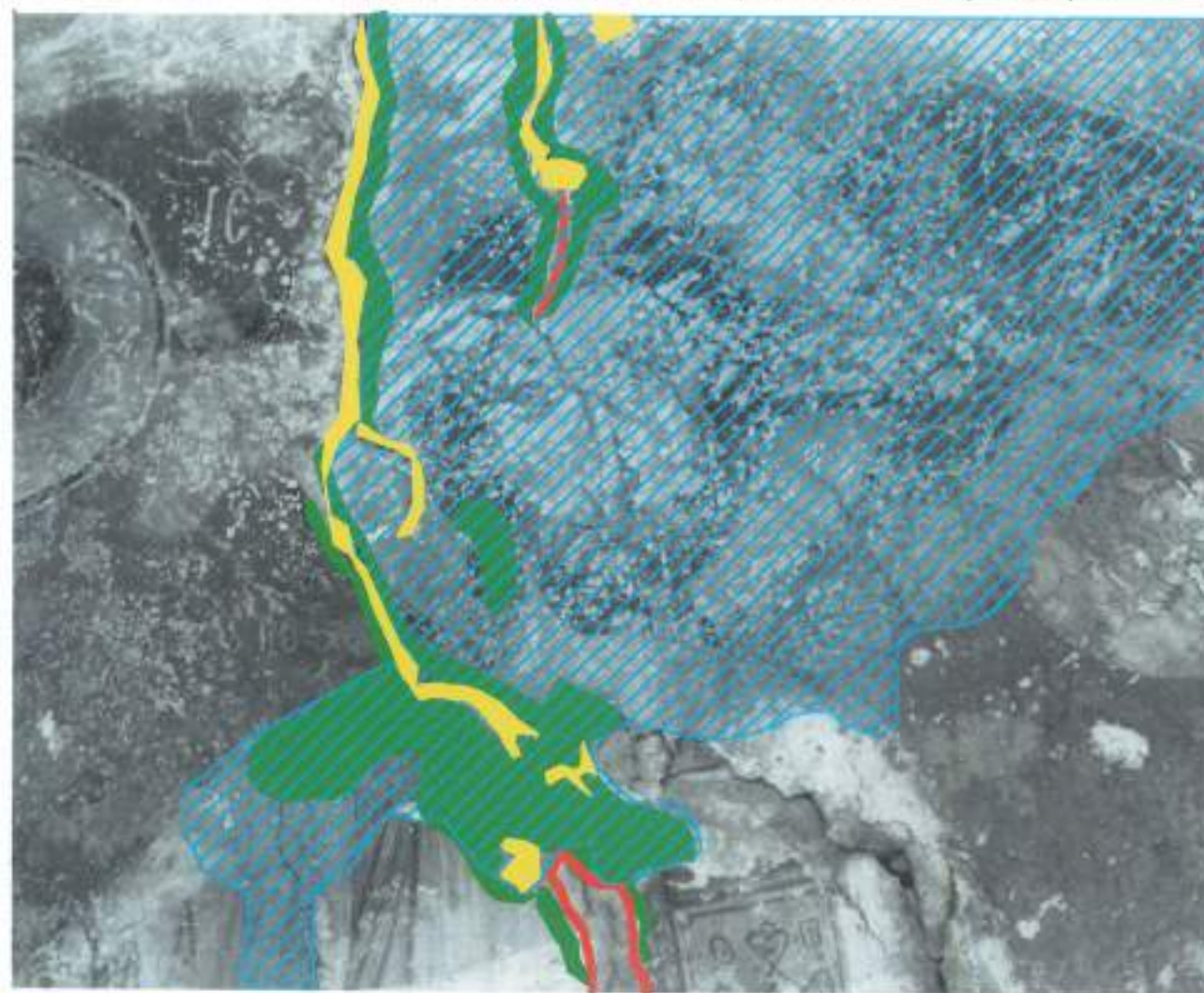
συμπλήρωση

suppression du voile de carbonate de calcium

αφαίρεση του πέπλου ανθρακικού ασβεστίου

colmatage

συμπλήρωση

fixage

συγκόλληση

pontage

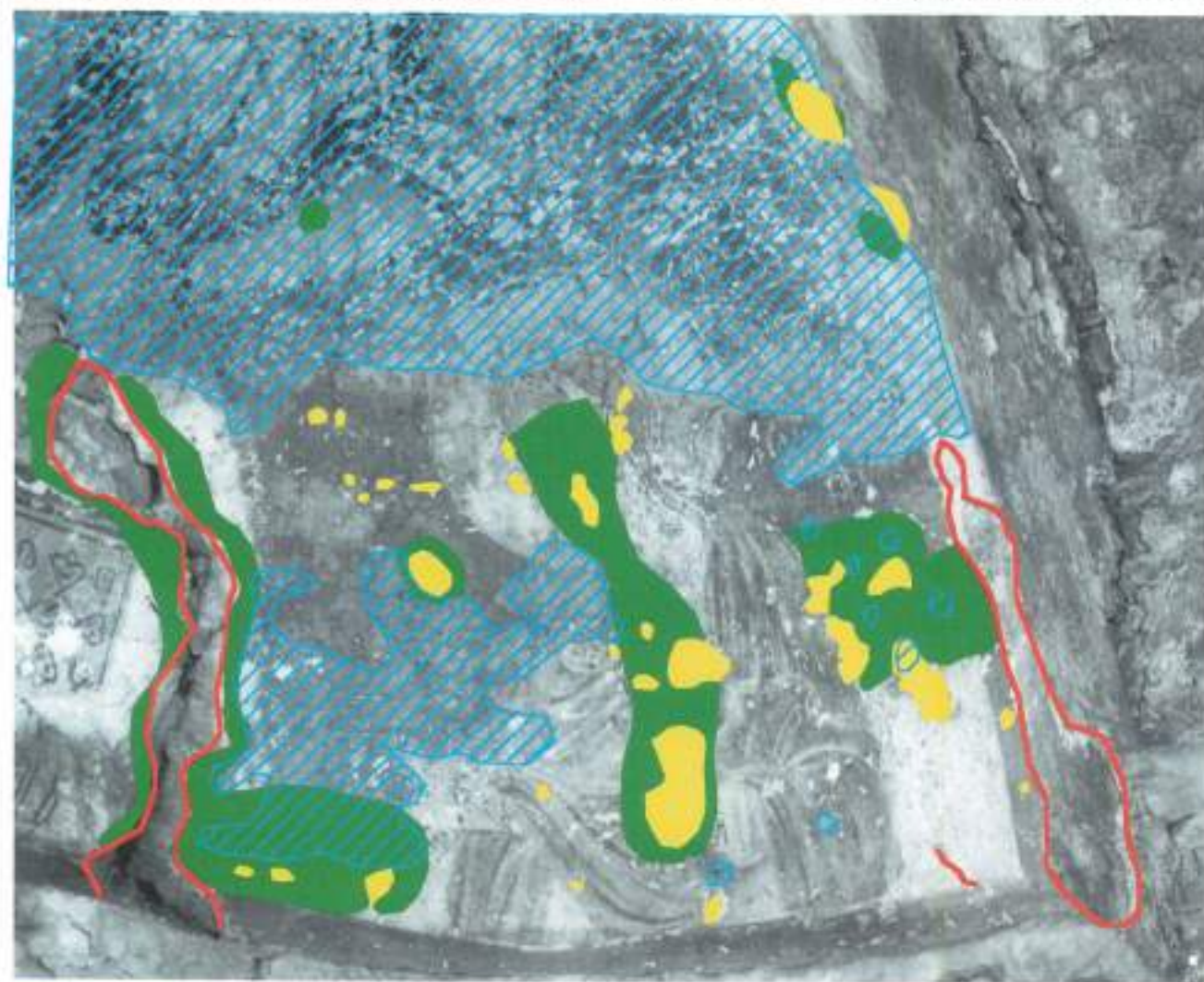
αναγκαία τοπική στερέωση

suppression du voile de carbonate de calcium

αφαίρεση του πέπλου ανθρακικού ασβεστίου

colmatage

συμπλήρωση

fixage

συγκόλληση

pontage

αναγκαία τοπική στερέωση

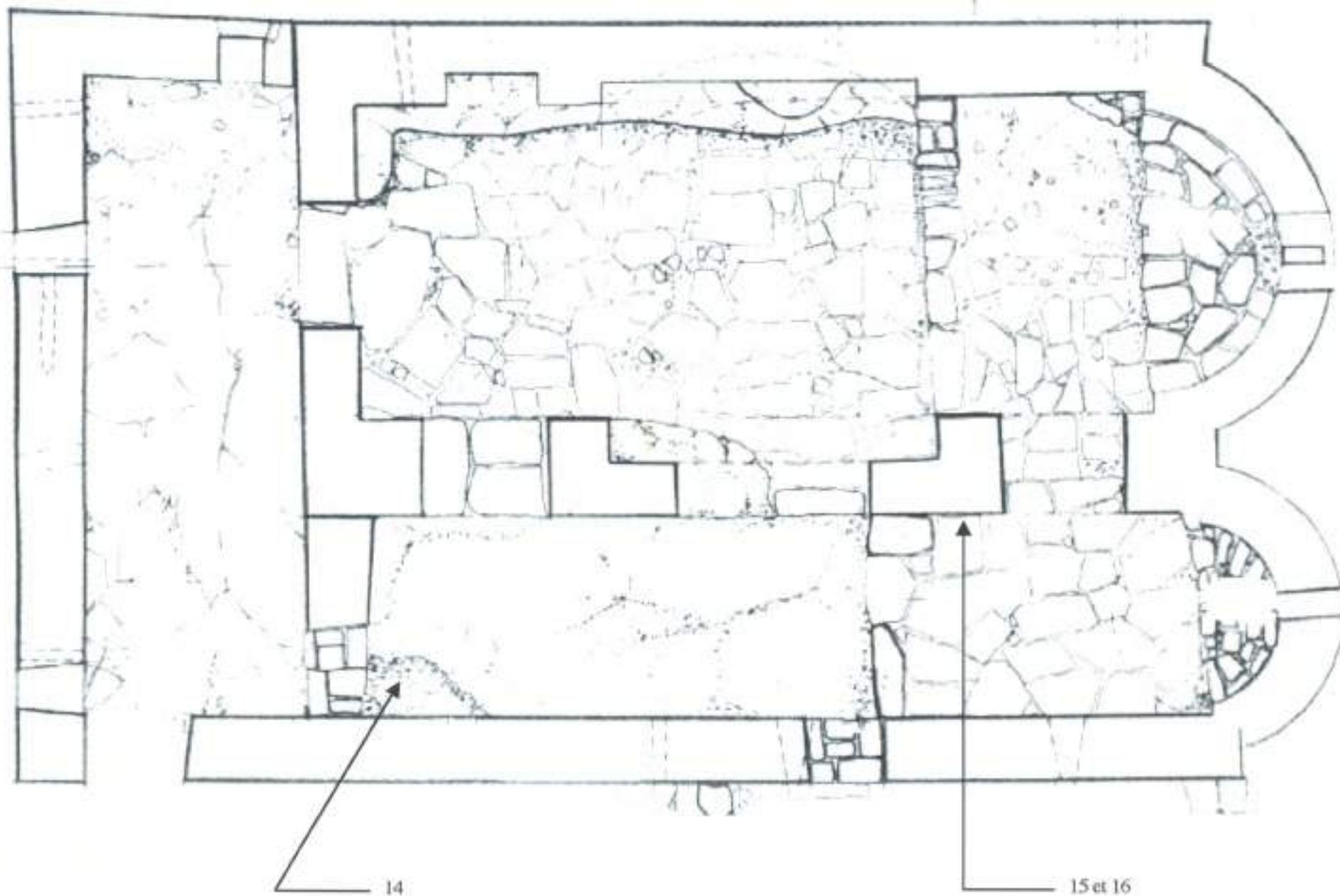
suppression du voile de carbonate de calcium

αφαίρεση του πέπλου ανθρακικού ασβεστίου

LOCALISATION DES PRÉLÈVEMENTS

27 Νάξος / Αγία Κυριακή
ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΔΕΙΓΜΑΤΩΝ

28 Naxos / Hagia Kyriaki / façade sud
LOCALISATION DES PRÉLÈVEMENTS

28 Νάξος / Αγία Κυριακή / νότια όψη
ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΔΕΙΓΜΑΤΩΝ

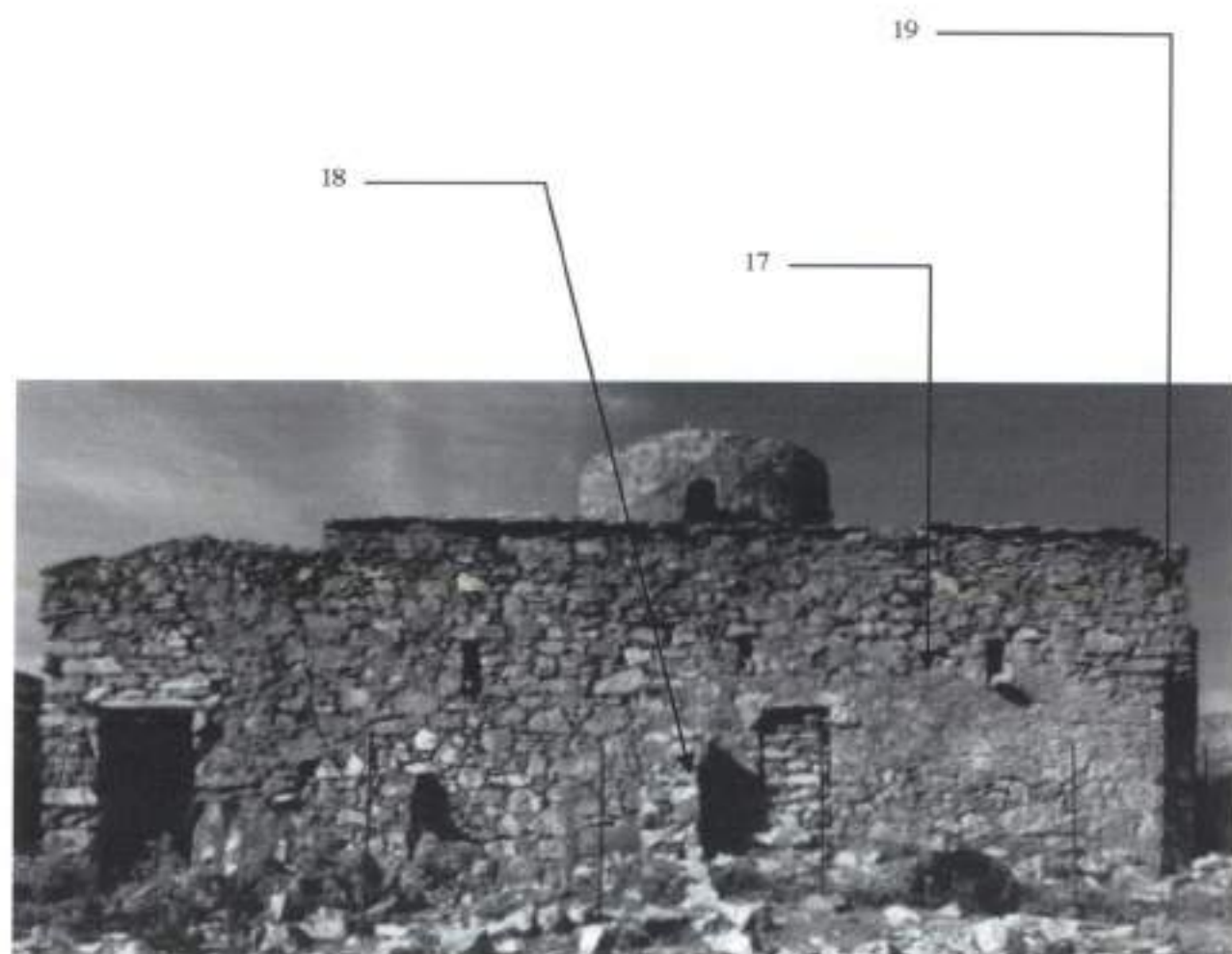

Figure : 1 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / extérieur
Objet : façade est

Remarque :

Εικόνα : 1 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εξωτερική όψη

Αντικείμενο : ανατολική όψη

Παρατήρηση :

Figure : 2 Date : octobre 1996

Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / extérieur

Objet : façade sud

Remarque :

Εικόνα : 2 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996

Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εξωτερική όψη

Αντικείμενο : νότια όψη

Παρατήρηση :

Figure : 3 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / extérieur
Objet : façade ouest

Remarque :

Εικόνα : 3 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εξωτερική όψη
Αντικείμενο : δυτική όψη
Παρατήρηση :

Figure : 4 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / extérieur

Objet : façade nord

Remarque :

Εικόνα : 4 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εξωτερική όψη

Αντικείμενο : βόρεια όψη

Παρατήρηση :

Figure : 5 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / extérieur
Objet : coupole / face est
Remarque : Les fragments d'anciens crépis sont bien visibles.

Εικόνα : 5 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εξωτερική όψη
Αντικείμενο : τρούλλος - ανατολική πλευρά
Παρατήρηση : φαίνονται καθαρά τα ίχνη παλαιών επιχρισμάτων.

Figure : 6 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / extérieur
Objet : coupole / face sud / fenêtre / détail
Remarque : Les fragments de crépi sur la coupole ainsi que sur l'ébrasement sont bien visibles.

Εικόνα : 6 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εξωτερική όψη

Αντικείμενο : τρούλλος - νότια όψη - παράθυρο - λεπτομέρεια

Παρατήρηση : Φαίνονται καθαρά τα ίχνη παλαιών επιχρισμάτων στον τρούλλο και στο παράθυρο.

Figure : 7 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / extérieur
Objet : coupole / faces sud-ouest
Remarque : Idem n° 6.

Εικόνα : 7 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εξωτερική όψη
Αντικείμενο : τρούλλος - ΝΔ πλευρά
Παρατήρηση : Βλ. Ν°6.

Figure : 8 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / extérieur

Objet : chapelle / absidiole / vue d'en haut

Remarque : Idem n° 6.

Εικόνα : 8 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εξωτερική όψη

Αντικείμενο : παρεκκλήσιον - μετωπική όψη του τεταρτοσφαιρίου

Παρατήρηση : Βλ. Ν°6.

Figure : 9 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / extérieur
Objet : coupole / face nord
Remarque : Le mortier de construction est bien visible.

Εικόνα : 9 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εξωτερική όψη
Αντικείμενο : τρούλλος - βόρεια πλευρά
Παρατήρηση : Φαίνεται καθαρά το κονίαμα κατασκευής.

- Figure :** 10 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
- Objet :** bras ouest / voûte / côté nord
- Remarque :** Les coups de truelle effectués dans l'enduit encore frais sont bien visibles.
- Εικόνα :** 10 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
- Αντικείμενο :** δυτική πτέρυγα - θόλος - βόρεια πλευρά
- Παρατήρηση :** Φαίνεται καθαρά το σαρδέλωμα με το μυστρί στο νωπό επίχρισμα.

Figure : 11 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : bras ouest / paroi nord

Remarque :

Εικόνα : 11 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : δυτική πτέρυγα - βόρεια πλευρά

Παρατήρηση :

Figure : 12 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur

Objet : bras ouest / paroi ouest

Remarque :

Εικόνα : 12 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : δυτική πτέρυγα - δυτική πλευρά

Παρατήρηση :

Figure : 13 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur

Objet : chapelle / vue vers l'ouest

Remarque :

Εικόνα : 13 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : παρεκκλήσιον - όψη προς δυσμάς

Παρατήρηση :

Figure : 14 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : coupole / vue d'ensemble
Remarque : Le trou du pot acoustique se distingue sur le cliché, en bas à gauche.

Εικόνα : 14 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : τρούλλος - γενική άποψη

Παρατήρηση : Κάτω αριστερά της φωτογραφίας διακρίνεται η όπή του ηχητικού αγγείου.

Figure : 15 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / extérieur

Objet : coupole / face sud-ouest

Remarque : Au centre du cliché, le goulot du pot pris dans le mortier de construction.

Εικόνα : 15 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εξωτερική όψη

Αντικείμενο : τρούλλος - ΝΔ πλευρά

Παρατήρηση : Στο κέντρο της φωτογραφίας, τό στόμιο του αγγείου μέσα στο κονίαμα κατασκευής.

Figure : 16 Date : octobre 1996

Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur

Objet : vue générale vers l'est

Remarque :

Εικόνα : 16 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996

Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : γενική άποψη προς ανατολές

Παρατήρηση :

- Figure : 17 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
- Objet : abside / paroi est
- Remarque : Dans la partie inférieure de la paroi semi-circulaire, on remarque l'interruption de l'enduit dû à la présence d'un synthronon.
- Εικόνα : 17 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
- Αντικείμενο : αψίδα - ανατολικό τοίχωμα
- Παρατήρηση : Στο κάτω μέρος του ημικυκλικού τοιχώματος παρατηρείται διακοπή του επιχρίσματος λόγω της κατασκευής του σύνθρονου.

Figure : 18 Date : octobre 1996

Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur

Objet : abside / cul-de-four

Remarque :

Εικόνα : 18 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996

Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : αψίδα - τεταρτοσφαίριο

Παρατήρηση :

Figure : 19 Date : octobre 1996

Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur

Objet : abside / chevet

Remarque :

Εικόνα : 19 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996

Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : κέντρο αψίδας

Παρατήρηση :

Figure : 19 bis Date : octobre 1996

Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur

Objet : abside / chevet

Remarque : Détail.

Εικόνα : 19 β Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996

Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : κέντρο αψίδας

Παρατήρηση : Λεπτομέρεια.

Figure : 20 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : abside / paroi côté nord
Remarque : Décor peint de l'étape II (aniconique, environ 750 - 840).

Εικόνα : 20 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
Αντικείμενο : αψίδα - βόρεια πλευρά
Παρατήρηση : Ζωγραφικός διάκοσμος του σταδίου 2
(ανεικονικό, περ. 750-840).

Figure : 21 Date : octobre 1996

Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur

Objet : abside / cul-de-four / côté nord

Remarque : Détail du décor peint de l'étape II.

Εικόνα : 21 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996

Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : αψίδα - τεταρτοσφαίριο - βόρεια πλευρά

Παρατήρηση : Λεπτομέρεια του ζωγραφικού διάκοσμου του σταδίου 2.

Figure : 22 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : abside / paroi côté sud
Remarque : Décor peint aniconique.

Εικόνα : 22 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
Αντικείμενο : αψίδα - νότιο τοίχωμα
Παρατήρηση : Ανεικονικός ζωγραφικός διάκοσμος.

Figure : 23 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : abside / paroi côté sud / détail
Remarque : Panneau avec les oiseaux de l'étape II.

Εικόνα : 23 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
Αντικείμενο : αψίδα - νότιο τοίχωμα - λεπτομέρεια
Παρατήρηση : Διάχωρο με πουλιά του σταδίου 2.

Figure : 24 Date : octobre 1996

Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur

Objet : abside / paroi côté sud / détail

Remarque : Oiseau avec la cravate sassanide.

Εικόνα : 24 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996

Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : αψίδα - νότιο τοίχωμα - λεπτομέρεια

Παρατήρηση : Πουλί με σασσανιδική γραβάτα.

Figure : 25 Date : octobre 1996

Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur

Objet : abside / paroi côté sud / détail

Remarque : Cadre ornant le panneau des oiseaux.

Εικόνα : 25 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996

Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : αψίδα - νότιο τοίχωμα - λεπτομέρεια

Παρατήρηση : Πλαίσιο διακόσμησης του διαχώρου με τα πουλιά.

- Figure :** 26 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
- Objet :** sanctuaire / paroi nord / partie inférieure
- Remarque :** Le décor aniconique se poursuit sur les parois du sanctuaire. La zone inférieure à droite est mieux conservée. Une série de pierres provenant des sols de l'église couvre la partie inférieure de l'abside mais on devine la naissance du synthronon.
- Εικόνα :** 26 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
- Αντικείμενο :** ιερό - βόρειο τοίχωμα - κάτω μέρος
- Παρατήρηση :** Ο ανεικονικός διάκοσμος συνεχίζεται στα τοιχώματα του ιερού. Η κάτω δεξιά περιοχή έχει διατηρηθεί καλύτερα. Ένας σωρός πλακών προερχομένων από το έδαφος γεμίζει το κάτω μέρος της αψίδας, αλλά διακρίνεται η αρχή του σύνθρονου.

- Figure : 27 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
- Objet : sanctuaire / intrados de la voûte
- Remarque : Sous le voile blanc (carbonate de calcium), on distingue les décors peints de l'étape II.
- Εικόνα : 27 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
- Αντικείμενο : ιερό - εσωράχιο του θόλου
- Παρατήρηση : Κάτω από το άσπρο πέπλο (ανθρακικό άλας ασβεστίου) διακρίνεται ο ζωγραφικός διάκοσμος του σταδίου 2.

Figure : 28 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : entre sanctuaire et chapelle / arcade I / face est
Remarque : La face du pilier est complètement peinte.

Εικόνα : 28 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : μεταξύ ιερού και παρεκκλησίου - τοξωτό άνοιγμα I -
ανατολική όψη

Παρατήρηση : Η επιφάνεια του πεσσού είναι πλήρως διακοσμημένη.

Figure : 29 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : entre sanctuaire et chapelle / arcade I / face ouest
Remarque : La face du pilier est complètement peinte; la polychromie est aujourd'hui en partie masquée par le voile blanc.

Εικόνα : 29 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : μεταξύ ιερού και παρεκκλησίου - τοξωτό άνοιγμα I - δυτική όψη

Παρατήρηση : Η επιφάνεια του πεσσού είναι πλήρως διακοσμημένη· η πολυχρωμία είναι σήμερα καλυμμένη από το άσπρο πέπλο.

Figure : 30 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : entre sanctuaire et chapelle / arcade I / intrados / côté est

Remarque : La polychromie de l'étape II est presque intacte.

Εικόνα : 30 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : μεταξύ ιερού και παρεκκλησίου - τοξωτό άνοιγμα I -
εσωράχιο - ανατολική πλευρά.

Παρατήρηση : Η πολυχρωμία του σταδίου 2 είναι σχεδόν άθικτη.

Figure : 31 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : entre sanctuaire et chapelle / arcade I / intrados / côté ouest

Remarque :

Εικόνα : 31 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : μεταξύ ιερού και παρεκκλησίου - τοξωτό άνοιγμα I -
εσωράχια - δυτική πλευρά

Παρατήρηση :

Figure : 32 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : partie centrale / paroi est / côté sud
Remarque : Le décor peint de l'étape II est encore présent sous les fragments de l'étape IV.

Εικόνα : 32 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : κεντρικό τμήμα - ανατολικό τοίχωμα - νότια πλευρά

Παρατήρηση : Ο ζωγραφικός διάκοσμος του σταδίου 2 υφίσταται ακόμη κάτω από τα ίχνη του σταδίου 4.

Figure : 33 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : partie centrale / paroi sud / partie supérieure

Remarque : Le décor peint de l'étape II a pratiquement disparu.

Εικόνα : 33 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : νότιο τυφλό αψίδωμα - άνω μέρος

Παρατήρηση : Ο ζωγραφικός διάκοσμος του σταδίου 2 έχει ουσιαστικά εξαφανιστεί.

Figure : 34 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : partie centrale / intrados sud / partie est
Remarque : Le décor peint de l'étape II est encore présent sous le voile blanc.

Εικόνα : 34 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
Αντικείμενο : νότιο τυφλό αψίδωμα - εσωράχειο - ανατολική πλευρά
Παρατήρηση : Ο ζωγραφικός διάκοσμος του σταδίου 2 υφίσταται ακόμη κάτω από το άσπρο πέπλο.

Figure : 35 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : partie centrale / intrados sud / partie ouest
Remarque : Sous le voile blanc ainsi que différentes concrétions calcaires, le décor peint de l'étape II est présent.

Εικόνα : 35 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
Αντικείμενο : νότιο τυφλό αψίδωμα - εσωράχειο - δυτική πλευρά
Παρατήρηση : Ο ζωγραφικός διάκοσμος του σταδίου 2 υφίσταται ακόμη κάτω από το άσπρο πέπλο και διάφορα συμπυκνώματα.

Figure : 36 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : partie centrale / paroi sud / partie ouest
Remarque : Idem n° 35.

Εικόνα : 36 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
Αντικείμενο : νότιο τυφλό αψίδαωμα - κάτω μέρος - δυτικό τμήμα
Παρατήρηση : Βλ. Ν° 35.

Figure : 37 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : partie centrale / paroi ouest / côté sud
Remarque : Idem n° 35.

Εικόνα : 37 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
Αντικείμενο : κεντρικό τμήμα - δυτικό τοίχωμα - νότια πλευρά
Παρατήρηση : Βλ. Ν° 35.

Figure : 38 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur

Objet : coupole / pendentif sud-est

Remarque : Le décor peint (motifs géométriques noirs) suit l'arcature; il est peu visible sur le cliché.

Εικόνα : 38 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : τρούλλος - ΝΑ λοφίο

Παρατήρηση : Ο ζωγραφικός διάκοσμος (μαυρά γεωμετρικά μοτίβα) ακολουθεί το τόξο· είναι λίγο εμφανής στη φωτογραφία.

Figure : 39 Date : octobre 1996

Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur

Objet : coupole / pendentif sud-ouest

Remarque : Idem n° 38.

Εικόνα : 39 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996

Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : τρούλλος - ΝΔ λοφίο

Παρατήρηση : βλ. N°38.

Figure : 40 Date : octobre 1996

Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur

Objet : coupole / trompe nord-ouest

Remarque : Idem n° 38.

Εικόνα : 40 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996

Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : τρούλλος - ΒΔ λοφίο

Παρατήρηση : Βλ. N°38.

Figure : 41 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : coupole / trompe nord-est
Remarque : Idem n° 38.

Εικόνα : 41 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
Αντικείμενο : τρούλλος - ΒΑ λοφίο
Παρατήρηση : Βλ. Ν°38.

- Figure :** 42 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
- Objet :** abside / paroi côté sud / détail
- Remarque :** Sous la corniche, on repère le décor peint de l'étape IV avec une bande ocre rouge et, au-dessous, la partie supérieure d'une auréole. L'étape IV désigne la période figurative (XIIe siècle) du décor.
- Εικόνα :** 42 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
- Αντικείμενο :** αψίδα - νότιο τοίχωμα - λεπτομέρεια
- Παρατήρηση :** Κάτω από το γείσο διακρίνεται ο ζωγραφικός διάκοσμος του σταδίου 4 με μία κοκκινή λωρίδα, και από κάτω το επάνω μέρος ενός φωτοστεφάνου. Το στάδιο 4 αντιστοιχεί με την περίοδο του 12ου αι.

Figure : 43 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : abside / cul-de-four / partie sud / détail
Remarque : Surpeint (texte) de l'étape IV sur l'étape II.

Εικόνα : 43 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
Αντικείμενο : αψίδα - τεταρτοσφαίριο - νότιο τμήμα - λεπτομέρεια
Παρατήρηση : Επιγραφή του σταδίου 4, πάνω από το διάκοσμο του σταδίου 2.

Figure : 44 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : sanctuaire / iconostase
Remarque : L'iconostase est probablement de l'étape IV (XIIe siècle).

Εικόνα : 44 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : ιερό - εικονοστάσιο

Παρατήρηση : Το εικονοστάσιο είναι πιθανώτατα σύγχρονο με το στάδιο 4 (12ος αι.).

Figure : 45 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : sanctuaire / iconostase / détail visage
Remarque : Prise de vue pendant les essais de dégagement. Un visage est mis au jour (la Vierge ?).

Εικόνα : 45 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
Αντικείμενο : τερό - εικονοστάσιο - λεπτομέρεια προσώπου
Παρατήρηση : Φωτογράφιση κατά τις δοκιμές καθαρισμού. Εμφάνιση ενός προσώπου (η Παρθένης;).

- Figure :** 46 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
- Objet :** sanctuaire / iconostase / détail visage
- Remarque :** Idem n° 45, après le dégagement du visage. Notons, sur la droite, le pontage d'urgence effectué.
- Εικόνα :** 46 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
- Αντικείμενο :** ιερό - εικονοστάσιο - λεπτομέρεια προσώπου
- Παρατήρηση :** Βλ. Ν°45, μετά το καθαρισμό του προσώπου. Παρατηρείται δεξιά το γεφύρωμα που πραγματοποιήθηκε.

Figure : 47 Date : octobre 1996

Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur

Objet : chapelle / vue vers l'est.

Remarque :

Εικόνα : 47 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996

Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : παρεκκλήσιο - οψή προς ανατολάς

Παρατήρηση :

- Figure :** 48 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
- Objet :** chapelle / absidiole / cul-de-four et flanc de l'arc
- Remarque :** Vue générale du décor peint figuratif avec, pour le cul-de-four, le Christ entouré à gauche par la Vierge et un saint à droite. Sur le flanc de l'arc, trois têtes de saints non identifiés pour l'heure.
Etape IV, XIIe siècle.
- Εικόνα :** 48 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
- Αντικείμενο :** παρεκκλήσιο - αιψίδα - τεταρτοσφαίριο και μέτωπο τόξου
- Παρατήρηση :** Γενική άποψη του εικονικού ζωγραφικού διακόσμου, με παράσταση της δεήσεως στο τεταρτοσφαίριο. Στο μέτωπο του τόξου, τρία πρόσωπα αγίων, αγνώστων για την ώρα.
Στάδιο 4, 12ος αι.

Figure : 49 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : chapelle / absidiole / cul-de-four
Remarque : Détail de la partie nord.

Εικόνα : 49 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
Αντικείμενο : παρεκκλήσια - αψίδα - τεταρτοσφαίριο
Παρατήρηση : Λεπτομέρεια του βορείου τμήματος.

Figure : 50 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : chapelle / absidiole / cul-de-four
Remarque : Détail de la partie centrale (le Christ).

Εικόνα : 50 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
Αντικείμενο : παρεκκλήσιο - αψίδα - τεταρτοσφαίριο
Παρατήρηση : Λεπτομέρεια του κεντρικού τμήματος (ο Χριστός).

Figure : 51 Date : octobre 1996

Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur

Objet : chapelle / absidiole / cul-de-four

Remarque : Détail de la partie sud.

Εικόνα : 51 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996

Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : παρεκκλήσιο - αψίδα - τεταρτοσφαίριο

Παρατήρηση : Λεπτομέρεια του νοτίου τμήματος.

- Figure :** 51 bis **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
- Objet :** chapelle / absidiole / cul-de-four
- Remarque :** Idem n° 51. Avec l'éclairage ultraviolet, on distingue mieux les premiers coups de pinceaux sur l'enduit blanc. Aucune retouche ou intervention récente n'est visible.
- Εικόνα :** 51 β **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
- Αντικείμενο :** παρεκκλήσιο - αψίδα - τεταρτοσφαίριο
- Παρατήρηση :** Βλ. Ν° 51. Με υπεριώδη φωτισμό διακρίνονται καλύτερα η πρώτες πινελιές πάνω στο άσπρο επίχρυσμα. Δεν διακρίνεται καμία πρόσφατη επέμβαση.

- Figure :** 52 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
- Objet :** abside / cul-de-four / partie nord
- Remarque :** Suite à une série de problèmes statiques, une importante étape de réparation est observée notamment dans le cul-de-four. Cette intervention est désignée par l'étape V.
- Εικόνα :** 52 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
- Αντικείμενο :** αψίδα - τεταρτοσφαίριο - βορειό τμήμα
- Παρατήρηση :** Συνέπεια σειρών στατικών προβλημάτων παρατηρείται μία σημαντική φάση επιδιορθώσεων του τεταρτοσφαιρίου. Αυτή η φάση καλείται στάδιο 5.

- Figure : 53 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / extérieur
- Objet : abside / toit
- Remarque : Le mortier de couvrement du toit est très endommagé et ne protège plus l'appareil de la pluie.
- Εικόνα : 53 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εξωτερική όψη
- Αντικείμενο : αψίδα - στέγαση
- Παρατήρηση : Το κονίαμα επικάλυψης της στέγης είναι κατεστραμένο και δεν προστατεύει πιά τη λιθοδομή από τη βροχή.

Figure : 54 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / extérieur

Objet : abside / toit

Remarque : Idem n° 53. Sur la paroi haute du sanctuaire, on remarque l'interruption du mortier dans la partie inférieure. Changement de toiture de l'abside?

Εικόνα : 54 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εξωτερική όψη

Αντικείμενο : αψίδα - στέγαση

Παρατήρηση : Βλ. Ν° 53. Στόν άνω τοίχον του ιερού παρατηρείται διακοπή του κονιάματος στό κάτω μέρος. Αλλαγή επικάλυψης της αψίδας ;

Figure : 55 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / extérieur
Objet : abside / toit
Remarque : Idem n° 54. Détail.

Εικόνα : 55 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εξωτερική όψη
Αντικείμενο : αψίδα - στέγαση
Παρατήρηση : Βλ. Ν° 54. Λεπτομέρεια.

- Figure :** 56 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
- Objet :** entre sanctuaire et chapelle / arcade I / face est
- Remarque :** Le voile blanc de carbonate de calcium s'est formé sur toute la surface du pilier, masquant le décor peint de l'étape II (750-840).
- Εικόνα :** 56 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
- Αντικείμενο :** μεταξύ ιερού και παρεκκλησίου - τοξωτό άνοιγμα I - ανατολική όψη
- Παρατήρηση :** Το άσπρο πέπλο ανθρακικού ασβεστίου δημιουργήθηκε σε όλη την επιφάνεια του πεσσού, καλύπτοντας το ζωγραφικό διάκοσμο του σταδίου 2 (750-840).

Figure : 57 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : abside / paroi côté sud
Remarque : Avec la lumière rasante, les fragments non supprimés de l'étape IV ainsi que des concrétions calcaires sont bien visibles.

Εικόνα : 57 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : αψίδα - πλευρά προς νότον

Παρατήρηση : Με το πλάγιο φώς, τα απομεινάρια του σταδίου 4 καθώς και τα ασβεστούχα συμπυκνώματα διακρίνονται καθαρά.

Figure : 58 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : abside / paroi côté sud
Remarque : Idem n° 57, détail.

Εικόνα : 58 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
Αντικείμενο : αψίδα - πλευρά προς νότον
Παρατήρηση : Βλ. Ν° 57. Λεπτομέρεια.

- Figure : 59 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
- Objet : abside / cul-de-four / côté sud
- Remarque : Les étapes II et IV ne distinguent plus; les concrétions calcaires et les giclures des réparations de l'étape V rendent cette zone illisible.
- Εικόνα : 59 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
- Αντικείμενο : αψίδα - τεταρτοσφαίριο - νότια πλευρά
- Παρατήρηση : Τα στάδια 2 και 4 δεν διακρίνονται πιά· τα ασβεστούχα συμπυκνώματα και η πιτσιλιές διορθώσεων του σταδίου 5 κάνουν δυσανάγνωστη τη περιοχή αυτή.

- Figure :** 60 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
- Objet :** abside / paroi côté sud / détail
- Remarque :** Dans la partie supérieure, on distingue un fragment d'auréole de l'étape IV. Les lacunes de pellicule picturale, les giclures de l'étape V, et les concrétions calcaires offrent une image chaotique des décors peints.
- Εικόνα :** 60 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
- Αντικείμενο :** αψίδα - πλευρά προς νότον - λεπτομέρεια
- Παρατήρηση :** Στο πάνω μέρος διακρίνεται ένα απόσπασμα φωτιστέφανου του σταδίου 4. Οι ελλείψεις του ζωγραφικού φλοιού, η πιτσιλιές του σταδίου 5 και τα ασβεστούχα συμπυκνώματα παρουσιάζουν μία χαώδη εικόνα των ζωγραφικών διακόσμων.

- Figure : 61 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
- Objet : partie centrale / paroi ouest / côté nord
- Remarque : Dans la partie supérieure de cette paroi, on distingue des traces de micro-organismes dues à un ancien problème d'humidité.
- Εικόνα : 61 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
- Αντικείμενο : Ναός - δυτική πλευρά - βόρειο τμήμα
- Παρατήρηση : Στο επάνω μέρος αυτού του τοίχου διακρίνονται ίχνη μικροοργανισμών που οφείλονται σε παλαιό πρόβλημα υγρασίας.

- Figure :** 62 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
- Objet :** partie centrale / pendentif nord-ouest et bras nord / intrados
- Remarque :** Les traces de micro-organismes d'aspect vert sont bien visibles.
-
- Εικόνα :** 62 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
- Αντικείμενο :** Ναός - ΒΔ λοφίο - εσωράχιο του βόρειου
 τυφλού αιθώματος
- Παρατήρηση :** Τα ίχνη μικροοργανισμών πράσινου χρώματος
 διακρίνονται σαφώς.

Figure : 63 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : partie centrale / paroi sud / mortier de jointoyage, étape I

Remarque : Prélèvement n° 1, localisation avant la dépose.

Εικόνα : 63 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : Ναός - νότια πλευρά - κονίαμα αρμολογήσεως
σταδίου I

Παρατήρηση : Δειγματοληψία N°1, εντόπισμός πριν από τη λήψη.

Figure : 64 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : partie centrale / paroi sud / mortier de joint, étape I
Remarque : Prélèvement n° 1, détail de la localisation avant la dépose.

Εικόνα : 64 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
Αντικείμενο : Ναός - νότια πλευρά - κονίαμα αρμολογήσεως
σταδίου Ι
Παρατήρηση : Δειγματοληψία Ν°1, λεπτομέρεια εντοπισμού πριν από τη
λήψη.

Figure : 65 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : partie centrale / paroi sud / mortier de joint. étape I
Remarque : Prélèvement n° 1, détail de la localisation après la dépose.

Εικόνα : 65 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
Αντικείμενο : Ναός - νότια πλευρά - κονίαμα αρμολογήσεως
σταδίου I
Παρατήρηση : Δειγματοληψία Νο1, λεπτομέρεια εντοπισμού μετά τη
λήψη.

Figure : 66 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : sanctuaire / paroi sud / mortier de pose / étape I

Remarque : Prélèvement n° 2, localisation avant la dépose.

Εικόνα : 66 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : ιερό - νότια πλευρά - κονίαμα κατασκευής σταδίου I

Παρατήρηση : Δειγματοληψία N°2, εντοπισμός πριν από τη λήψη.

Figure : 67 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : sanctuaire / paroi sud / mortier de pose / étape I
Remarque : Prélèvement n° 2, détail de la localisation avant la dépose.

Εικόνα : 67 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
Αντικείμενο : ιερό - νότια πλευρά - κονίαμα κατασκευής σταδίου I
Παρατήρηση : Δειγματοληψία N°2, λεπτομέρεια εντοπισμού πριν από τη λήψη.

- Figure : 68 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
- Objet : sanctuaire / paroi sud / mortier de pose / étape I
- Remarque : Prélèvement n° 2, détail de la localisation après la dépose.
- Εικόνα : 68 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
- Αντικείμενο : ιερό - νότια πλευρά - κονίαμα κατασκευής σταδίου 1
- Παρατήρηση : Δειγματοληψία N°2, λεπτομέρεια εντοπισμού μετά τη λήψη.

Figure : 69 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : bras ouest / paroi sud / mortier de jointoyage, étape I

Remarque : Prélèvement n° 3, localisation avant la dépose.

Εικόνα : 69 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : δυτική κεραία - νότια πλευρά - κονίαμα αρμολογήσεως
σταδίου I

Παρατήρηση : Δειγματοληψία N°3, εντοπισμός πριν από τη λήψη.

Figure : 70 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : bras ouest / paroi sud / mortier joint. étape I
Remarque : Prélèvement n° 3, détail de la localisation avant la dépose.

Εικόνα : 70 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
Αντικείμενο : δυτική κεραία - νότια πλευρά - κονίαμα αρμολογήσεως
σταδίου I

Παρατήρηση : Δειγματοληψία Ν°3, λεπτομέρεια εντοπισμού πριν από τη
λήψη.

Figure : 71 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : bras ouest / paroi sud / mortier joint. étape I
Remarque : Prélèvement n° 3, détail de la localisation après la dépose.

Εικόνα : 71 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
Αντικείμενο : δυτική κεραία - νότια πλευρά - κοίλαμα αρμολογήσεως σταδίου I
Παρατήρηση : Δειγματοληψία N°3, λεπτομέρεια εντοπισμού μετά τη λήψη.

Figure : 72 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : partie centrale / paroi sud / mortier de l'étape II

Remarque : Prélèvement n° 4, localisation avant la dépose.

Εικόνα : 72 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : Ναός - νότια πλευρά - κονίαμα του σταδίου 2

Παρατήρηση : Δειγματοληψία N°4, εντοπισμός πριν από τη λήψη.

Figure : 73 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : partie centrale / paroi sud / mortier de l'étape II
Remarque : Prélèvement n° 4, détail de la localisation avant la dépose.

Εικόνα : 73 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : Ναός - νότια πλευρά - κονίαμα του σταδίου 2

Παρατήρηση : Δειγματοληψία N°4, λεπτομέρεια εντοπισμού πριν από τη λήψη.

- Figure : 74 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
- Objet : partie centrale / paroi sud / mortier de l'étape II
- Remarque : Prélèvement n° 4, détail de la localisation après la dépose.
- Εικόνα : 74 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
- Αντικείμενο : Ναός - νότια πλευρά - κονίαμα του σταδίου 2
- Παρατήρηση : Δειγματοληψία Ν°4, λεπτομέρεια εντοπισμού μετά τη λήψη.

- Figure :** 77 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
- Objet :** partie centrale / paroi est / côté sud / mortier ét. IV
- Remarque :** Prélèvement n° 5, détail de la localisation après la dépose.
- Εικόνα :** 77 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
- Αντικείμενο :** Ναός - ανατολική πλευρά - νότιο τμήμα -
κονίωμα του σταδίου 4
- Παρατήρηση :** Δειγματοληψία N°5, λεπτομέρεια εντοπισμού μετά τη
λήψη.

Figure : 78 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : chapelle / absidiole / mortier étape IV
Remarque : Prélèvement n° 7, détail de la localisation avant la dépose.

Εικόνα : 78 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : παρεκκλήσιο - αψίδα - κοίλαμα του σταδίου 4

Παρατήρηση : Δειγματοληψία N°7, λεπτομέρεια εντοπισμού πριν από τη λήψη.

Figure : 79 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : chapelle / absidiole / mortier étape IV
Remarque : Prélèvement n° 7, détail de la localisation après la dépose.

Εικόνα : 79 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : παρεκκλήσιο - αψίδα - κονίαμα του σταδίου 4

Παρατήρηση : Δειγματοληψία N°7, λεπτομέρεια εντοπισμού μετά τη λήψη.

Figure : 80 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : sanctuaire / iconostase / mortier de construction / étape IV

Remarque : Prélèvement n° 8, localisation avant la dépose.

Εικόνα : 80 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : ιερό - εικονοστάσιο - κονίαμα κατασκευής του σταδίου 4

Παρατήρηση : Δειγματοληψία N°8, εντοπισμός πριν από τη λήψη.

Figure : 81 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : sanctuaire / iconostase / mortier de construction / étape IV

Remarque : Prélèvement n° 8, détail de la localisation avant la dépose.

Εικόνα : 81 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : ιερό - εικονοστάσιο - κονίαμα κατασκευής του σταδίου 4

Παρατήρηση : Δειγματοληψία N°8, λεπτομέρεια εντοπισμού πριν από τη λήψη.

Figure : 82 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : sanctuaire / iconostase / mortier de construction / étape IV

Remarque : Prélèvement n° 8, détail de la localisation après la dépose.

Εικόνα : 82 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : ιερό - εικονοστάσιο - κονίαμα κατασκευής του σταδίου 4

Παρατήρηση : Δειγματοληψία Ν°8, λεπτομέρεια εντοπισμού μετά τη λήψη.

Figure : 83 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : partie centrale / paroi est / côté nord / mortier

Remarque : Prélèvement n° 9 : mortier de construction subjectile de la pellicule picturale de l'étape IV (période figurative du XIIe siècle). Localisation avant la dépose.

Εικόνα : 83 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : Ναός - ανατολική πλευρά - βόρειο τμήμα - κονίαμα

Παρατήρηση : Δειγματοληψία N°9: κονίαμα κατασκευής, υπόστρωμα του ζωγραφικού φλοιού του σταδίου 4 (εικονική περίοδος του 12ου αι.). Εντοπισμός πριν από τη λήψη.

Figure : 84 Date : octobre 1996

Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur

Objet : partie centrale / paroi est / côté nord / mortier

Remarque : Prélèvement n° 9 : mortier de construction subjectile de la pellicule picturale de l'étape IV (période figurative du XIIe siècle). Détail de la localisation avant la dépose.

Εικόνα : 84 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996

Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : Ναός - ανατολική πλευρά - βόρειο τμήμα - κονίαμα

Παρατήρηση : Δειγματοληψία N°9: κονίαμα κατασκευής, υπόστρωμα του ζωγραφικού φλοιού του σταδίου 4 (εικονική περίοδος του 12ου αι.). Λεπτομέρεια ειντοπισμού πριν από τη λήψη.

- Figure :** 85 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
- Objet :** partie centrale / paroi est / côté nord / mortier
- Remarque :** Prélèvement n° 9 : mortier de construction subjectile de la pellicule picturale de l'étape IV (période figurative du XIIe siècle). Détail de la localisation après la dépose.
- Εικόνα :** 85 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
- Αντικείμενο :** Ναός - ανατολική πλευρά - βόρειο τμήμα - κονίαμα
- Παρατήρηση :** Δειγματοληψία N°9: κονίαμα κατασκευής, υπόστρωμα του ζωγραφικού φλοιού του σταδίου 4 (εικονική περίοδος του 12ου αι.). Λεπτομέρεια εντοπισμού πριν από τη λήψη.

- Figure :** 86 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
- Objet :** partie centrale / paroi nord / mortier étape II
- Remarque :** Prélèvement n° 10. Localisation avant la dépose.
Ce prélèvement contient des micro-organismes sur la surface.
- Εικόνα :** 86 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
- Αντικείμενο :** Ναός - βόρεια πλευρά - κόνιμα του σταδίου 2
- Παρατήρηση :** Δειγματοληψία N°10. Εντοπισμός πριν από τη λήψη. Η επιφάνεια αυτού του δείγματος είναι καλυμμένη από μικροοργανισμούς.

Figure : 87 Date : octobre 1996

Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur

Objet : partie centrale / paroi nord / mortier étape II

Remarque : Prélèvement n° 10. Détail de la localisation avant la dépose. Ce prélèvement contient des micro-organismes sur la surface.

Εικόνα : 87 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996

Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : Ναός - βόρεια πλευρά - κονίαμα του σταδίου 2

Παρατήρηση : Δειγματοληψία N°10. Λεπτομέρεια εντοπισμού πριν από τη λήψη. Η επιφάνεια αυτού του δείγματος είναι καλυμμένη από μικροοργανισμούς.

- Figure :** 88 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
- Objet :** partie centrale / paroi nord / mortier étape II
- Remarque :** Prélèvement n° 10. Détail de la localisation après la dépose. Ce prélèvement contient des micro-organismes sur la surface.
- Εικόνα :** 88 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
- Αντικείμενο :** Ναός - βόρεια πλευρά - κονίαμα του σταδίου 2
- Παρατήρηση :** Δειγματοληψία Ν°10. Λεπτομέρεια εντοπισμού μετά τη λήψη. Η επιφάνεια αυτού του δείγματος είναι καλυμμένη από μικροοργανισμούς.

- Figure :** 89 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
- Objet :** bras ouest / paroi ouest / mortier de réparation
- Remarque :** Prélèvement n° 13. Localisation avant la dépose. Ce mortier est le même que celui de la niche nord du bras ouest.
- Εικόνα :** 89 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
- Αντικείμενο :** δυτική κεραία - δυτική πλευρά - κονίαμα επισκευής
- Παρατήρηση :** Δειγματοληψία N°13. Εντοπισμός πριν από τη λήψη. Αυτό το κονίαμα είναι το ίδιο με αυτό της βορείας μικρής κόγχης της δυτικής κεραίας.

Figure : 90 Date : octobre 1996

Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur

Objet : bras ouest / paroi ouest / mortier de réparation

Remarque : Prélèvement n° 13. Détail de la localisation avant la dépose. Ce mortier est le même que celui de la niche nord du bras ouest.

Εικόνα : 90 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996

Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : δυτική κεραία - δυτική πλευρά - κονίαμα επισκευής

Παρατήρηση : Δειγματοληψία N°13. Λεπτομέρεια εντοπισμού πριν από τη λήψη. Αυτό το κονίαμα είναι το ίδιο με αυτό της βορείας μικρής κόγχης της δυτικής κεραίας.

- Figure :** 91 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
- Objet :** bras ouest / paroi ouest / mortier de réparation
- Remarque :** Prélèvement n° 13. Détail de la localisation après la dépose. Ce mortier est le même que celui de la niche nord du bras ouest.
- Εικόνα :** 91 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
- Αντικείμενο :** δυτική κεραία - δυτική πλευρά - κονίαμα επισκευής
- Παρατήρηση :** Δειγματοληψία N°13. Λεπτομέρεια εντοπισμού μετά τη λήψη. Αυτό το κονίαμα είναι το ίδιο με αυτό της βορείας μικρής κόγχης της δυτικής κεραίας.

Figure : 92 Date : octobre 1996

Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur

Objet : chapelle / partie sud-ouest / sol

Remarque : Prélèvement n° 14. Il s'agit d'un tas de chaux.
Avant la dépose.

Εικόνα : 92 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996

Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : παρεισκήσιο - ΝΔ τμήμα - έδαφος

Παρατήρηση : Δειγματοληψία Ν°14. Πρόκειται για σωρό ασβέστη. Πρίν από τη λήψη.

Figure : 93 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : chapelle / partie sud-ouest / sol
Remarque : Prélèvement n° 14. Il s'agit d'un tas de chaux. Détail, avant la dépose.

Εικόνα : 93 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : παρεκκλήσιο - ΝΔ τμήμα - έδαφος

Παρατήρηση : Δειγματοληψία N°14. Πρόκειται για σωρό ασβέστη.
Λεπτομέρεια, πριν από τη λήψη.

Figure : 94 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur

Objet : chapelle / partie sud-ouest / sol

Remarque : Prélèvement n° 14. Résultat des observations et analyses: agrégat d'oxydes de magnésium et d'hydroxyde de calcium purs. Détail après la dépose.

Εικόνα : 94 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : παρεκκλήσιο - ΝΔ τμήμα - έδαφος

Παρατήρηση : Δειγματοληψία Ν°14. Αποτελέσματα παρατηρήσεων και αναλύσεων: μίγμα οξειδίων μαγνησίου και υδροξειδίου ασβεστίου καθαρής περιεκτικότητας. Λεπτομέρεια, μετά τη λήψη.

Figure : 95 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : chapelle / voûte / partie nord-est inférieure / mortier
Remarque : Prélèvement n° 15. Mortier de construction. Avant la dépose.

Εικόνα : 95 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
Αντικείμενο : παρεκκλήσιο - θόλος - κάτω ΒΑ τμήμα - κονίαμα
Παρατήρηση : Δειγματοληψία N°15. Κονίαμα κατασκευής. Πρίν από τη λήψη.

Figure : 96 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : chapelle / voûte / partie nord-est inférieure / mortier
Remarque : Prélèvement n° 15. Mortier de construction. Détail avant la dépose.

Εικόνα : 96 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : παρεκκλήσιο - θόλος - κάτω ΒΑ τμήμα - κονίαμα

Παρατήρηση : Δειγματοληψία N°15. Κονίαμα κατασκευής. Λεπτομέρεια πριν από τη λήψη.

Figure : 97 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : chapelle / voûte / partie nord-est inférieure / mortier

Remarque : Prélèvement n° 15. Mortier de construction. Résultat des observations et analyses: agrégat d'hydroxyde de calcium avec des composés de silicium. Détail après la dépose.

Εικόνα : 97 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : παρεκκλήσιο - θόλος - κάτω ΒΑ τμήμα - κονίαμα

Παρατήρηση : Δειγματοληψία N°15. Κονίαμα κατασκευής. Αποτελέσματα παρατηρήσεων και αναλύσεων: μίγμα υδροξειδίου του ασβεστίου με σύνθετα πυριτίου. Λεπτομέρεια μετά τη λήψη.

Figure : 98 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : chapelle / voûte / partie nord-est supérieure / mortier
Remarque : Prélèvement n° 16. Mortier de construction. Avant la dépose.

Εικόνα : 98 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
Αντικείμενο : παρεκλήσιο - θόλος - άνω ΒΑ τμήμα - κονίαμα
Παρατήρηση : Δειγματοληψία Ν°16. Κονίαμα κατασκευής. Πρίν από τη λήψη.

- Figure :** 99 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
- Objet :** chapelle / voûte / partie nord-est supérieure / mortier
- Remarque :** Prélèvement n° 16. Mortier de construction. Détail avant la dépose.
- Εικόνα :** 99 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό
- Αντικείμενο :** παρεκκλήσιο - θόλος - άνω ΒΑ τμήμα - κονίαμα
- Παρατήρηση :** Δειγματοληψία Ν°16. Κονίαμα κατασκευής. Λεπτομέρεια πριν από τη λήψη.

Figure : 100 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur
Objet : chapelle / voûte / partie nord-est supérieure / mortier
Remarque : Prélèvement n° 16. Mortier de construction. S'agit-il du même mortier que le prélèvement n° 15 ? Réponse suite aux observations et analyses: oui. Détail après la dépose.

Εικόνα : 100 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εσωτερικό

Αντικείμενο : παρεκκλήσιο - θόλος - άνω ΒΑ τμήμα - κονίαμα

Παρατήρηση : Δειγματοληψία Ν°16. Κονίαμα κατασκευής. Πρόκειται για το ίδιο κονίαμα με το δείγμα Ν°15. Λεπτομέρεια μετά τη λήψη.

Figure : 101 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / extérieur
Objet : façade sud / ancien portique (?) / mortier de construction

Remarque : Prélèvement n° 17, détail avant la dépose.

Εικόνα : 101 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εξωτερική όψη

Αντικείμενο : νότια όψη - παλαιό προστώο (?) - κονίαμα κατασκευής

Παρατήρηση : Δειγματοληψία N°17. Λεπτομέρεια πριν από τη λήψη.

- Figure :** 102 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / extérieur
- Objet :** façade sud / ancien portique (?) / mortier de construction
- Remarque :** Prélèvement n° 17. Résultat des observations et analyses: agrégat d'hydroxyde de calcium avec des composés de silicium. Détail après la dépose.
- Εικόνα :** 102 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εξωτερική όψη
- Αντικείμενο :** νότια όψη - παλαιό προστώ (:) - κονίαμα κατασκευής
- Παρατήρηση :** Δειγματοληψία N°17. Αποτελέσματα παρατηρήσεων και αναλύσεων: μίγμα υδροξειδίου ασβεστίου με σύνθετα πυριτίου. Λεπτομέρεια μετά τη λήψη.

Figure : 103 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / extérieur
Objet : façade sud / ancien portique (?) / mortier de construction

Remarque : Prélèvement n° 18. Avant la dépose.

Εικόνα : 103 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εξωτερική όψη

Αντικείμενο : νότια όψη - παλαιό προστώο (?) - κονίαμα κατασκευής

Παρατήρηση : Δειγματοληψία N°18. Πρίν από τη λήψη.

Figure : 104 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / extérieur
Objet : façade sud / ancien portique (?) / mortier de construction
Remarque : Prélèvement n° 18. Détail avant la dépose.

Εικόνα : 104 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εξωτερική όψη
Αντικείμενο : νότια όψη - παλαιό προστώο (?) - κονίαμα κατασκευής
Παρατήρηση : Δειγματοληψία N°18. Λεπτομέρεια πριν από τη λήψη.

- Figure :** 105 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / extérieur
- Objet :** façade sud / ancien portique (?) / mortier de construction
- Remarque :** Prélèvement n° 18. Résultat des observations et analyses: idem n°17. Détail après la dépose.
- Εικόνα :** 105 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εξωτερική όψη
- Αντικείμενο :** νότια όψη - παλαιό προστώο (?) - κονίαμα κατασκευής
- Παρατήρηση :** Δειγματοληψία N°18. Αποτελέσματα παρατηρήσεων και αναλύσεων: βλ. N°17. Λεπτομέρεια μετά τη λήψη.

Figure : 106 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / extérieur
Objet : façade sud / angle sud-est / partie supérieure / mortier

Remarque : L'angle sud-est de la façade sud où le prélèvement n° 19 sera effectué.

Εικόνα : 106 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εξωτερική όψη

Αντικείμενο : νότια όψη - ΝΑ γωνία - άνω τμήμα - κονίαμα

Παρατήρηση : Η ΝΑ γωνία από όπου η Ν°19 δειγματοληψία. Όψη πριν από τη λήψη.

- Figure :** 107 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / extérieur
- Objet :** façade sud / angle est / partie supérieure / mortier
- Remarque :** Prélèvement n° 19. Résultat des observations et analyses: idem n°17. Après la dépose, Claude Rochat indique l'endroit de la dépose avec un crayon.
- Εικόνα :** 107 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εξωτερική όψη
- Αντικείμενο :** νότια όψη - ΝΑ γωνία - άνω τμήμα - κονίαμα
- Παρατήρηση :** Η ΝΑ γωνία από όπου η Ν°19 δειγματοληψία.
Αποτελέσματα παρατηρήσεων και αναλύσεων: βλ. Ν°17.
Μετά τη λήψη, Ο Κλωντ Ροσά δείχνει με μολύβι το σημείο λήψεως.

Figure : 108 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / extérieur
Objet : coupole / face sud-est / mortier de couverture

Remarque : Prélèvement n° 20. Avant la dépose.

Εικόνα : 108 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εξωτερική όψη

Αντικείμενο : τρούλλος - ΝΑ πλευρά - κονίαμα επικάλυψης

Παρατήρηση : Δειγματοληψία Ν°20. Πρίν από τη λήψη.

Figure : 109 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / extérieur
Objet : coupole / face sud-est / mortier de couverture

Remarque : Prélèvement n° 20. Détail avant la dépose.

Εικόνα : 109 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εξωτερική όψη

Αντικείμενο : τρούλλος - ΝΑ πλευρά - κονίαμα επικάλυψης

Παρατήρηση : Δειγματοληψία Ν°20. Λεπτομέρεια πριν από τη λήψη.

Figure : 110 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / extérieur
Objet : coupole / face sud-est / mortier de couverture

Remarque : Prélèvement n° 20. Après la dépose.

Εικόνα : 110 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εξωτερική όψη

Αντικείμενο : τρούλλος - ΝΑ πλευρά - κονίαμα επικάλυψης

Παρατήρηση : Δειγματοληψία Ν°20. Λεπτομέρεια μετά τη λήψη.

- Figure :** 111 **Date :** octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / extérieur
- Objet :** façade est, entre l'abside et l'absidiole
- Remarque :** Prélèvement n° 21. Mortier de couvrement (étape II ?). Avant la dépose.
- Εικόνα :** 111 **Ημερομηνία :** Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εξωτερική όψη
- Αντικείμενο :** ανατολική όψη μεταξύ των δύο αψίδων
- Παρατήρηση :** Δειγματοληψία N°21. Επίχρισμα ισταδίου 2' : 1. Πρίν από τη λήψη.

Figure : 112 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / extérieur
Objet : façade est, entre l'abside et l'absidiole
Remarque : Prélèvement n° 21. Mortier de couvrement (étape II ?). Détail avant la dépose.

Εικόνα : 112 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εξωτερική όψη

Αντικείμενο : ανατολική όψη μεταξύ των δύο αψίδων

Παρατήρηση : Δειγματοληψία N°21. Επίχρυσμα (σταδίου 2 ;).
Λεπτομέρεια πριν από τη λήψη.

Figure : 113 Date : octobre 1996
Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / extérieur

Objet : façade est, entre l'abside et l'absidiole

Remarque : Prélèvement n° 21. Mortier de couvrement (étape II ?). Détail après la dépose.

Εικόνα : 113 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996
Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εξωτερική όψη

Αντικείμενο : ανατολική όψη μεταξύ των δυό αψίδων

Παρατήρηση : Δειγματοληψία Ν°21. Επίχρισμα (σταδίου 2 :).
Λεπτομέρεια μετά τη λήψη.

Figure : 114 Date : octobre 1996

Lieu : Naxos / Hagia Kyriaki / intérieur

Objet : sanctuaire / iconostase / face occidentale

Remarque : Pontage périphérique pour assurer les bords du fragment de la fresque.

Εικόνα : 114 Ημερομηνία : Οκτώβριος 1996

Τόπος : Νάξος - Αγία Κυριακή - εξωτερική όψη

Αντικείμενο : ιερό - εικονοστάσιο - δυτική πλευρά

Παρατήρηση : Περιφερειακό γεφύρωμα προς επικάλυψη των χειλέων της νωπογραφίας.

Documentation photographique
du rapport du conservateur-restaurateur,
E.-J. Favre-Bulle et collaborateurs,
Atelier Saint-Dismas

Φωτογραφικό υλικό της μελέτης
του συντηρητού,
E.-J. Favre-Bulle et collaborateurs,
Atelier Saint-Dismas

Projet Hagia Kyriaki, ©
Association gréco-suisse
Jean-Gabriel Eynard, Genève
Association des Amitiés
gréco-suisse, Lausanne

HAGIA KYRIAKI - NAXOS

RECAPITULATIF DES PRINCIPALES DEPENSES A CE JOUR

ANNEE	HONORAIRES ET ETUDES	FRAIS DIVERS	TOTAL CHF	TOTAL €
1996 à 1998	25.420,00		25.420,00	16.946,67
2005		1.193,00	1.193,00	795,33
2006		1.825,00	1.825,00	1.216,67
2007	30.373,00	1.022,00	31.395,00	20.930,00
2008	1.000,00	1.764,00	2.764,00	1.842,67
2009		3.210,00	3.210,00	2.140,00
TOTAL	56.793,00	9.014,00	65.807,00	43.871,33

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗΣ
ΜΟΥΣΕΙΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ
Δ/ΝΣΗ ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗΣ ΒΥΖ/ΝΩΝ
ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖ/ΝΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΕΛΕΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

Αθήνα, 21 Ιουνίου 2007

Αριθ. Πρωτ :
ΥΠΠΟ/ΔΑΒΜΜ/90790π.ε./3548π.ε.

Ταχ. Δ/ση : Ερμού 56
Ταχ. Κώδικας : 101.86 - Αθήνα
Πληροφορίες : Κ. Καστελλάνου
Τηλέφωνο : 210 - 32.51.688 - 90
 : 210-32.50.440

- ΚΟΙΝ : 1) Γενική Δ/ση Αναστήλωσης
Μουσείων και Τεχνικών Έργων
Πλ. Καρύδη 12
101.86 - Αθήνα
2) Δ/ση Βυζαντινών και
Μεταβυζαντινών Αρχαιοτήτων
Τμήμα Αρχαιολογικών χώρων
Μνημείων και Αρχαιολογικής
Έρευνας
Μπουμπουλίνας 20-22
101.86 - Αθήνα
3) 2^η Εφορεία Βυζαντινών
Αρχαιοτήτων
Κλεψύδρας 2
105.55 - Αθήνα
Αρχιτεκτονικό Γραφείο
κ. Γιάννη Κίζη
Υπερείδου 10
10558 - Αθήνα
4) Αρχιτεκτονικό Γραφείο
κ. Γιάννη Κίζη
Υπερείδου 10
105.58 - Αθήνα
5) Association Hagia Kyriaki
a Apelranthos de Naxos A-L.Rey.
18A, route de Villette CH 1231
Couches, Geneve SUISSE.

ΘΕΜΑ: Έγκριση αρχιτεκτονικής μελέτης και
εκτέλεσης εργασιών στερέωσης και αποκατάστασης
του Ιερού Ναού Αγίας Κυριακής Απειράνθου,
Νάξου.

ΑΠΟΦΑΣΗ

Έχοντας υπόψη:

1. Τις διατάξεις : α) του Ν.3028 /2002 «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής κληρονομιάς» και β) Του Π.Δ 191/2003 «Οργανισμός Υπουργείου Πολιτισμού».
2. Την αριθ. ΥΠΠΟ/ΓΝΟΣ/49095/30.10.1991. Εξουσιοδοτική Υπουργική Απόφαση Μεταρρύθμιση αρμοδιοτήτων Υπουργού και δικαιώματος υπογραφής «Με εντολή Υπουργού» στους Γεν. Διευθυντές και Προϊστάμενους των Διευθύνσεων, Τμημάτων και Γραφείων της Κ.Υ του ΥΠΠΟ

(ΦΕΚ 987/Β/28.11.1991), όπως τροποποιήθηκε με την αριθ. ΥΠΠΟ /ΓΝΟΣ/38490/11.8.1992 όμοια Υπουργική Απόφαση (ΦΕΚ 539/Β/26.8.1992).

3. Την με αριθ. πρωτ. ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ27/45983/1879/26.6.2002 Υπουργική Απόφαση έγκρισης της προκαταρκτικής μελέτης για την αρχιτεκτονική αποκατάσταση και συντήρηση του ναού Αγίας Κυριακής στην Απειράνθο Νάξου, μετά από την κατά πλειοψηφία γνωμοδότηση του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου, σύμφωνα με την οποία, την οριστική μελέτη θα εγκρίνει η ΔΑΒΜΜ
4. Την με αριθ. πρωτ. ΥΠΠΟ/ΣΥΝΤ/Φ02/1278/34670/16.4.2007 Υπουργική Απόφαση έγκρισης της μελέτης συντήρησης τοιχογραφιών του Ιερού Ναού Αγίας Κυριακής Απειράνθου, Νάξου.
5. Το με αριθ. πρωτ. 2204/16.10.2008 έγγραφο της 2^{ης} Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων με το οποίο διαβιβάζει στην Διεύθυνση μας την οριστική μελέτη Συντήρησης και Αποκατάστασης του Ιερού Ναού Αγίας Κυριακής Απειράνθου, Νάξου με την οποία συμφωνεί σε όλα τα σημεία.
3. Το γεγονός ότι η οριστική μελέτη δεν διαφοροποιείται από την εγκεκριμένη προκαταρκτική.

Αποφασίζουμε

- A. Εγκρίνουμε την οριστική μελέτη στερέωσης και αποκατάστασης του Ιερού Ναού Αγίας Κυριακής Απειράνθου Νάξου, με τις εργασίες όπως αυτές παρουσιάζονται στην μελέτη και ειδικότερα:
 1. Καθαίρεση των επικαλύψεων των στεγών
 2. Στερέωση και αποκατάσταση της θολοδομίας του ναού (αρμολογήματα, ενέματα, συρραφές).
 3. Στεγάνωση και κατασκευή νέας επικαλύψεως των στεγών με λίθινες πλάκες τοποθετημένες σε ασβεστοκονίαμα κατά τον παραδοσιακό τρόπο.
 4. Τοπικές επεμβάσεις στις τοιχοποιίες (καθαρισμούς από φυτά, συμπληρώσεις αρμολογημάτων) λίθινα κλειδιά στις ρηγματώσεις.
 5. Τοπικές ανακτήσεις στις ανώ απολήξεις των τοιχοποιιών, όπου παρατηρείται αποδιοργάνωση της δομής ή τοπική κατάρρευση.
 6. Αποκατάσταση του συνθρόνου, αφού αποκαλυφθούν πλήρως τα σωζόμενα λειψανά του σε συνεργασία με την 2^η ΕΒΑ.
 7. Στερέωση του υπάρχοντος κτιστού τέμπλου.
 8. Διάνοιξη των φραγμένων ανοιγμάτων.
 9. Τοποθέτηση νέων ξύλινων καρφωτών κουφωμάτων για τις εξωτερικές θύρες.
 10. Ανάσωση των πλακών του δαπέδου.
 11. Ανασκαφική διερεύνηση κάτω από το δάπεδο του ναού από την 2^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων.
 12. Επανατοποθέτηση των πλακών στην ίδια θέση.
 13. Κατασκευή δειγμάτων κονιαμάτων σε συνεργασία με την ΔΑΒΜΜ και την 2^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων.
 14. Συμπλήρωση, καθαρισμός των λιθόστρωτων υφισταμένων μονοπατιών προς το ναό.

15. Πριν την έναρξη των εργασιών να προηγηθεί η στερέωση του ζωγραφικού διακόσμου σύμφωνα με την εγκεκριμένη μελέτη.

ΕΣΩΤ. ΔΙΑΝΟΜΗ :

1. ΔΑΒΜΜ
2. Τμήμα Μελετών Β.Μ. ΔΑΒΜΜ
3. Κ. Καστελλάνου, ΔΑΒΜΜ
4. Φ.Δ.

Η Προισταμένη της ΔΑΒΜΜ

Α. Χριστοφίδου
Αρχιτέκτων Μηχανικός

estimation des coûts de conservation-restauration

décors peints

Hagia Kyriaki

Apiranthos

Naxos

12 janvier 2010

(dévis du 18 avril 2005 actualisé)

1.0 Proposition d'intervention¹

1.1 Principes généraux d'intervention

Au regard des qualités remarquables de l'église et du caractère exceptionnel des décors peints, chaque intervention doit être en principe conservée, même les réparations de l'étape V qui demeurent un témoin des pratiques d'une certaine époque. C'est pourquoi les notions d'origine et d'authenticité ne sauraient en l'occurrence guider et définir la démarche d'intervention. Les différentes étapes de décors peints peuvent tout à fait cohabiter; c'est pourquoi, hormis les mesures conservatoires et la suppression du voile blanc – ponctuelle ou totale selon les moyens mis à disposition – il convient d'intervenir avec la plus grande retenue dans les parties lacunaires où, d'une part, les objectifs adoptés à l'extérieur devraient grosso modo se rencontrer à l'intérieur et, d'autre part, le critère de conservation devrait intervenir avant le critère esthétique.

1.2 Conservation des décors peints

Afin de stopper le processus de dégradation et d'assurer la conservation des décors peints, nous proposons le traitement conservatoire suivant :

- fixation des zones détachées (enduit et pellicule picturale) par injection de chaux
- pontage périphérique pour renforcer les bords par l'application ponctuelle d'un mortier de chaux et sable
- colmatage pour renforcer les bords d'une lacune d'enduit
- traitement préventif des zones attaquées par les micro-organismes par l'application d'un fongicide.

1.3 Inventaire des possibilités de restauration

Une intervention courante de restauration de décors peints comprend le colmatage des lacunes d'enduit et l'intégration chromatique de ces dernières avec la retouche picturale (*tratteggio*, *punteggio* ou autres) qui complète, reconstitue ou constitue les parties manquantes.

¹ Voir notre rapport du 28 avril 1997
© Atelier Saint-Dismas SA

Dans le cas présent, il nous semble inopportun de proposer ce genre d'intervention; les qualités remarquables et exceptionnelles des peintures ne requièrent aucune aide picturale pour améliorer leur lecture. Il faut bien entendu renoncer à songer aux compléments ou aux reconstitutions des décors peints manquants.

La suppression du voile blanc demeure une opération à mi-chemin entre la conservation (une meilleure lecture et une bonne perception des décors peints produiront davantage de respect et d'entretien) et la restauration. Cette intervention pourrait s'effectuer par étape, selon les disponibilités réunies.

Afin d'améliorer la lisibilité et la compréhension des décors peints², nous proposons en conséquence les mesures de restauration suivantes :

- suppression des dépôts poussiéreux et crasseux sur les enduits de l'étape I
- suppression des concrétions calcaires et giclures
- suppression du voile blanc.

2.0 Programme et calendrier des interventions

Il convient de mettre sur pied deux phases d'intervention :

2.1 Phase 1 : traitement de conservation : environ trois semaines à quatre personnes

2.2 Phase 2 : traitement de restauration

Variante I : traitement partiel : environ quatre semaines à quatre personnes

Variante II : traitement complet

² Seules les zones polychromisées sont concernées.
© Atelier Saint-Dismas SA

3.0 Estimation des coûts d'intervention³

3.1 Phase 1 : traitement de conservation

3.1.1	supp. dépôts et supp. des concrétions calcaires	CHF	8'000.-		
3.1.2	pontage	CHF	13'000.-		
3.1.3	fixage	CHF	12'000.-		
3.1.4	colmatage	CHF	500.-		
3.1.5	trait. micro-organisme	CHF	1'500.-	CHF	35'000.-
3.1.6	repas et logement	CHF	4'140.-		
3.1.7	voyages	CHF	5'520.-	<u>CHF</u>	<u>10'000.-</u>
	total			CHF	45'000.- € 30'000.-

3.2 Phase 2 : traitement de restauration variante I

3.2.1	suppression partielle voile blanc ⁴	CHF	129'950.-		
3.2.2	repas et logement ⁵	CHF	16'284.-		
3.1.3	voyages	CHF	5'520.-	<u>CHF</u>	<u>5'520.-</u>
	total			CHF	152'000.- € 97'000.-

3.3 Phase 2 : traitement de restauration variante II

3.3.1	suppression complète voile blanc ⁶	CHF	232'000.-		
3.3.2	repas et logement ⁷	CHF	27'000.-		
3.3.3	voyages	CHF	6'000.-	<u>CHF</u>	<u>6'000.-</u>
	total			CHF	265'000.- € 170'000.-

³ Montants basés sur CHF 63.- l'heure (€ 40.-). Les montants sont calculés en francs suisses. Les montants en euros dépendent du taux de change.

Le caractère exceptionnel des peintures et l'opportunité de participer à cette campagne ont suggéré ce tarif horaire préférentiel.

⁴ Sur la base de l'abside, de l'absidiole et de l'autel (23 m²).

⁵ Sous réserves des possibilités de mise à disposition de la commune.

⁶ Sur la base de 41 m².

⁷ Sous réserves des possibilités de mise à disposition de la commune.

© Atelier Saint-Dismas SA

total phase 1 + phase 2 variante I	CHF 197'000.-	€ 127'000.-
total phase 1 + phase 2 variante II	CHF 310'000.-	€ 200'000.-

Remarques

Ces montants comprennent la main-d'œuvre, le matériel, les produits et le rapport final d'intervention.

Les frais d'échafaudages, d'éventuelles locations de générateur, des mulets et d'éventuelles publications ne sont pas compris dans le devis.

Les frais pour le voyage sont dépendants des offres qui se présenteront au moment voulu.

Cette estimation est valable 8 mois.

Lausanne, le 12 janvier 2010

Eric-J. Favre-Bulle

Distribution : pour le comité Association Hagia-Kyriaki via M. Alexandre Antipas,
Lausanne

ASSOCIATION HAGIA KYRIAKI, NAXOS

COPIE

Κ. Χαράλαμπο Πέννα
Προϊστάμενο
Β' Εφορείας Βυζ. αρχαιοτήτων
Κλειψύδρας 2
10555 ΑΘΗΝΑ

Γενεύη, 7 Νοεμβρίου 2005

Θέμα: Αγία Κυριακή Νάξου, Προστασία περιβάλλοντος

Αξιότιμε κύριε Έφορε,

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Σε συνέχεια της αποστολής αντιπροσωπείας του Συματείου μας στην Αγία Κυριακή Νάξου και της συνάντησής σας με τον κ. **Αντύπα** στις 23 Σεπτεμβρίου 2005, το Συμβούλιό μας σας πληροφορεί ότι εγκρίνει τις ακόλουθες απόψεις:

Όπως αντιλαμβάνεται κανείς από τις φωτογραφίες αρ. 1 και 2, οποιαδήποτε διάνοιξη δρόμου και δημιουργία χώρου στάθμευσης αυτοκινήτων κοντά στην εκκλησία θα είχε σοβαρές επιπτώσεις στον περιβάλλοντα χώρο και τοπίο που, κατά εντυχή σύμπτωση, έχουν μέχρι στιγμής διατηρηθεί ανέπαφα.

Η προέκταση του υπάρχοντος δρόμου πέρα από την τοποθεσία Καμάρι στην περιοχή Δήμος, όπου σταματάει προς το παρόν, μας φαίνεται ότι θα μπορούσε να γίνει για άλλα 1200 μ. περίπου, έτσι που να εξυπηρετούνται οι ιδιοκτήτες της περιοχής, όπως φαίνεται στο σχέδιο αρ. 3. Οποιαδήποτε προέκταση πέρα αυτού του ορίου πρέπει να αποφευχθεί γιατί θα ήταν καταστροφική και για το τοπίο, και για το καλύτερίμι, και για τον περιβάλλοντα χώρο του μνημείου.

Όσον αφορά το δρόμο που έχει ανοιχτεί παράνομα από τα ορυχεία προς την Αγ. Κυριακή, (φωτ. αρ. 4), είμαστε της γνώμης ότι θα μπορούσε να νομιμοποιηθεί και σταθεροποιηθεί, υπό την απόλυτη, όμως, προϋπόθεση

πως δεν θα προεκταθεί πέραν του σημείου όπου έχει φθάσει έως τώρα, δηλαδή σε περίπου 1/4 της ώρας οδοιπορία από το μνημείο.

Σχετικά με τη δημιουργία ζώνης προστασίας γύρω από την εκκλησία, σας εσωκλείουμε μία πρόταση δημιουργίας δύο ζωνών προστασίας, με βάση το άρθρο 17 του νόμου 3028/2002, όπως φαίνεται στο σχέδιο αρ. 5.

Η ζώνη Α καθορίζει μία περιοχή περιορισμένης έκτασης στην οποία θα απαγορεύεται παντελώς η δόμηση, σύμφωνα με το άρθρο 13 του νόμου.

Η ζώνη Β αποσκοπεί να προστατεύσει το ευρύτερο περιβάλλον της εκκλησίας. Στη ζώνη αυτή θα επιτρέπονται μόνο αγροτικές ασχολίες και κτίσματα σχετικά με αυτές, απαγορεύονται, όμως, κάθε άλλου είδους κτίσματα και δρόμοι πρόσβασης αυτοκινήτων.

Τέλος, αν και εκφεύγει από τον σκοπό του Σωματίου μας, πιστεύουμε ότι θα ήταν σκόπιμο να καθοριστεί μία "Ζώνη Προστασίας" που να περιλαμβάνει, εκτός από την Αγία Κυριακή, και τις άλλες δύο ενδιαφέρουσες διατηρητέες εκκλησίες της περιοχής, του Σταυρού και του Αγ. Ιωάννη στ'Αφικλή, ενώ, βάσει του άρθρου 6γ του νόμου να προστατευτούν τα καλντερίμια και τα σμυριδωρυχεία σαν "νεώτερα πολιτισμικά αγαθά".

Ελπίζουμε οι απόψεις μας να βρουν τη σύμφωνη γνώμη σας και η Υπηρεσία σας να μπορέσει να τις υλοποιήσει. Όσο για μας, παραμένουμε στη διάθεσή σας για κάθε συμπληρωματικό στοιχείο που θα σας ήταν χρήσιμο στην πραγματοποίηση αυτού του σκοπού.

Μετά τιμής
εκ μέρους του Διοικ. Συμβουλίου
η πρόεδρος

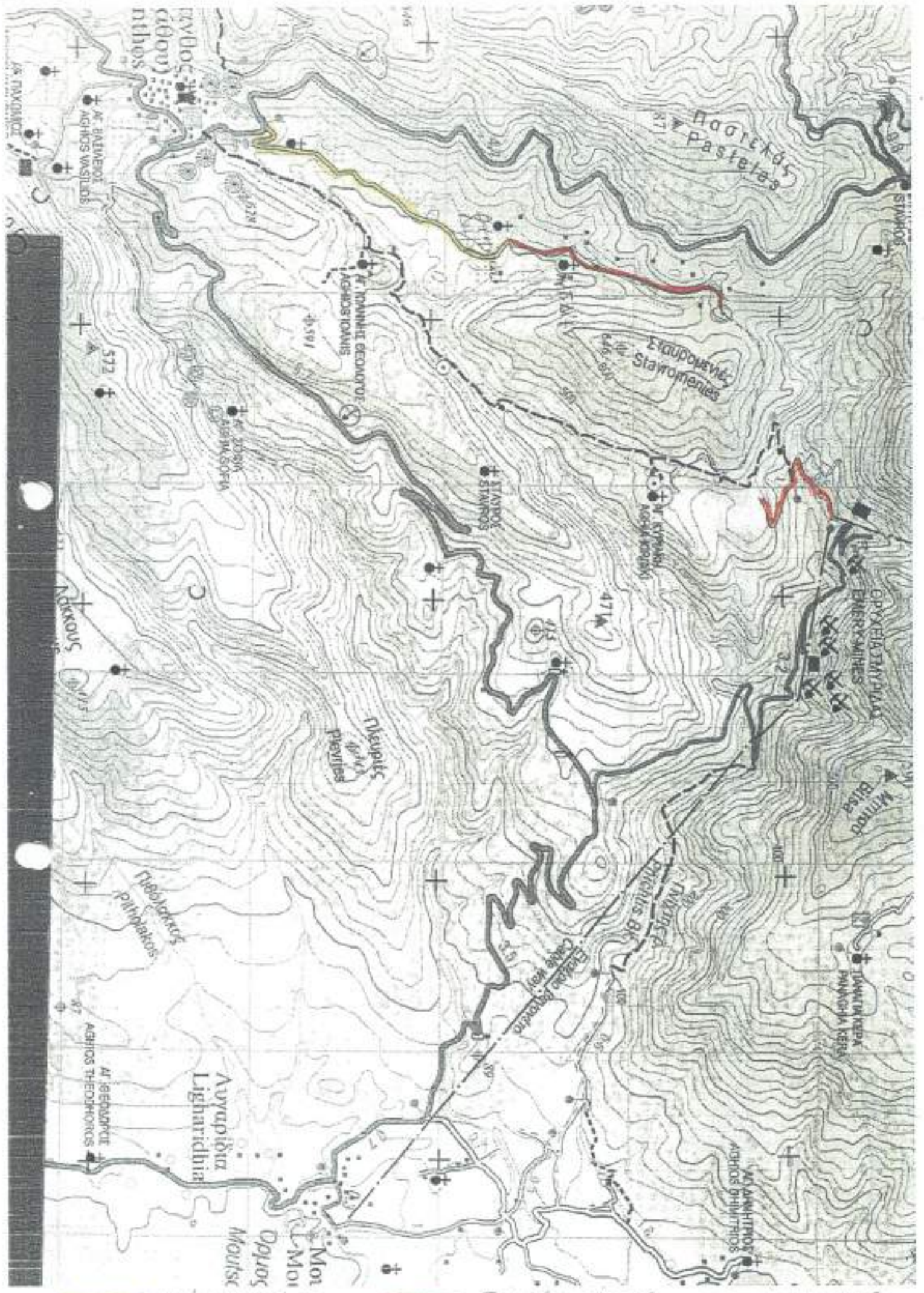

Αριστέα **Baud-Bovy**

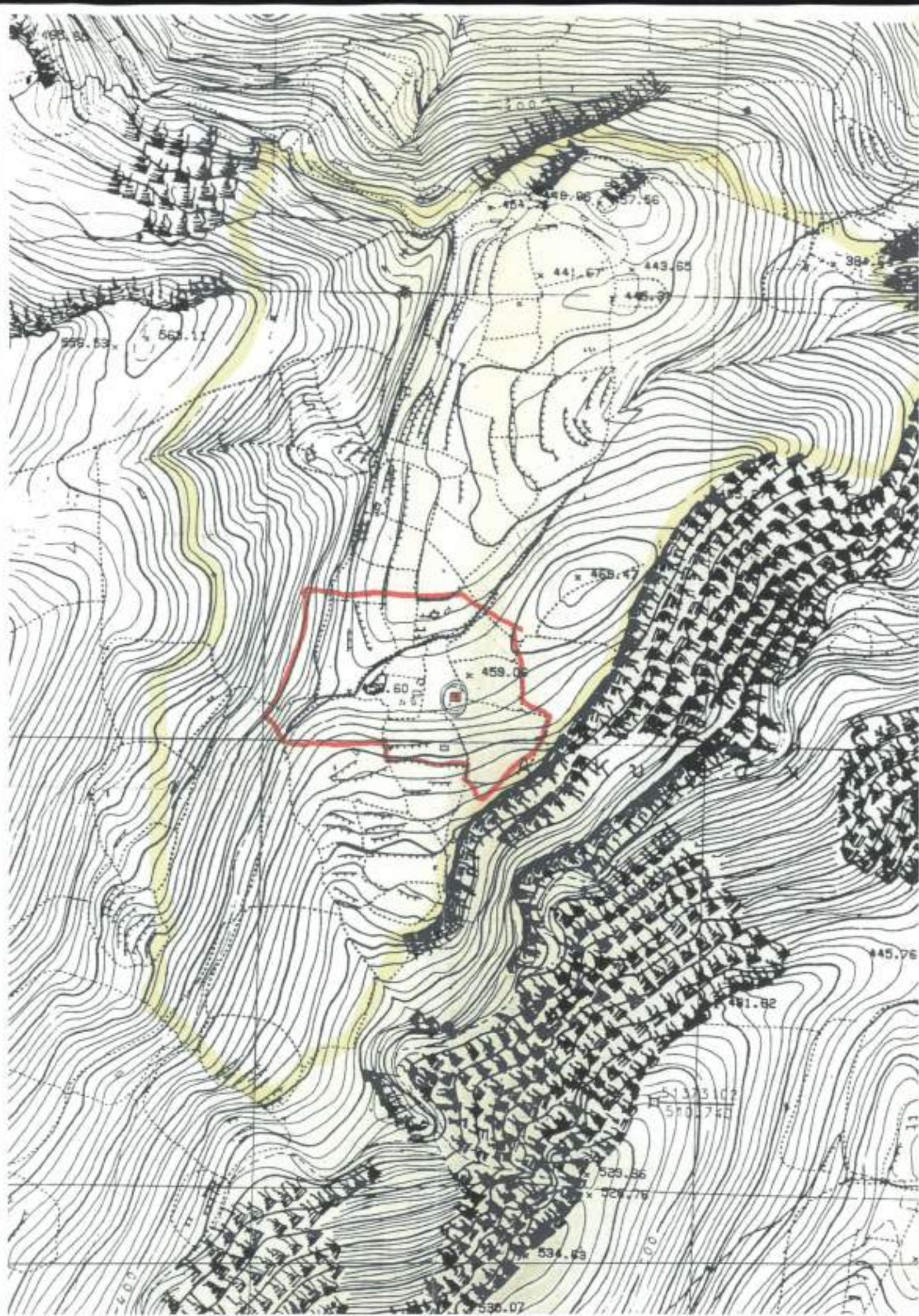
Συνημμένα: 3 φωτογραφίες και 2 λεπτομέρειες γεωγραφικού χάρτη της περιοχής Απκιδάνθου

Αντίγραφο: κ. Γ. Κίζη, αρχιτέκτονα

ΠΡΩΤΗ ΟΔΟΣ
ΔΕΥΤΕΡΗ ΟΔΟΣ

10